

๗๑๕๘๗๖

JMBR

مجلةพุทธโสธรปริทัศน์

Journal of MCU Buddhasothorn Review

ISSN: 2773-8554 (Online)

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (2022) : กรกฎาคม - ธันวาคม

JMBR

Vol.2 No.2 July - December 2022

วารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์

Journal of MCU Buddhasothorn Review

ISSN: 2773-9554 (Online)

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม 2565

Vol.2 No.2 July – December 2022

• วัตถุประสงค์

วารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์ เป็นวารสารวิชาการ ราย 6 เดือน (ปีละ 2 ฉบับ) คือ ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม-มิถุนายน, ฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม-ธันวาคม มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยด้านพระพุทธศาสนา เพื่อให้บริการทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาแก่สังคม เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ในการเผยแพร่บทความวิชาการและบทความวิจัยแก่ผู้บริหาร คณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย และนิสิต นักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ในมิติทางด้านศาสนาและปรัชญา พระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ ในขอบข่ายเนื้อหาสาขาวิชาสังคมวิทยา ศิลปศาสตร์ และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

- บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์ อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิง ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร
- บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้รับการตรวจสอบทางวิชาการจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) อย่างน้อย 2 ท่านต่อบทความ
- ทรัพย์สินและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทรัพย์สินของวารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์

• เจ้าของ

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา 24000 โทรศัพท์/โทรสาร 0-3882-0916

Email: mcujsothorn@gmail.com

<http://sothorn.mcu.ac.th>

• **ที่ปรึกษาวารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์**

พระราชปรียัติสุนทร

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระครูปรียัติวรรณภรณ์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

พระมหาวิเชียร สิริวฑฒโน, ผู้ช่วยศาสตราจารย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

• **บรรณาธิการ**

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จตุพล พรหมมี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

• **หัวหน้ากองบรรณาธิการ**

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ภูริทัต ศรีอร่าม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

• **กองบรรณาธิการ**

รองศาสตราจารย์ ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อำนาจ ปาอ้าย

มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญรอด บุญเกิด

มหาวิทยาลัยบูรพา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมคิด ดวงจักร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรรณรายณ์ ทรัพย์แสนดี

มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมชาย ดำเนิน

สมาคมนักวิจัยแห่งประเทศไทย

ดร.บุญยอด ศรีรัตนสรณ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏราชครินทร์

ดร.สกุล อันมา

มหาวิทยาลัยบูรพา

พระพรหมพิริยะ ถาวโร

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

นายพรภริมย์ ยอดบุญ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

• **คณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์ (Peer Review)**

สาขาวิชา ศาสนา, ปรัชญา, พระพุทธศาสนา, ครุศาสตร์, มนุษยศาสตร์, สังคมศาสตร์

• **ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**

รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิษฐ์ ศรีทอง

รองศาสตราจารย์ ดร.สมชัย ศรีนอก

รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย

รองศาสตราจารย์ ดร.สุเทพ พรหมเลิศ

รองศาสตราจารย์ ดร.กฤต ศรียะอาจ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธวัชชัย สมอเนื่อ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มัน เสือสูงเนิน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อดุลย์ คนแรง

พระมหากษัตริย์อินทร์ เสฎฐเมธี, ดร.

• **ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย**

ศาสตราจารย์เกียรติ บัญเจื้อ

รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์

รองศาสตราจารย์ ดร.ภาสกร ดอกจันทร์

รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิงวอน

รองศาสตราจารย์ ดร.ศานติ ภัคดีคำ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิราภรณ์ พจนารีย์วงศ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรรณรายณ์ ทรัพย์แสนดี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทัย คงศิริภักดิ์

ดร.สกฤติ อีสริยานนท์

ดร.รวิช ตาแก้ว

ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ ดร.เอนก สุวรรณบัณฑิต

ดร.วิฑิตลักษณ์ จันทนสมบัติ

พระมหาปิยะบุตร ปญฺญาวฑฒโน, ดร.

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

นักวิชาการอิสระ

มหาวิทยาลัยบูรพา

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

• **ฝ่ายประสานงานและจัดการ**

• **พิธีจนอักษร**

พระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนติพิโล

พระครูสังฆรักษ์สังวรงค์ นาถสีโล

พระเอนก คุณวุฑฒโฒ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมภพ สายหยุด

ดร.นิรมล ตริตราเพ็ชร

นางน้ำทิพย์ มั่งคั่ง

พระครูสังฆรักษ์วิจิตร ธิรจิตโต, ดร.

พระมหาสหาย กนตธมโม

พระมหาปิยะ ปิยวฑฒโน

ดร.เจตนิพัทธ์ พิธิยานุวัฒน์

• **งานสมาชิก**

พระมหาเกรียงไกร กิตติปัญโญ

นายสมศักดิ์ ธรรมศร

นางสาวณฤมล โพธิ์ทอง

• **บันทึกข้อมูล**

นางกาญจนา เชี่ยวชาญ

นางวลัยพรรณ ไชทอง

นางสาวสุธิดา ทองอินทร์

นางสาววารุณี กราบตุ้ม

• **งานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ**

พระมหาประสพสุข ปิยภาณี

• **นิติกร**

นายสมศักดิ์ ทารินทร์

นายไพสม สายหยุด

นายปัญญา โพธิ์ทอง

- ภาพ/ศิลปะ

พระมหาประสพสุข ปิยภาณี

นายสิทธิกร พันศิริ

- ออกแบบปก

พระพรหมพิริยะ ถาวโร

- จัดรูปเล่ม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ภูริทัต ศรีอร่าม

นายพรภิรมย์ ยอดบุญ

- สำนักงาน

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง
ฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา 24000 โทรศัพท์/โทรสาร 0 3882 0916

บทบรรณาธิการ

วารสารฉบับนี้เป็นปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2565) มีบทความที่ได้รับการคัดเลือกให้เผยแพร่ จำนวน 7 เรื่อง ดังนี้

1) เรื่อง การปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น โดย สุพรรณ นามศรีฐาน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน เพื่อศึกษาการอำนวยความสะดวกความเป็นธรรมการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อย และเพื่อศึกษาแนวทางการสร้างความปลอดภัยในชีวิตร่างกายและทรัพย์สินของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

2) เรื่อง การศึกษาการปฏิบัติกรมฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา โดย อุทัย คงศิริภักดี, ภูริทัต ศรีอร่าม และพระมหาอิศเรศ สุขสวัสดิ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์หลักการและวิธีการปฏิบัติกรมฐานตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาหลักการและวิธีการปฏิบัติกรมฐานตามที่เป็นจริงในจังหวัดฉะเชิงเทรา และเพื่อศึกษาประสิทธิภาพและประสิทธิผลของรูปแบบการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติกรมฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา

3) เรื่อง การจัดการเรียนการสอนของครูสอนสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยใช้วิธีการเรียนรู้แบบร่วมมือ โดย พระมหาโยธิน มาศสุข มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการจัดการเรียนการสอนของครูสอนสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยใช้วิธีการเรียนรู้แบบร่วมมือ

4) เรื่อง การดำเนินชีวิตให้มีความสุขตามแนวพระพุทธศาสนา โดย พรภิรมย์ ยอดบุญ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการดำเนินชีวิตให้มีความสุขตามแนวทางพระพุทธศาสนา เพื่อแสดงให้เห็นถึงวิธีการแสวงหาความสุขในการดำเนินชีวิตให้มีความสุขในทางโลกและทางธรรม เพื่อให้การดำเนินชีวิตมีความสุข และมีคุณค่า

5) เรื่อง การเมืองการปกครองตามหลักอภิธานิธรรมในพระพุทธศาสนา โดย พระครูโอภาส สราธิคุณ (โหมตศิริ), พระครูสุตถาวนาพิธาน (ชินขุนทด) และพระมหาภูมิพัฒน์ คำมี มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดทางการเมืองการปกครอง ทศนะเกี่ยวกับแนวคิดทางการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา และการนำหลักธรรม “อภิธานิธรรม” มาประยุกต์ใช้ในการเมืองการปกครองไทย

6) เรื่อง อนันมิกาย : มหายานที่ฟื้นคืน โดย พระศราวุธ จันทนะ, พระมหาภูมิพัฒน์ คำมี, พระสมชาย ถินถาวร, และพระมหาชนะชัย แซ่อึ้ง มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอข้อมูลเพื่อแก้ไขความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไปให้ถูกต้อง โดยการนำเสนอความเป็นมาของพระพุทธานามหายานที่รุ่งเรืองในอดีต พระพุทธานามหายานที่เกือบสูญหาย และพระพุทธานามหายานที่ฟื้นคืน

7) เรื่อง อุเบกขา : แนวทางการดำเนินชีวิตเพื่อสันติสุข โดย พระครูสุตถาวนาพิธาน (ชินขุนทด), พระมหาวิเชียร ไกรฤกษ์ศิลป์ และเจตนิพัทธ์ พิธิยานุวัฒน์ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การทำความเข้าใจอุเบกขาได้ถูกต้องตรงประเด็นที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และเพื่อเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตเพื่อความสงบสุขในปัจจุบันได้

สุดท้ายนี้ กองบรรณาธิการหวังอย่างยิ่งว่า ผลงานวิชาการที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านตามสมควร หากผู้อ่านจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวารสารนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น กองบรรณาธิการขอน้อมรับไว้ด้วยความยินดี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จตุพล พรหมมี
บรรณาธิการ

สารบัญ

	หน้า
บทบรรณาธิการ	V - VI
บทความวิจัย	
การปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น	90 - 104
สุพรรณ นามศรีฐาน นักศึกษาหลักสูตรทวิปริญญาโททางรัฐประศาสนศาสตร์และบริหารธุรกิจ คณะรัฐศาสตร์และคณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง	
การศึกษาการปฏิบัติกรมฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา	105 - 119
อุทัย คงศิริภักดิ์, ภูริทัต ศรีอร่าม และพระมหาอิสเรศ สุขสวัสดิ์ นักวิชาการอิสระ, วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดสุวรรณมงคล สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ	
บทความวิชาการ	
การจัดการเรียนการสอนของครูสอนสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยใช้วิธีการ เรียนรู้แบบร่วมมือ	120 - 134
พระมหาโยธิน มาศสุข นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	
การดำเนินชีวิตให้มีความสุขตามแนวพระพุทธศาสนา	135 - 147
พรภิรมย์ ยอดบุญ นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	
การเมืองการปกครองตามหลักอภิธานิธรรมในพระพุทธศาสนา	148 - 160
พระครูโอภาสสราธิคุณ (โหมตศิริ), พระครูสุตภาวนาพิธาน (ชินขุนทด) และ พระมหาภูมิพัฒน์ คำมี วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วัดโสธรวราราม วรวิหาร, วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ	

อนันนิกาย: มหายานที่พื้นดิน	161 - 171
พระศราวุธ จันทนะ, พระมหาภูมิพัฒน์ คำมี, พระสมชาย ถินถาวร และพระมหา ชนะชัย แซ่อึ้ง	
วัดอุภัยภาติการาม (ชำปอกง) คณะสงฆ์อนันนิกายแห่งประเทศไทย, วัดปิตุลาธิราช รังสฤษดิ์, วัดประเวศพัฒนาราม, วัดทองนพคุณ, สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ	
อุเบกขา : แนวทางการดำเนินชีวิตเพื่อสันติสุข	172 - 184
พระครูสุตภาวนาพิธาน (ชินขุนทด), พระมหาวิเชียร ไกรฤกษ์ศิลป์ และเจตนิพัทธ์ พิธิยานุวัฒน์	
วัดโสธรวราราม วรวิหาร สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วิทยาลัยสงฆ์พุทธ โสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	

การปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น
จังหวัดขอนแก่น

The Performance of The Village Headmen and Sub-District Chief
In Mueang Khon Kaen District, Khon Kan

สุพรรณ นามศรีฐาน

Suphan Namsrithan

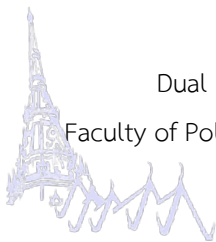
นักศึกษาลัทธิศึกษาศาสตร์ปริญญาโททางรัฐประศาสนศาสตร์และบริหารธุรกิจ

คณะรัฐศาสตร์และคณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Dual Master's students Degree Program in Public Administration and Business Administration

Faculty of Political Science & Faculty of Business Administration Ramkhamhaeng University, Thailand

Email: suphan.nam99@gmail.com

Received August 29, 2022; Revised November 28, 2022; Accepted December 23, 2022

บทคัดย่อ

การศึกษานี้เป็นเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก วัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) การปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน (2) การอำนวยความสะดวกดูแลรักษาความสงบเรียบร้อย (3) แนวทางการสร้างความปลอดภัยในชีวิตร่างกายและทรัพย์สินของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ กำนันผู้ใหญ่บ้านโดยเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์เชิงพรรณนา ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ พบว่า

1. การปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่เป็นไปตามกฎหมายหรือระเบียบแบบแผนของทางราชการโดยมีการกำกับดูแลราชการในท้องที่ปกครองเป็นไปตามกฎหมายและระเบียบแบบแผนที่ทางราชการกำหนดไว้อย่างเหมาะสม
2. การอำนวยความสะดวกดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยให้กับประชาชนมีการใช้อำนาจหน้าที่ของพนักงานฝ่ายปกครองตามที่กฎหมายกำหนดได้อย่างถูกต้อง
3. แนวทางการสร้างความปลอดภัยในชีวิตร่างกายและทรัพย์สินของประชาชน คือ (3.1) จัดชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้านดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยและแบ่งความรับผิดชอบให้ควบคุมเป็นกลุ่มโซนบ้าน (3.2) มอบหมายให้ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้านดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยทั้งภายในและบริเวณรอบหมู่บ้าน (3.3) จัดกิจกรรมชุมชนสัมพันธ์ เสริมสร้างการมีส่วนร่วมจากราชการในพื้นที่ หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่มีอยู่ในหมู่บ้าน (3.4) ประชาสัมพันธ์ให้ลูกบ้านได้ทราบและเข้าใจถึงนโยบายต่าง ๆ ของภาครัฐรวมถึงกฎหมายใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงและเกี่ยวข้องกับประชาชนโดยตรง

ข้อค้นพบ ทราบถึงบทบาทของกำนันผู้ใหญ่บ้านด้านการอำนวยความสะดวกความเป็นธรรมการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยซึ่งเป็นประโยชน์ต่อกำนันผู้ใหญ่บ้านและที่เกี่ยวข้องนำไปใช้เป็นแนวทางการสร้างความปลอดภัยในชีวิตร่างกายและทรัพย์สินให้กับราษฎร

คำสำคัญ: การปฏิบัติงาน; กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน; การอำนวยความสะดวกเป็นธรรม; ความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน

Abstract

These studies were the qualitative research by the in-depth interview and there were the objectives to study (1) working on duty of the headers in the level of village and sub-district, (2) directing on good government and controlling the social safety and peace, and (3) procedures to manage the safety on life and property of people at the urban district in Khokan province. The data givers were the headers in the villages and sub-districts by selecting the specific random. Then tools of research were interview, descriptive analysis, checking the triangle data, collecting data as document and interview. Therefore, studies were found that 1. the duty performance went on the rule or law of bureaucratic system by administrating the people in the rural area, going on the bureaucratic rule and law rightly, 2. directing the good government and managing the people's happiness and peace by acting the power of the officers that was defined by rulers, 3. procedures to create the safety in life and property for people. There were (3.1) setting of the security within the villages and providing the responsibility on zone of village, (3.2) assigning to the assistant headers and security men in the villages and sub-districts within the villages and sub-districts, (3.3) performing the activities of relative communities to promote the participation of people in that area, governmental and private organizations in those villages, and (3.4) informing the news to villagers and understanding the policy of government, including the new law changed and concerning with the people.

From studies, the new types of knowledge were found that the roles of headers in the villages and sub-districts on directing the good government and safety and happiness, being usage to them and procedure to create the safety in life and property for people.

Keywords: Performance; Village and Sub-district Header; Administration of Justice; Safety of Life and Property

บทนำ

การจัดการปกครองท้องถิ่นที่ได้เริ่มต้นมาจากรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ซึ่งทรงมีพระราชดำริให้มีการฟื้นฟูการปกครองระดับหมู่บ้านที่มาแต่เดิมขึ้นใหม่ เพราะทรงเล็งเห็นว่าการปกครองในระดับนี้สำคัญต่อการบริหารราชการแผ่นดิน เพราะเป็นหน่วยการปกครองที่ใกล้ชิดกับราษฎรมากที่สุด โดยได้ทรงให้มีการทดลองจัดระเบียบการปกครองตำบล หมู่บ้าน ขึ้นที่อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อ ร.ศ. 111 (พ.ศ. 2435) โดยให้ราษฎรเลือกผู้ใหญ่บ้านแทนการแต่งตั้งโดยเจ้าเมืองเหมือนดังเดิม ตั้งแต่นั้นมาจึงได้มีการจัดระเบียบการปกครองตำบล หมู่บ้าน ตามหัวเมืองต่าง ๆ โดยตราเป็นพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ ร.ศ. 116 ต่อมาในรัชสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ขึ้นใช้บังคับแทน และได้มีการใช้ตั้งแต่นั้นมาจนกระทั่งปัจจุบัน

ในการบริหารท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าสิ่งที่สำคัญ คือ การมีนโยบายและแผนการพัฒนาต่างๆ ทั้งในด้าน สังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม และเพื่อที่จะเป็นแนวทางในการดำเนินงานให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายของรัฐบาล ในการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของกำนันผู้ใหญ่บ้านไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย ซึ่งเป็นเรื่องของการพัฒนาประสิทธิภาพและประสิทธิผลของหน่วยงานของรัฐที่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศ

ในการปฏิบัติหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นคนในพื้นที่และเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด ที่มีหน้าที่ในการ “บำบัดทุกข์ บำรุงสุข” ให้แก่ราษฎรในเขตปกครองตั้งแต่ยุคแรกของการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ที่กำหนดอำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่ ในการปกครองดูแลการบริหารจัดการทุกด้าน ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ขอรราษฎร ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินประชาชนในเขตปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ปัจจุบัน ที่มีการเปลี่ยนแปลงของกระแสยุคโลกาภิวัตน์อย่างรวดเร็ว และมีผลกระทบโดยตรงในการปฏิบัติหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในการเตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกที่ส่งผลถึงวิถีชีวิตของประชาชนในหมู่บ้านที่ตนปกครองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งเป็นความท้าทายการปฏิบัติหน้าที่ในบทบาทของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่มีต่อประชาชนและประเทศชาติโดยรวมอย่างสูงยิ่ง

ดังนั้น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จึงต้องทบทวนบทบาท อำนาจหน้าที่ เรียนรู้และเข้าใจการเปลี่ยนแปลงกระแสโลกาภิวัตน์ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไข หรือประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สามารถอำนวยความสะดวก ดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยให้แก่ราษฎรในหมู่บ้านของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ได้รับความเป็นธรรม มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ทำให้ประชาชนในพื้นที่เกิดความรู้สึกปลอดภัย มีความเชื่อมั่นศรัทธาและให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ทำให้การขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศโดยรวมเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดอย่างมีประสิทธิภาพ

การค้นคว้าอิสระนี้นำเสนอเกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ในเรื่องบทบาทอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในเรื่องของการ

อำนวยความสะดวก การดูแลรักษาความสงบเรียบร้อย และแนวทางการรักษาความปลอดภัยในชีวิตร่างกาย และทรัพย์สินของราษฎรในหมู่บ้าน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อศึกษาการอำนวยความสะดวกการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยของกำนันผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น
3. เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างความปลอดภัยในชีวิตร่างกายและทรัพย์สินของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาเรื่อง การปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ได้ทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน
บุคคลหรือองค์กรมีตำแหน่งและมีสถานภาพหนึ่ง ๆ เกิดขึ้น ซึ่งเป็นแหล่งที่มาของการแสดงออก คือ มีการกระทำที่มีลักษณะของการแสดงบทบาท เป็นการทำหน้าที่และเป็นการใช้อำนาจหน้าที่ การแสดงบทบาทและอำนาจหน้าที่นั้นในทางหนึ่ง จะมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับตำแหน่งและสถานภาพ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปได้ตามโครงสร้างของสังคมและการเมือง ในแนวคิดของ Broom & Selznick (1968) กล่าวว่า บทบาทเป็นรูปแบบหนึ่งของพฤติกรรมที่แสดงออกต่อกันซึ่งเห็นได้ชัดในตำแหน่งทางสังคม ซึ่งจะถูกกำหนดโดยหน้าที่และตำแหน่งทางสังคม ซึ่งบ่งบอกถึงความคาดหวังในบทบาทที่ตนเป็นอยู่ และเป็นสิ่งผูกมัดที่ต้องปฏิบัติตาม บทบาทที่ปฏิบัติจริงมักจะมีอิทธิพลมาจากการกระทำที่มีลักษณะเฉพาะของบุคคลแต่ละคน และ Horton & Hunt (1980) กล่าวว่า บทบาทเป็นพฤติกรรมที่คาดหวังของบุคคลผู้ซึ่งอยู่ในแต่ละสถานภาพ แต่ละคนอาจจะมีหลายสถานภาพและถูกคาดหวังให้แสดงบทบาทที่เหมาะสมกับสถานภาพของบุคคลนั้น ในขณะที่ Krech, Crutchfield & Ballachey (1962) กล่าวว่า บทบาทเป็นแบบแผนของความต้องการและการกระทำที่สมาชิกของชุมชนคาดหวังว่าจะต้องเป็นตามคุณลักษณะของตำแหน่งหรือบทบาท คือ สิทธิหน้าที่ในการกระทำของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลหนึ่งในสังคมตามสถานภาพของตนเอง
2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อย การอำนวยความสะดวกการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อย
ในประเด็นของความยุติธรรม จูฬารัตน์ ผดุงชีวิต (2557) กล่าวว่า เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยข้อกำหนดทางกฎหมายที่ระบุไว้เป็นเกณฑ์หลักในการตัดสินจากการกระทำต่าง ๆ แต่มีความซับซ้อนและสามารถมองได้

หลายมิติ ตั้งแต่เรื่องจิตสำนึก คุณธรรมและวิถีคิดของบุคคล ระบบคุณค่า โครงสร้างและกลไกทางสังคม รวมถึงนโยบายรัฐ ทั้งนี้ สามารถ มังสัจ (2563) ให้ความคิดเห็นว่า ความเป็นธรรมเป็นสถานะที่ตรงกับความเป็นจริง หรืออีกนัยหนึ่ง ผลที่เกิดขึ้นมีความเชื่อมโยงกับเหตุตามความสถานะแห่งความเป็นจริง คือ ผลเกิดจากเหตุ ถ้าเหตุดีผลจะต้องดี ในทางกลับกัน ถ้าเหตุไม่ดีผลที่ออกมาจะไม่ดี ในทฤษฎีของ John Stuart Mill (1949) กล่าวว่าความเสมอภาคเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของความยุติธรรมและเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของการทำตามหลักความยุติธรรม อภิวัฒน์ สุดสาว (2554) ได้กล่าวว่า หลักความเสมอภาคเป็นหลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลให้มีความเสมอภาคกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน โดยถือหลักที่ว่ารัฐจักต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสาระสำคัญอย่างเดียวกันให้เหมือนกัน และปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสาระสำคัญต่างกันให้แตกต่างกัน และห้ามเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกาย หรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมือง ดังนั้น การอำนวยความสะดวกในอำนาจหน้าที่ของฝ่ายปกครอง จึงเป็นการดำเนินการเพื่อให้ราษฎรได้รับการปฏิบัติที่ถูกต้อง ไม่ว่าจะเป็นความถูกต้องตามกฎหมายหรือตามความรู้สึกของคนทั่วไป ซึ่งอาจเป็นการแก้ไขปัญหาในกรณีที่ประชาชนไม่ได้รับความสะดวก และความไม่เป็นธรรม เป็นการส่งเสริมสนับสนุนให้ราษฎรได้รับความยุติธรรมและความเป็นธรรม ทั้งนี้ บทบาทของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นภารกิจสำคัญที่จะทำให้สถาบันกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นที่พึ่งของประชาชน โดยเฉพาะการเป็นสถาบันหรือองค์กรธรรมภิบาล ที่จะบูรณาการทุกภาคส่วนในพื้นที่เพื่อบำบัดทุกข์ บำรุงสุขให้แก่ประชาชนโดยเท่าเทียมกัน

3. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการรักษาความปลอดภัยในชีวิตร่างกายและทรัพย์สินของประชาชน

การสร้างความปลอดภัยในชีวิตร่างกายและทรัพย์สิน จากทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์ (Maslow's Need Theory) แสดงให้เห็นว่าความปลอดภัยเป็นหนึ่งในความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เช่นเดียวกับความต้องการด้านร่างกาย ดังนั้น ความปลอดภัยจึงต้องเกิดขึ้นก่อน เพื่อดำรงพัฒนาสุขภาพ และความเป็นอยู่ของประชาชน (Maslow, 1970) ความปลอดภัยของประชาชนในชุมชนจึงต้องเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นก่อน เพื่อดำรงและพัฒนาความผาสุก สุขภาพ และความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนในชุมชน กระบวนการเสริมความปลอดภัยในชุมชน จึงเป็นความจำเป็นพื้นฐานด้านความปลอดภัยที่ควรดำเนินการในชุมชน เพราะความปลอดภัยเป็นสิทธิที่ประชาชนทุกคนพึงมีพึงได้ โดยประชาชนมีสิทธิที่จะอยู่อาศัยอย่างปลอดภัย มีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและจัดการกับสิ่งแวดล้อมของชุมชน เพื่อให้เกิดความปลอดภัย มีสิทธิที่จะตัดสินใจว่า สิ่งใดคืออันตราย อะไรคือปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดการบาดเจ็บและความไม่ปลอดภัย เป็นต้น (อิธิปัญญา สุขสว่าง, 2550) โดยทั่วไปความปลอดภัย สามารถแบ่งเป็นมุมมองสำคัญได้ 2 แบบ คือ (Kullberg, 2010) (1) ความปลอดภัยในฐานะที่เป็นวัตถุวิสัย (Safety as an objective condition) มักใช้ในประเด็นของการจัดการและการป้องกัน (2) ความปลอดภัยในฐานะที่เป็นอัตวิสัย (Safety as an subjective phenomenon) มีความหมายสัมพันธ์กับความรู้สึกส่วนบุคคลและองค์ประกอบพฤติกรรมในสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคม

การส่งเสริมความปลอดภัยในชุมชน เป็นกระบวนการในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับนานาชาติ ที่ประชาชน ชุมชน รัฐบาล และองค์กรอื่น ๆ รวมทั้งภาคธุรกิจ และองค์กรที่ไม่ใช่ของรัฐบาลมาใช้ เพื่อพัฒนาความยั่งยืนของความปลอดภัย ให้แก่ประชาชนในชุมชนให้ปลอดภัยจากสิ่งแวดล้อมอันตราย อาชญากรรม สาธารณภัย อุบัติเหตุ โรคภัย และภัยจากยาเสพติด ส่งผลให้ประชาชนผู้อยู่อาศัยในชุมชนมีสุขภาพดี รอดพ้นจากปัญหาความไม่ปลอดภัยต่าง ๆ โดยใช้กระบวนการสร้างเสริมความปลอดภัยที่มีประสิทธิภาพ และยึดหลักการร่วมแรงร่วมใจกันของชุมชนเป็นพื้นฐาน

กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นวิธีเชิงคุณภาพ ผู้ศึกษากำหนดกรอบแนวคิดตามแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทอำนาจหน้าที่ การอำนวยความสะดวก ความปลอดภัย โดยสรุปคุณลักษณะเกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน การอำนวยความสะดวกการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อย และความปลอดภัยในชีวิตร่างกายและทรัพย์สิน ตามแนวคิดนักวิชาการและมีเอกสารอ้างอิงเชิงวิชาการ และนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาครั้งนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาด้วยวิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และรวบรวมข้อมูลจากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือ พระราชบัญญัติหรือตัวบทกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ บทความ ตำราทางวิชาการ เอกสารทางวิชาการ ข้อมูลสารสนเทศ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ และผลงานวิชาการที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เพื่อนำมาประกอบการศึกษาให้เกิดความสมบูรณ์

1. ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

ผู้ศึกษาได้กำหนดกลุ่มประชากรเป้าหมายที่จะใช้ในการศึกษา คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นการเลือกตัวอย่างเฉพาะที่ให้ประเด็นสำคัญ (Key Informant) โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในเรื่องของการอำนวยความสะดวกการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยในแก่ราษฎรในหมู่บ้าน ได้แก่ กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น รวมจำนวน 20 คน ดังนี้ ตำบลแดงใหญ่ ตำบลบ้านทุ่ม ตำบลสวาท ตำบลบ้านหว้า ตำบลบ้านเป็ด ตำบลบ้านค้อ ตำบลท่าพระ ตำบลโนนท่อน ตำบลสำราญ และตำบลดอนหัน

2. เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการศึกษานี้ ผู้ศึกษาใช้เทคนิควิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์รายบุคคล (Individual Interviews) และเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งอาศัยการสนทนา ซักถาม และโต้ตอบ ระหว่างผู้รวบรวมข้อมูล หรือผู้สัมภาษณ์ (Interview) กับผู้ให้ข้อมูล ด้วยวิธีการนี้ทำให้ผู้ศึกษามีโอกาสสังเกตท่าทีบุคลิกภาพ อากัปกริยา ตลอดจนพฤติกรรมการแสดงออกทาง

กาย วาจาขณะการสัมภาษณ์ ซึ่งสามารถใช้เป็นข้อมูลในการตีความหมายของผู้ถูกสัมภาษณ์ได้ด้วย และสาเหตุที่ใช้เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีดังกล่าวเนื่องจากมีข้อดีหลายประการ ได้แก่

- 2.1 สามารถถามในประเด็นสำคัญ จนได้รายละเอียดลึกซึ้งโดยครบถ้วนสมบูรณ์
- 2.2 ได้ข้อมูลย้อนกลับจากผู้ถูกสัมภาษณ์ขณะสัมภาษณ์
- 2.3 ผู้รวบรวมข้อมูลสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีก่อนการสัมภาษณ์ ทำให้ได้รับความไว้วางใจ
- 2.4 เหมาะสำหรับผู้ให้ข้อมูลที่ไม่สามารถถ่ายทอดความคิดความรู้สึกออกมาได้ด้วยการเขียน
- 2.5 เหมาะกับข้อมูลที่เป็นเรื่องลับหรือประเด็นอ่อนไหวที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญไม่ต้องการบันทึกไว้

เป็นหลักฐานแต่ต้องการพูดให้ฟัง

2.6 สามารถบันทึกเสียงไว้ได้เพื่อเปิดฟังซ้ำ หากต้องการตรวจสอบความสมบูรณ์ และความถูกต้องในการตีความหมาย

ทั้งนี้ กลุ่มประชากรค่อนข้างมีจำนวนจำกัด และมีข้อจำกัดในการเปิดเผยข้อมูล เนื่องจากเป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่อาจมีผลกระทบการดำเนินงาน จึงเลือกใช้เทคนิคดังกล่าวเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูล

3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาคั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ แนวคำถามเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งมีขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือและรายละเอียด ดังนี้

3.1 แสวงหาข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรม ได้แก่ เอกสารทางวิชาการ พระราชบัญญัติ ทั่วบทกฎหมาย ระเบียบ ข้อมูลสารสนเทศ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ และผลงานวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3.2 นำข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม รวมทั้งข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญและ ข้อเสนอแนะจากอาจารย์ที่ปรึกษากำหนดกรอบแนวคิด ขอบเขตเนื้อหา เพื่อสร้างแนวคำถาม เพื่อใช้ในการ สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่กำหนดไว้ให้ครอบคลุมประเด็นเนื้อหาที่ต้องการศึกษา

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาได้ดำเนินการขอหนังสือจากคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เพื่อขอความร่วมมือ ในการทำการศึกษาย่างก้ำนและผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่กำหนดไว้ และมี การติดต่อนัดหมายตามวัน เวลา สถานที่ โดยการสัมภาษณ์จะเป็นแบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ตามแนวคำถามที่กำหนด และเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ผลที่ถูกต้องชัดเจน ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยจะเข้าเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ด้วยตนเอง เพื่อแสวงหาข้อมูลที่เป็นจริง เพื่อนำมาศึกษาวิเคราะห์ และนำไปสู่ข้อเสนอแนะ เพื่อให้เกิดการปฏิบัติงานตาม อำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในเรื่องของการอำนวยความสะดวกเป็นธรรมการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยและ ความปลอดภัยในแก่ราษฎรในหมู่บ้านให้มีประสิทธิภาพสูงสุด และเป็นเครื่องมือในการจัดการปัญหาในการ ดำเนินงาน เพื่อยังประโยชน์ให้เกิดต่อชุมชนหรือหมู่บ้านโดยรวมต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษาใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบ สามเส้า (triangulation) ซึ่งมีวิธีการดังนี้

- 5.1 ด้านข้อมูล (data triangulation) โดยตรวจสอบด้านเวลา สถานที่ และแหล่งข้อมูล
- 5.2 ด้านผู้วิจัย (investigator triangulation) ผู้วิจัยและผู้ช่วยในการเก็บข้อมูลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป จะทำการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์
- 5.3 ด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) เป็นการเก็บข้อมูลโดยวิธีเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ และโดยวิธีการสัมภาษณ์
- 5.4 ขั้นตอนการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้สนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์พร้อมแจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุผลและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่าง ๆ ที่บันทึกเสียงไว้โดยผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ ทั้งนี้หากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ประสงค์ที่จะให้บันทึกเสียงในช่วงใด ผู้วิจัยก็จะไม่บันทึกเสียง
- 5.5 ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาเรื่องการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น สรุปผลการศึกษา ได้ดังนี้

1. การปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน จากการสัมภาษณ์และการรวบรวมข้อมูลที่ศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ตามอำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เมื่อนำมาพิจารณาถึงความรู้ ความเข้าใจโดยทั่วไปของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ พบว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้านรับรู้ถึงบทบาทหน้าที่ของตนเอง คือ การเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ มีภารกิจในการดูแลทุกข์สุขของลูกบ้านในเขตพื้นที่ของตน ในความเข้าใจของกำนันผู้ใหญ่บ้าน กล่าวคือ มีภาระหน้าที่ในการช่วยเหลือทางราชการในการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด รายงานเกี่ยวกับการกระทำผิดกฎหมายให้หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องรับทราบ รับรองข้อมูลทางทะเบียนราษฎรที่ไม่ชัดเจนของราษฎรในพื้นที่ ปฏิบัติงานร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในการพัฒนาหมู่บ้าน โดยมีการทำงานตามนโยบายที่องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) กำหนดขึ้น

ปัญหาในการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พบว่า ส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาด้านภัยอันเกิดจากเหตุการณ์ของผู้ก่อเหตุร้ายในเขตพื้นที่ เช่น ปัญหาความขัดแย้ง ปัญหาการทะเลาะวิวาททั้งในครอบครัวและระหว่างคนในชุมชน ปัญหาการลักทรัพย์ ฉกชิงวิ่งราว ปัญหายาเสพติดโดยเฉพาะในวัยรุ่น เป็นต้น ทั้งนี้ ปัญหาบางเรื่องกำนัน ผู้ใหญ่บ้านสามารถจัดการให้จบลงได้ด้วยตนเอง แต่บางเรื่องเกินกว่ากำลังความสามารถและอำนาจหน้าที่ ก็จะทำหน้าที่เป็นคนกลางในการนำความเดือดร้อนหรือปัญหาของลูกบ้านแจ้งต่อหน่วยงานราชการต่อไป ทั้งนี้ เนื่องจากการเกิดปัญหาต่าง ๆ ในพื้นที่มักเกิดขึ้นบ่อยครั้งแต่กำลังคนมีไม่เพียงพอต่อการแก้ปัญหา หรืออาจเป็นเพราะกำนัน ผู้ใหญ่บ้านยังขาดความรู้ทางด้านกฎหมาย ความรู้ความเข้าใจในวิธีการปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ อย่างเพียงพอ จึงทำให้การปฏิบัติหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านยังขาดประสิทธิภาพ ไม่บรรลุเป้าหมาย

2. การอำนวยความสะดวกเป็นธรรมการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อย พบว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปฏิบัติหน้าที่เป็นไปตามพระราชบัญญัติ ระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง คือ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 พ.ร.บ.ลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 11) พ.ศ. 2551 พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่พระราชพิธีตรา 2457 แก้ไขเพิ่มเติมถึงฉบับที่ 12 พุทธศักราช 2552 พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 กฎกระทรวงว่าด้วยการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาททางแพ่งและทางอาญา พ.ศ.2553 และ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(6) เป็นต้น เช่น การดำเนินการเพื่อให้ราษฎรได้รับการปฏิบัติที่ถูกต้องทั้งตามกฎหมายและควมมีเหตุผลตามความรู้สึกของประชาชนทั่วไป การรักษาความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงในพื้นที่ การป้องกันและระงับเหตุร้ายการรายงานเหตุผิดปกติที่เกิดขึ้นในพื้นที่ซึ่งอาจเป็นคุณหรือโทษแก่ชุมชน ประชาชนหรือประเทศชาติได้ การเฝ้าระวังปัญหาเสพติด การช่วยเหลือภัยพิบัติ การทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยนายอำเภอ รวมทั้งการจัดให้มีการคุ้มครองป้องกัน ส่งเสริมและช่วยเหลือประชาชนที่ด้อยโอกาสให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมหรือให้ได้รับความเป็นธรรมทั้งเศรษฐกิจ และสังคมในการดำรงชีวิตอย่างเพียง เป็นต้น ดังนั้น การทำให้ประชาชนเกิดประโยชน์สุขในบทบาทกำนันผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นภารกิจสำคัญในการเป็นที่พึ่งของประชาชน สำหรับปัญหาปัญหาที่พบ คือ ราษฎรบางส่วนไม่เข้าใจในบทบาท อำนาจหน้าที่และภารกิจของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในการอำนวยความสะดวกเป็นธรรมการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อย อาจเป็นเพราะว่า ขาดการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ให้กับลูกบ้านอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะบุคคลบางกลุ่ม เช่น ผู้ที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลทุรกันดาร หรือผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำจะไม่ให้ความสนใจหรือรับรู้ข่าวสารของบ้านเมือง

3. แนวทางการรักษาความปลอดภัยในชีวิตร่างกายและทรัพย์สินของประชาชน พบว่า แนวทางการบริหารจัดการเกี่ยวกับการรักษาความปลอดภัยในชีวิตร่างกายและทรัพย์สินของประชาชนในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ในภาพรวมมีดังนี้

3.1 ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณการส่งเสริมความรู้ใหม่ต่อการบริหารจัดการความปลอดภัย การเพิ่มจำนวนบุคลากร การให้กำลังใจ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพต่อการปฏิบัติงานและเพื่อเพิ่มศักยภาพให้แก่บุคลากรที่เป็นกลไกคุ้มครอง ป้องกันความปลอดภัยในด้านต่าง ๆ และคอยเฝ้าระวังภัยที่อาจเกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งได้แก่ ชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชรบ.) อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และคณะกรรมการหมู่บ้าน

3.2 สนับสนุนให้กำนันผู้ใหญ่บ้านได้พัฒนาศักยภาพ โดยส่งเสริมให้ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น การฝึกทักษะในด้านต่าง ๆ ให้เหมาะสมต่องานในหน้าที่ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านมีลักษณะความเป็นผู้นำ ได้รับการยอมรับ และได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ ทำให้การปฏิบัติงานในหน้าที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุผลสำเร็จ

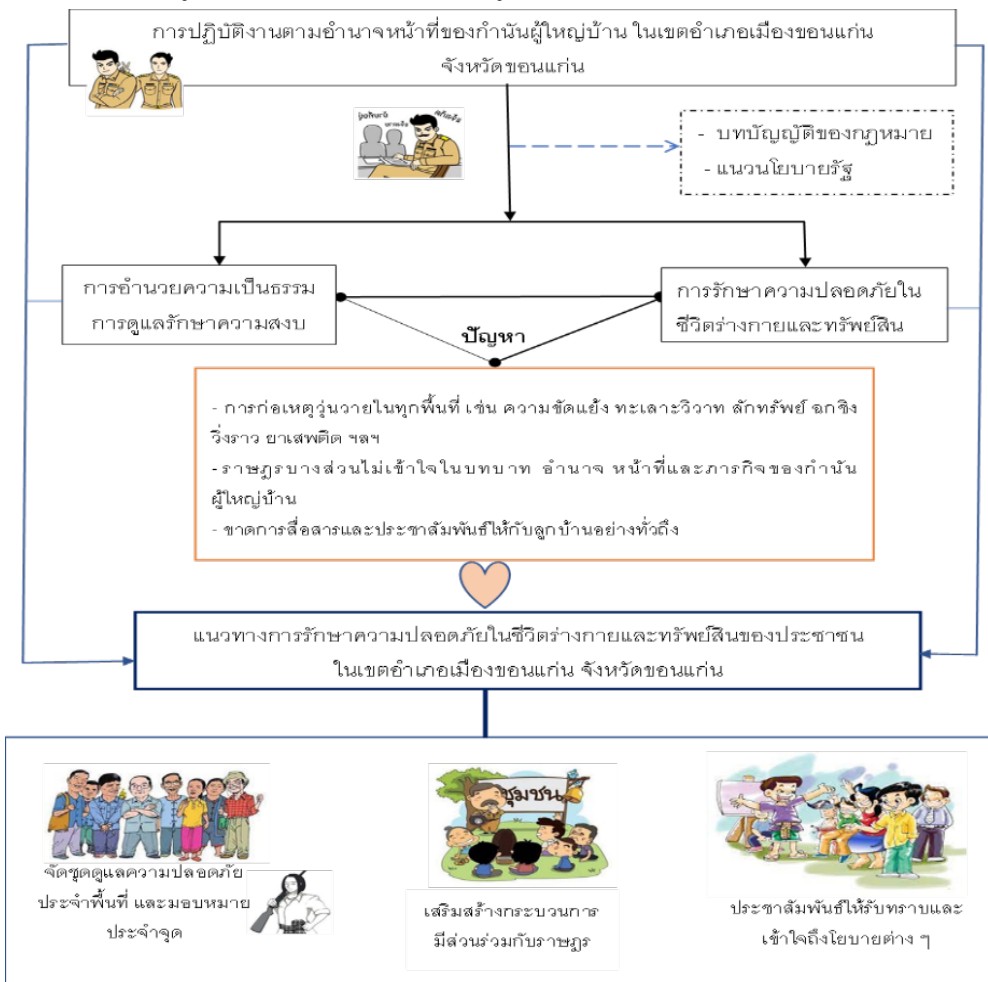
3.3 ส่งเสริมและเปิดโอกาสให้ราษฎรได้มีส่วนร่วมในการประชุม จัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้านในเรื่องเกี่ยวกับการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้าน โดยมีการประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสาร และ

อธิบายให้ประชาชนหรือราษฎรในพื้นที่ปกครองของตนได้เข้าใจเกี่ยวกับกฎ ระเบียบ ข้อกฎหมายต่าง ๆ ที่ประชาชนควรรู้ อย่างทั่วถึงทุกกลุ่ม

องค์ความรู้ใหม่

การศึกษานี้นำเสนอเกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น ขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ในเรื่องบทบาทอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในเรื่องของการอำนวยความสะดวกเป็นธรรม การดูแลรักษาความสงบเรียบร้อย เพื่อใช้เป็นแนวทางการรักษาความปลอดภัยในชีวิตร่างกายและทรัพย์สินของราษฎรในหมู่บ้าน โดยสรุปเป็นองค์ความรู้ได้ตามแผนภาพ

ภาพที่ 1 การปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง การปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในเรื่องของการอำนวยความสะดวกเป็นธรรม การดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยให้แก่ราษฎรในหมู่บ้าน เขตอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ผู้ศึกษาสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

1. การปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน พบว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีการรับรู้ถึงหน้าที่ของตนเอง โดยมีการปฏิบัติหน้าที่เป็นไปตามพระราชบัญญัติ ระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง คือ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 พ.ร.บ.ลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 11) พ.ศ. 2551 พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่พระพุทศักราช 2457 แก้ไขเพิ่มเติมถึงฉบับที่ 12 พุทธศักราช 2552 พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการปฏิบัติงานประณีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 กฎกระทรวงว่าด้วยการไต่ถามและประนอมข้อพิพาททางแพ่งและทางอาญา พ.ศ.2553 และ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(6) และมีการกำกับดูแลประชาชนหรือราษฎรในท้องที่ปกครองของตนให้เป็นไปตามกฎหมายและระเบียบแบบแผนที่ทางราชการกำหนด ไว้เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับ ปริญญา นาคฉัตรีย์ (2552) กล่าวว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีบทบาทและสถานะต่าง ๆ หลายสถานะด้วยกัน เช่น ในฐานะเป็นเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองตามกฎหมาย เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐมีอำนาจหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457 รวมทั้งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมายอื่น ๆ อีกหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 เป็นพนักงานฝ่ายปกครองตามความในมาตรา 2(6) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยกฎหมายให้มีอำนาจและหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนและความมั่นคงภายในประเทศในพื้นที่ตำบล หมู่บ้าน ที่ตนปกครองอยู่ รวมทั้งช่วยเหลือเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งสร้างความอบอุ่นให้เกิดแก่ประชาชนในพื้นที่และเป็นหลักประกันการได้รับบริการจากรัฐอย่างทั่วถึงในฐานะตัวแทนของรัฐ และสอดคล้องกับ (กรมการปกครอง, 2556) กล่าวถึงหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในเหตุการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ระบุว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ถือเป็นผู้ช่วยเหลือนายอำเภอ ตาม พ.ร.บ.ลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.2457 ในการเฝ้าระวัง ป้องกันโรคภัย ไม่ให้แพร่ระบาดเข้าสู่หมู่บ้าน ตลอดจนการทำหน้าที่เป็นเจ้าพนักงานควบคุมโรค ในการค้นหาและคัดกรองกลุ่มเสี่ยง การจัดทำบัญชีรายชื่อกลุ่มเสี่ยง เพื่อเฝ้าติดตามสังเกตอาการเป็นระยะเวลา 14 วัน รวมถึงให้คำแนะนำ สร้างการรับรู้แก่ลูกบ้านถึงแนวปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักสาธารณสุข และภารกิจสำรวจผู้ได้รับผลกระทบ หน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อย การตรวจและจับกุมบุคคลที่ฝ่าฝืนการห้ามออกนอกเคหสถานในช่วงเวลาเคอร์ฟิว ในฐานะเป็นพนักงานฝ่ายปกครอง ตามมาตรา 2 (16) แห่ง ป.วิอาญา ประกอบ พ.ร.บ.ลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 และเป็น “ชุดปฏิบัติการตำบล” ตั้งด่านตรวจคัดกรองผู้มาจากกลุ่มเสี่ยง และวัดอุณหภูมิร่างกาย ผู้สัญจรเข้าออกหมู่บ้าน และห้ามบุคคลในเขตท้องที่ที่ทั่วราชอาณาจักรออกนอกเคหสถานช่วงเคอร์ฟิว รวมถึงเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ให้อนุญาตเป็นการเฉพาะราย กรณีบุคคลมีเหตุจำเป็นต้องออกนอกเคหสถานช่วงเคอร์ฟิว ตาม พ.ร.ก.ฉุกเฉิน ฯ

2. การอำนวยความสะดวกเป็นธรรมการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อย พบว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีการใช้อำนาจหน้าที่ของพนักงานฝ่ายปกครองตามที่กฎหมายกำหนดได้อย่างถูกต้องเหมาะสม สอดคล้องกับ (กรมการปกครอง, 2556) กล่าวว่า การอำนวยความสะดวกเป็นธรรมในอำนาจหน้าที่ของฝ่ายปกครอง เป็นการดำเนินการเพื่อให้ราษฎรได้รับการปฏิบัติที่ถูกต้อง ไม่ว่าจะมีความถูกต้องตามกฎหมาย หรือเหตุผลตามความรู้สึกของบุคคลทั่วไป ซึ่งอาจเป็นการแก้ไขปัญหาในกรณีที่ประชาชนไม่ได้รับความสะดวก และไม่

ธรรม เป็นการส่งเสริมสนับสนุนให้ราษฎรได้รับความยุติธรรมและความเป็นธรรม และ โสภณ สิทธิจันทร์ (2556) ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของฝ่ายปกครองในการอำนวยความสะดวกเป็นธรรมให้แก่ประชาชน ศึกษากรณี อำเภอดงหลวง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองอำเภอดงหลวง จังหวัดสุพรรณบุรี มีบทบาทในการอำนวยความสะดวกเป็นธรรมตามกฎหมายในอำนาจหน้าที่ของพนักงานฝ่ายปกครอง

3. การรักษาความปลอดภัยในชีวิต ร่างกายและทรัพย์สินของประชาชนพบว่า การปฏิบัติหน้าที่ในการสร้างความปลอดภัยในชีวิต ร่างกายและทรัพย์สินของราษฎร การทำหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในการรักษาความสงบเรียบร้อยในหมู่บ้าน มีการปฏิบัติงานร่วมกับประชาชน ทหาร ตำรวจ และสมาชิกกองอาสา รักษาดินแดน ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการช่วยเหลือเจ้าพนักงานของหน่วยกำลังคุ้มครองและรักษาความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้าน พ.ศ. 2551 โดยปฏิบัติหน้าที่ภายในขอบเขตอำนาจหน้าที่ที่กฎหมายกำหนด และที่ได้รับอนุมัติจากจังหวัด/อำเภอแล้วแต่กรณี เพื่อให้เกิดความอบอุ่นและไว้วางใจแก่ประชาชนในพื้นที่ และเป็นหลักประกันในการรับบริการจากรัฐอย่างทั่วถึง สอดคล้องกับ ญรัฐภูมิ ฤกษ์นอก (2555) กล่าวว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีบทบาทและสถานะต่าง ๆ หลายสถานะด้วยกัน เช่น สถานะเป็นเจ้าพนักงานฝ่ายปกครอง ตามกฎหมาย เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐมีอำนาจหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457 รวมทั้งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมายอื่น ๆ อีกหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 เป็นพนักงานฝ่ายปกครองตามความในมาตรา 2(6) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยกฎหมายให้มีอำนาจและหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สินของประชาชนและความมั่นคงภายในประเทศ ในพื้นที่ตำบล หมู่บ้าน ที่ตนปกครองอยู่ รวมทั้งช่วยเหลือเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ในกระบวนการยุติธรรมซึ่งสร้างความอบอุ่นให้เกิดแก่ประชาชนในพื้นที่และเป็นหลักประกันการได้รับบริการจากรัฐอย่างทั่วถึง ในฐานะตัวแทนของรัฐ เป็นกลไกของรัฐในระดับที่ย่อยที่สุด ทำหน้าที่ในการใช้อำนาจของรัฐเพื่อดูแลทุกข์สุขของประชาชนแทนรัฐบาล อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของผู้ว่าราชการจังหวัดและนายอำเภอในฐานะรัฐโดยตรง และที่สำคัญ คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ทำหน้าที่เป็นทั้งตัวแทนของรัฐเพื่อช่วยเหลือราษฎรในยามประสบภัยพิบัติ ช่วยเหลือในการติดต่อส่งข่าวสารและเป็นแหล่งข่าวให้กับทางราชการ การดำเนินการเพื่อยุติข้อขัดแย้งต่าง ๆ ของรัฐไปสู่การปฏิบัติรวมถึงการเป็นตัวแทนของประชาชนในเวลาเดียวกัน และในฐานะผู้นำหมู่บ้าน เป็นผู้นำตามธรรมชาติในท้องที่เป็นผู้นำในการรวบรวมปัญหาความเดือดร้อนของราษฎร นำเสนอต่อทางราชการ เป็นผู้ไกลเกลี่ยความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เป็นผู้นำความเจริญจากภายนอกเข้าสู่หมู่บ้าน เป็นผู้นำในการสร้างความสามัคคีในหมู่บ้าน เป็นผู้นำในการประสานงานกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่

4. แนวทางการสร้างความปลอดภัยในชีวิต ร่างกายและทรัพย์สินของประชาชน

จากการศึกษาเรื่อง การปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ผู้ศึกษาสามารถสรุปแนวทางในการสร้างความปลอดภัยในชีวิต ร่างกายและทรัพย์สินของประชาชนได้ดังนี้

4.1 จัดกลุ่มดูแลความปลอดภัยประจำพื้นที่ เพื่อเฝ้าระวังรักษาความสงบภายในพื้นที่ และมอบหมายหน้าที่โดยแบ่งกลุ่มความรับผิดชอบควบคุมเป็นกลุ่มพื้นที่ เพื่อความสะดวกและง่ายต่อการสืบหาและติดตามผู้กระทำความผิด

4.2 มอบหมายหน้าที่ให้แก่ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้านดูแลรักษาความปลอดภัยภายในหมู่บ้านและบริเวณรอบหมู่บ้าน โดยให้รับผิดชอบเป็นจุด ๆ โดยเฉพาะเส้นทางหลักซึ่งประชาชนใช้สัญจรไปมา

4.3 จัดกิจกรรมชุมชนสัมพันธ์ และเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม จากประชาชนหรือราษฎรในพื้นที่ หน่วยงานภาครัฐ และเอกชนที่มีอยู่ในหมู่บ้าน

4. ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในหมู่บ้านได้รับทราบและเข้าใจถึงนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาลและหน่วยงานภาครัฐ รวมถึงข้อกฎหมายใหม่ ๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงและมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนโดยตรง

สรุป

กำนันผู้ใหญ่บ้าน มีสถานะเป็นผู้แทนของรัฐ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างการบริหารราชการส่วนภูมิภาคที่มีจังหวัดและอำเภอขึ้นเป็นโครงสร้างส่วนบนอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งกำนันผู้ใหญ่บ้านปฏิบัติงานอยู่ระดับล่างสุดของรัฐและอยู่ใกล้ชิดสนิทสนมกับประชาชนในท้องที่ต่าง ๆ โดยมีหน้าที่สำคัญ คือ การช่วยเรื่องการประสานงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการประชุมในหมู่บ้านและการแจ้งข่าวสารทางราชการให้ประชาชนรับทราบ ในขณะที่เดียวกันผู้ใหญ่บ้านก็มีสถานะและมีบทบาทเป็นผู้แทนประชาชน เป็นผู้นำชุมชน เนื่องด้วยไม่ได้มีสถานะเป็นข้าราชการของรัฐเต็มตัว อีกทั้งมิได้ทำงานให้แก่ราชการเต็มเวลา บทบาทและหน้าที่ดังกล่าวจึงส่งผลให้กำนันผู้ใหญ่บ้านมีหน้าที่ต้องดูแลทุกข์สุขของประชาชนในด้านต่าง ๆ คือ ด้านการอำนวยความสะดวกเป็นธรรมการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อย และการรักษาความปลอดภัยในชีวิต ร่างกายและทรัพย์สินของประชาชน กำนันและผู้ใหญ่บ้านจึงต้องมีการใช้ทักษะในการติดต่อสื่อสาร ติดต่oprสานงาน และจัดการปัญหาอันเกิดจากเหตุการณ์ของผู้ก่อการร้ายในทุพื้นที่ เช่น ความขัดแย้งในชุมชน การทะเลาะวิวาท การลักทรัพย์ ฉกชิงวิ่งราว ปัญหาเสพติด เป็นต้น ดังนั้น กำนันผู้ใหญ่บ้านจึงต้องมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และการตัดสินใจ สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างเหมาะสมและรู้จักการบริหารจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพ ตลอดจนรู้จักใช้อุปกรณ์เทคโนโลยีต่าง ๆ ที่ทันสมัยในการปฏิบัติงาน ดังนั้น การสนับสนุนให้กำนันผู้ใหญ่บ้านได้พัฒนาศักยภาพ โดยส่งเสริมให้ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นและฝึกทักษะในด้านต่าง ๆ ให้เหมาะสมต่องานในหน้าที่ เป็นการส่งเสริมให้กำนันผู้ใหญ่บ้านมีลักษณะความเป็นผู้นำ ได้รับการยอมรับ และได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ ทำให้การปฏิบัติงานในหน้าที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุผลสำเร็จ

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง การปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

หน่วยงานภาครัฐควรให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาความปลอดภัยหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้น โดยจัดตั้งศูนย์บริการร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์ในระดับตำบล โดยให้มีนิติกรประจำหมู่บ้านปฏิบัติหน้าที่ และจัดสรรงบประมาณเป็นค่าตอบแทนพิเศษให้กับพนักงานฝ่ายปกครอง

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

ส่วนบริหารกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ควรมีการจัดฝึกอบรมและเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในเรื่องของการอำนวยความสะดวก การดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยให้แก่ราษฎรในหมู่บ้าน ให้กับ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้เกี่ยวข้องเป็นประจำทุกปีอย่างน้อยปีละ 1-2 ครั้ง

3. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไป ควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

3.1 การอำนวยความสะดวกเป็นธรรมของหน่วยงานอื่น เช่น กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เจ้าหน้าที่ตำรวจ พนักงานอัยการ และชั้นศาลต่อไป

3.2 การอำนวยความสะดวกเฉพาะด้าน เช่น การอำนวยความสะดวกทางแพ่ง การอำนวยความสะดวกเป็นธรรมทางอาญา หรือด้านการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทฯ เป็นต้น

3.3 ปัญหาที่มีผลกระทบต่อด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม รวมถึงสภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชน

เอกสารอ้างอิง

กรมการปกครอง, กระทรวงมหาดไทย. (2556). *คู่มือการฝึกอบรม กำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่รับเลือกใหม่*. กรุงเทพฯ.

จุฬารัตน์ ผดุงชีวิต. (2557). *การเสวนาชุดโครงการพัฒนาดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคม ครั้งที่ 1*. คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ณัฐวุฒิ ฤนนอก. (2555). *การปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรณีศึกษา: อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น* (ปริญญาานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต), มหาสารคาม: บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

ปริญญา นาคฉัตรีย์. (2552). *สารอธิบดีกรมการปกครองเนื่องในวันกำนัน ผู้ใหญ่บ้านประจำปี 2552*. กรุงเทพฯ: องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น.

สามารถ มั่งสั้ง. (2563). *กระบวนการยุติธรรมถูกบิดเบือน : เหตุให้เกิดความไม่เป็นธรรม*. ผู้จัดการออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 24 กันยายน 2565, จาก <https://mgronline.com/daily/detail/9630000084159>.

โสภณ สิทธิจันทร์. (2556). *บทบาทของฝ่ายปกครองในการอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน ศึกษากรณีอำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว* (ปริญญาานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). ชลบุรี: วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ, มหาวิทยาลัยบูรพา.

- อธิปญฺญ์ สุขสว่าง. (2550). *ชุมชนปลอดภัย* (รายงานการประชุม). กรุงเทพฯ: ศูนย์บริการสาธารณสุข 28.
- อภิวัฒน์ สุดสาว. (2554). หลักความเสมอภาคภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. *วารสารจตุลนิตี*, 8(1), 145-155.
- Broom, L. & Selznick P. (1968). *Sociology (5th ed.)*. New York: Harper & Row.
- Horton, P.B., & Hunt, C.L. (1980). *Sociology*. New York: McGraw-Hill Book Company.
- Krech, D., Crutchfield, R. S., & Ballachey, E. L. (1962). *Individual in society: A textbook of social psychology*. New York, NY, US: McGraw-Hill.
- Kullberg. (2010). *My Home is my Castle: Residential Wellbeing and Perceived Safety in Different Types of Housing Areas in Sweden*. Ph.D. dissertation, Faculty of Health Sciences, Linköping University.
- Maslow, A.H. (1970). *Motivation and Personality (2nd ed.)*. New York: Harper & Row, Publisher.
- John Stuart Mill. (1949). *The Classical Utilitarianism*. New York: Hackett Publishing.

การศึกษาการปฏิบัติกรรมฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา

A Study of Meditation Treatment in Chachoengsao Province

¹อุทัย คงศิริภักดิ์, ²ภูริทัต ศรีอร่าม และ ³พระมหาอิศเรศ สุขสวัสดิ์

¹Uthai Kungsiribhakdi, ²Phurithat Sri-aram and ³Phrama Esares Suksawat

¹นักวิชาการอิสระ, ²วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

³วัดสุวรรณมงคล สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

¹Independent scholar²Buddhasothorn Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University,

³Wat Suwannamongkol, National Office of Buddhism, Thailand

Email: uthaisiri@gmail.com

Received November 15, 2022; Revised November 29, 2022; Accepted December 23, 2022

บทคัดย่อ

ผลการวิจัยพบว่า

1. หลักการและวิธีการปฏิบัติกรรมฐานของสำนักปฏิบัติกรรมฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยภาพรวมขั้นตอนในการปฏิบัติใช้วิธีการบูชาพระรัตนตรัย สมาทานศีล สวดมนต์ และปฏิบัติสมถกรรมฐาน ด้วยการกำหนดลมหายใจเข้า-ออก ตามแนวอานาปานสติและพุทโธภาวนา ในด้านวิปัสสนากรรมฐานปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน 4 มีองค์ภาวนापองหนอ-ยุบหนอ ส่วนระยะเวลาในฝึกปฏิบัติกรรมฐานใช้ช่วงวันหยุด และเวลาสะดวกของผู้มาฝึกปฏิบัติกรรมฐาน สัปดาห์ละประมาณ 1 ครั้งสอดคล้องกับความต้องการของการฝึกปฏิบัติกรรมฐาน โดยผู้มาฝึกปฏิบัติกรรมฐานได้แสดงความคิดเห็นมีค่าเฉลี่ยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.72$)

2. หลักปฏิบัติในเบื้องต้นเริ่มที่การรักษาศีลให้บริสุทธิ์ กำหนดลมหายใจเข้าออก ตามแนวอานาปานสติต่อด้วยการเจริญสติปัฏฐาน 4 และ พิจารณาวิปัสสนาภูมิ 6 มีชั้น 5 आयตนะ 12 ธาตุ 6 และธาตุ 18 อริยสัจ 4 อินทรีย์ 22 และปฏิจสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า 12 สอดคล้องกับหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

3. ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของรูปแบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติกรรมฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา ด้านบุคลากรและการเตรียมความพร้อม โดยภาพรวมเจ้าอาวาสหรือเจ้าของสำนักปฏิบัติกรรมฐานจะเป็นผู้สอนกรรมฐานเอง ส่วนการเตรียมบุคคลที่จะสืบทอดการสอนกรรมฐานต่อจากเจ้าอาวาสหรือเจ้าของสำนักปฏิบัติกรรมฐานยังมีอยู่น้อย การเตรียมความพร้อมโดยภาพรวมเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ผู้มาปฏิบัติ และมีการกำหนดกฎระเบียบการปฏิบัติเป็นต้น

คำสำคัญ: การศึกษา; การปฏิบัติกรรมฐาน; จังหวัดฉะเชิงเทรา

Abstract

The research results were revealed that:

1. Principle and methods to practice the meditation in the temples or places in Cha. In the overview, there were the procedure of meditation treatment, starting at giving homage to the Triple Gem, taking the precepts, chanting mantras and meditation practice by concentrating the breathe-in and breathe-out according to the Anapansati and Buddhobhavana. According to Fourfold Satipatthana. There were the factors consisting of inflating and collapsing with breathe-in and out. Persons who practice, spent the holidays and the easy times with one time per week, relating with the interesting of them. Therefore, they gave the idea and it was calculated with means at the high level ($\bar{X} = 3.72$).

2. Initially, with the principle of meditation practice the persons started at the pure precepts, concentrated the breathe-in and out all time according the principle of fourfold Satipatthana and they should considered the six-fold vipassanabhumi, fivefold khandha, twelfold sense, six-fold dhatu, eighteen dhatu, fourfold ariyasacca, twenty-two intriya, and twelfold paticcasamuppada. These practice procedures concerned to the evidence written in the scriptures of Buddhism.

3. The efficiency and achievement of the formation to manage the meditation treatment in Chachoengsao Province were taught by the abbots or owners of temple or places of meditation in the personnel and the ready preparation. However, the preparation of the ready personnel to take the duty of teaching the meditation inherited from the abbots or owners of meditation places. This point was the little number. In the overview, the ready preparation was facility to people who came to practice the meditation and written the practice rules.

Keywords: A Study; Meditation Treatment; Chachoengsao Province

บทนำ

ด้วยสภาวะสังคมไทยในปัจจุบันกำลังประสบปัญหาความเสื่อมทางคุณธรรมและจริยธรรม สะท้อนให้เห็นพฤติกรรมของคนในสังคม วัดคุณค่ากันด้วยผลประโยชน์และวัตถุสิ่งของไม่ให้ความสำคัญทางด้านจิตใจ และคุณค่าความเป็นมนุษย์เท่าที่ควร ก่อให้เกิดปัญหาสังคมหลายด้าน เช่น ปัญหาการฉ้อโกงทุจริต ปัญหาโสเภณี ปัญหาการพนันและสิ่งเสพติด ปัญหาการใช้ความรุนแรงและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เป็นต้น นับวันปัญหาเหล่านี้จะก่อความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

ในสังคมโลกยุคไร้พรมแดนมนุษย์สามารถใช้เทคโนโลยีขั้นสูง เพื่อส่งข่าวสารให้รับรู้พร้อมกันได้ทั้งโลก ซึ่งมักเป็นข่าวสารทางด้านวัตถุที่เกี่ยวกับเรื่องของการร่างกายที่มีความจำเป็นต่ออาศัยปัจจัย 4 คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีไว้คอยระงับทุกข์เมื่อมีความหิว ความร้อน ความหนาว ความต้องการพักผ่อนในที่ปลอดภัยและบรรเทาความป่วยไข้เป็นต้น

การที่สังคมไทยได้เริ่มเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม ผู้คนต้องแก่งแย่งกันทำมาหากินและแสวงหาโอกาสเพื่อประโยชน์ส่วนตน ผู้คนในเมืองใหญ่อยู่กันอย่างแออัด สภาพชีวิตที่สับสนวุ่นวายก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมทางด้านวัฒนธรรม ค่านิยมสุขภาพกายและสุขภาพจิต ต่างมีความเห็นแก่ตัว เอารอดเอาเปรียบ ฉกฉวยโอกาสโดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของผู้อื่น เพราะทุกคนล้วนแต่มีความต้องการให้กับตนเองทั้งสิ้น คนในสังคมขาดความรับผิดชอบ ขาดhiriอุตตปปะ ขาดศีลธรรมอันดีงาม สังคมจึงขาดความสงบสุข เกิดปัญหามากมาย เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นพิษ ปัญหาแหล่งอบายมุขและปัญหาเยาวชน จึงก่อให้เกิดปัญหาสังคมที่ไม่มีวันสิ้นสุด ซึ่งเป็นความทุกข์อย่างยิ่งของคนในสังคม

แม้ว่าคนทั้งหลายจะมีพฤติกรรมที่กล่าวมาข้างต้นนั้น พวกเขาก็กระทำเพื่อให้ชีวิตของตนเองมีความสุข เพราะเป้าหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์ก็คือ การเข้าถึงความสุข ทุกคนต่างก็รักสุขเกลียดทุกข์เหมือนกัน ดังนั้นจึงแสวงหาความสุขตามความเห็นของตน ผู้มีความเห็นชอบก็จะแสวงหาความสุขด้วยวิธีสุจริต ส่วนผู้ที่มีความเห็นผิดก็จะแสวงหาความสุขด้วยวิธีทุจริตอันก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคมอย่างมากมาย เป็นเหตุให้รัฐบาลต้องเสียงบประมาณมากมายในการสร้างเรือนจำเพื่อคุมขังลงโทษและเป็นที่ปรับปรุงพฤติกรรมให้คนที่เห็นผิดและประพฤติผิดเหล่านั้นได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นคนดีของสังคมตามลำดับไป

ดังนั้น การแก้ไขปัญหาของสังคมดังกล่าวข้างต้น เพื่อให้คนเข้าถึงสันติสุขอย่างแท้จริง จึงควรแก้ไขที่ประชากรในสังคมและการส่งเสริมหรือพัฒนาประชากร ควรให้การส่งเสริมหรือพัฒนาในด้านจิตใจเป็นสำคัญ ในการพัฒนาทางด้านจิตใจนั้น พระพุทธศาสนาได้เสนอแนวทางให้เกิดสันติสุขที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลาง กล่าวคือมรรคมงคล 8 โดยย่อได้แก่ไตรสิกขาประกอบด้วย ศีล สมาธิและปัญญา และการปฏิบัติกรรมฐานถือเป็นส่วนหนึ่งของไตรสิกขา ผู้ที่ดำเนินชีวิตตามทางสายนี้เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปสำหรับนักปฏิบัติธรรมทั้งหลายว่า การปฏิบัติกรรมฐานนี้คือทางแห่งความสุขที่แท้จริง สังคมไทยให้การยอมรับหลักการทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีความผูกพันกับวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยมาเป็นเวลานาน โดยส่วนใหญ่แล้วอาศัยวัดเป็นสถานที่ในการจัดกิจกรรมหรือฝึกปฏิบัติกรรมฐาน ซึ่งเป็นกระบวนการที่จะแก้ทุกข์ทางใจได้อย่างสมบูรณ์ ในสมัยนี้การปฏิบัติกรรมฐานมีหลายแนวทาง เช่น บางสำนักปฏิบัติสมถกรรมฐาน บางสำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และทั้งสองแนวทางนั้นยังมีรูปแบบย่อยลงไปอีก เช่น สายพุทธโธ ยุบหนอ-พองหนอ สัมมาอะระหัง และสาย นะ มะ พะ ทะ เป็นต้น ดังนั้น การศึกษาวิจัยนี้ จึงมุ่งศึกษาวิเคราะห์วิธีการปฏิบัติกรรมฐานตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา มุ่งสำรวจสภาพการปฏิบัติกรรมฐานในอดีตและปัจจุบันของสำนักปฏิบัติกรรมฐานในจังหวัดฉะเชิงเทราและหาประสิทธิภาพ ประสิทธิผลของรูปแบบและวิธีการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติกรรมฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งจะทำให้รู้ว่าคำสอนเกี่ยวกับกรรมฐานตามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนานั้น

ปรากฏ ฦ ที่ใตบั้งและสอนอย่างไร ได้ทราบถึงสภาพการปฏิบัติกรรมฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา และได้รูปแบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติกรรมฐานอย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์หลักการและวิธีการปฏิบัติกรรมฐานตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาหลักการและวิธีการปฏิบัติกรรมฐานตามที่เป็นจริงในจังหวัดฉะเชิงเทรา
3. เพื่อศึกษาประสิทธิภาพและประสิทธิผลของรูปแบบการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติกรรมฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา

การทบทวนวรรณกรรม

วริยา ชินวรรณ และคณะ (2537) ศึกษาวิจัยเรื่อง “วิวัฒนาการการตีความคำสอนเรื่องสมาธิในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในประเทศไทย” ศึกษาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตั้งแต่ พ.ศ. 2500 เป็นต้นไป ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า การตีความคำสอนเรื่องสมาธิ ตลอดจนการนำมาเป็นแนวทางในการสอนปฏิบัติ จะมีความแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของสิ่งที่นำมาใช้พิจารณา แบ่งออกเป็นสายสำคัญ 5 สาย คือ

1. สายอานาปานสติ คือ การพิจารณาลมหายใจเข้า-ออก และบริกรรมภาวนาว่า “พุทโธ” เป็นแบบที่นิยมมาแต่เดิม ได้แก่ กลุ่มพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต
2. สายจุดศูนย์กลางอัสาน มีพื้นฐานจากสายอานาปานสติ แต่มีลักษณะเป็นพระป่าต้องออกธุดงค์ด้วย มีมากในแถบภาคอีสาน
3. สายวิมุตตนิเวศน์ เป็นสายใหญ่สายหนึ่งที่แผ่ขยายแนวการสอนสมาธิไปตามวิทยาเขตของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้แนวปฏิบัติมาจากพม่า พิจารณาอาการฟอง-ยุบของหน้าท้องขณะหายใจ
4. สายธรรมกาย ได้แก่ แนวการสอนตามแบบหลวงพ่อดาวพอกน้ำภาษีเจริญ พิจารณาดวงแก้วที่บริเวณศูนย์กลางของร่างกาย
5. สายประยุกต์ มีการสังเคราะห์แนวคำสอนในพระพุทธศาสนามาใช้อธิบายการปฏิบัติและสอนสมาธิ เช่น สำนักสันตติโก อาจารย์พร รัตนสุวรรณ หลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ

สำนักสายต่าง ๆ เหล่านี้ มีสาขาของการปฏิบัติ กระจายกระจายตามภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย และมีอิทธิพลในทางความคิดต่อพุทธศาสนิกชนที่ยึดถือแนวทางปฏิบัติของสำนักเหล่านี้ และแม้ว่าแต่ละสำนักล้วนมีแนวทางการปฏิบัติแตกต่างกันออกไป แต่โดยสรุปแล้วอาจกล่าวได้ว่า ทุกสำนักต่างให้ความสำคัญกับการฝึกอบรมสมาธิว่า เป็นการปฏิบัติใน 2 ลักษณะ คือ ในทางหลักการและในทางวิธีการ ทางหลักการ คือ เป็นการอบรมเพื่อเข้าถึงธรรม ส่วนวิธีการ คือ การคิดค้นเทคนิคและวิธีปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อผู้ปฏิบัติสามารถบรรลุผลสำเร็จได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ คือ การกำจัดกิเลสและความชั่วต่าง ๆ ให้หมดไป

พระมหาประเสริฐ มนต์เสวี (พรหมจันทร์) (2552) ได้ศึกษาวิเคราะห์และได้กรอบแนวคิดสรุปว่า หลักปฏิบัติอานาปานสติภาวนาตามแนวคำสอนของพุทธทาสภิกขุ มีหลักการส่วนใหญ่สอดคล้องกับคัมภีร์พุทธศาสนาโดยเฉพาะคัมภีร์ชั้นรายละเอียด เช่น ปฏิสัมภิทามรรค วิสุทธิมรรค อรรถกา ฎีกา มีเพียงประเด็น

ปลีกย่อยบางประเด็นเท่านั้นที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ก็เพื่อให้ง่ายแก่การเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้จริง ท่านได้ประมวลหลักธรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักปฏิบัติอานาปานสติภาวนาอันมีอยู่อย่างกระจัดกระจายในคัมภีร์พุทธศาสนา มาเรียบเรียงเป็นขั้นตอน จัดเป็นหมวดหมู่ที่สอดคล้องกัน และตีความหลักธรรมนั้น ๆ โดยยึดหลักอานาปานสติภาวนาที่มีอยู่ในคัมภีร์มาประยุกต์สู่การปฏิบัติ แนวคำสอนของท่านจึงมีแหล่งที่มาและเป็นระบบตามคัมภีร์เป็นส่วนใหญ่ และได้อธิบายเพิ่มเติมหลักการปฏิบัติที่ปรากฏในคัมภีร์โดยการเพิ่มเทคนิคเฉพาะตามที่เห็นว่าเหมาะสมที่สุด เพื่อจะช่วยให้การเจริญอานาปานสติภาวนาพัฒนาจิตให้เกิดสมาธิและปัญญาญาณอันเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการปฏิบัติเพื่อดำเนินไปสู่จุดหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือ การบรรลุมรรค ผล นิพพาน เข้าถึงความพ้นทุกข์ ส่วนการเจริญ อานาปานสติภาวนาแบบวิปัสสนาล้วน พุทธศาสนิกชนก็ได้กล่าวไว้เช่นกันโดยประมวลเป็นหลักการง่าย ๆ สามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้เลย แต่ท่านให้ชื่อต่างจากพระคัมภีร์ว่า อานาปานสติแบบลัดสั้น ในส่วนผลของการปฏิบัติ โดยส่วนใหญ่แล้วท่านพุทธทาสได้กล่าวอ้างอานิสงส์และลักษณะพิเศษต่าง ๆ ของการเจริญอานาปานสติภาวนาตามที่ปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ มาจัดเป็นหมู่เดียวกันเพื่อให้ง่ายต่อการศึกษาและนำไปปฏิบัติ

พระมหาวิชัย ยติชโย (ฤทธิวิรุฬห์) (2551) ได้ศึกษาวิเคราะห์และได้กรอบแนวคิดสรุปว่า การพัฒนาวัดให้เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรมให้ประสบผลสำเร็จได้นั้น จะต้องพิจารณาถึงปัจจัยสำคัญ ได้แก่ (1) สภาพทั่วไปของวัด คณะสงฆ์ ชุมชน (2) จะต้องมีความพร้อม และมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการพัฒนา (2) การวางแผนนโยบายการพัฒนาวัดให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องคำนึงถึงสถานที่ (อาวาส) ที่บิณฑบาต (โคจรคาม) อาหาร (โภชนะ) บรรยากาศ (อุตุ) และความพร้อมทางด้านบุคลากร (บุคคละ) (3) ความชัดเจนในการกำหนดหลักสูตรและการกระบวนกรอบรมที่ผู้มาปฏิบัติแล้วจะสามารถได้รับประโยชน์ ทั้งนี้รวมถึงแผนนโยบายพัฒนาวัดเป็นสำนักปฏิบัติธรรม (ภัสสะ) (4) การจัดทำแผนและโครงการจะต้องสนับสนุนการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบมีความสอดคล้อง ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา(อิริยาบถ) (5) ความศรัทธาเชื่อมั่นของผู้ปฏิบัติธรรมต่อสำนักและศึกษาการพัฒนาวัดที่ทำมาและที่จะทำต่อไป

จากผลการวิจัย รูปแบบของสถานที่ที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม คือ สัปปายะ 7 ได้แก่ 1. อาวาสสัปปายะ 2. โคจรสัปปายะ 3. ภัสสสัปปายะ 4. บุคคลสัปปายะ 5. โภชนสัปปายะ 6. อุตุสัปปายะ 7. อิริยาบถสัปปายะและมีกัลยาณมิตรเป็นเครื่องสนับสนุน วัดนามีคุณลักษณะ สัปปายะ 7 และกัลยาณมิตร ซึ่งเป็นคุณลักษณะครบถ้วนตั้งในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ตามที่มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนดการพัฒนาวัดให้เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรมให้ประสบผลสำเร็จได้นั้น จะต้องพิจารณาถึงปัจจัยสำคัญ ได้แก่ (1) สภาพทั่วไปของวัด คณะสงฆ์ ชุมชน (2) จะต้องมีความพร้อม และมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการพัฒนา (2) การวางแผนนโยบายการพัฒนาวัดให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องคำนึงถึงสถานที่ (อาวาส) ที่บิณฑบาต (โคจรคาม) อาหาร (โภชนะ) บรรยากาศ (อุตุ) และความพร้อมทางด้านบุคลากร (บุคคละ) (3) ความชัดเจนในการกำหนดหลักสูตรและการกระบวนกรอบรมที่ผู้มาปฏิบัติแล้วจะสามารถได้รับประโยชน์ ทั้งนี้รวมถึงแผนนโยบายพัฒนาวัดเป็นสำนักปฏิบัติธรรม(ภัสสะ) (4) การจัดทำแผนและโครงการจะต้องสนับสนุนการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบมีความสอดคล้องในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (อิริยาบถ) (5) ความศรัทธาเชื่อมั่นของผู้ปฏิบัติธรรมต่อสำนักและศึกษาการพัฒนาวัดที่ทำมาและที่จะทำต่อไป

จากผลการวิจัย รูปแบบของสถานที่ที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม คือ สัปปายะ 7 ได้แก่ 1. อาวาสสัปปายะ 2. โคจรสัปปายะ 3. ภัตตสัปปายะ 4. บุคคลสัปปายะ 5. โภชนสัปปายะ 6. อุตุสัปปายะ 7. อิริยาปถสัปปายะและมีกัลยาณมิตรเป็นเครื่องสนับสนุน วัตตนาควมมีคุณลักษณะ สัปปายะ 7 และกัลยาณมิตร ซึ่งเป็นคุณลักษณะครบถ้วนดังในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ตามที่มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนด

พระธีรนพ ญาณวิโร (สมัครแก้ว) (2552) ได้ศึกษาวิเคราะห์และได้กรอบแนวคิดสรุปว่า การศึกษาวิเคราะห์อายตนะ 12 อันเป็นภูมิวิปัสสนาภาวนา เฉพาะกรณีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา 7 เดือน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เถรวาท ทั้งอรรถกถา ฎีกา และปกรณ์ วิเสสวิสุทธิมรรค รวมทั้งเอกสารงานวิจัย วิทยานิพนธ์ ตำราและวารสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และศึกษาสภาวะลักษณะอายตนะ 12 ที่เป็นภูมิของวิปัสสนาภาวนา ที่เกิดขึ้นในขณะที่ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตลอดระยะเวลา 7 เดือน ตั้งแต่วันที่ 7 กรกฎาคม 2549 ถึงวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2550 ของพระธีรนพ ญาณวิโร ที่สำนักวิปัสสนาภาวนา วัดจตุตถารามสุทธารามเมื่อนมาร์ มีสยาดอ อู ภัททันตะ วิโรจนะ ธรรมจาริยะเป็นพระวิปัสสนาจารย์คอยดูแลอบรมสอนการปฏิบัติ

จากการวิจัยเอกสารพบว่า การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 เอาสติมากำหนดที่กาย เวทนา จิต และธรรม แนวทางสติปัฏฐาน 4 เป็นหนทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อระงับความโศกและความคร่ำครวญ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลुरुธรรมที่ถูกต้อง เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง เป็นมรรคอันประกอบด้วยองค์ 8 ที่บริบูรณ์ด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา คือ วิปัสสนาภาวนา ในการปฏิบัติ โดยกำหนดรู้ไปในอารมณ์ มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ รับกระทบสัมผัส รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธัมมารมณ์ อันเป็นอารมณ์ของวิปัสสนาในวิปัสสนาภูมิ 6 ที่เป็น รูป-นาม ที่เรียกว่า อายตนะ 12 ที่มีอยู่ภายในร่างกายของมนุษย์ และที่มากกระทบจากภายนอก ก็เป็นเช่นเดียวกัน มีการดำเนินไปตามลำดับของสภาวะธรรมที่เกิดขึ้น

จากการปฏิบัติพบว่า การกำหนดโดยอายตนะ 12 สามารถจำแนกเป็นรูปและนามใช้สติกำหนดตามหลักสติปัฏฐาน 4 ได้ครบ สามารถเปรียบเทียบเป็นอารมณ์ของวิปัสสนาภูมิ 6 ได้ เช่น ชั้น 5 ธาตุ 18 อินทรีย์ 22 เป็นต้น

ผลการวิจัยพบว่า หลังจากการปฏิบัติผู้ปฏิบัติเองมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น สรุปได้ว่า เมื่อปฏิบัติก็จะได้รับผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาสอดคล้องกับหลักสติปัฏฐาน 4 จึงขอเสนอแนะให้มีการตรวจเช็คร่างกายก่อนและหลังการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา 7 เดือนเพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงและการรักษาทั้งทางกายและทางใจที่ดีขึ้นโดยมีเป้าหมายสูงสุด คือ มรรค ผล นิพพานที่มีขึ้นในขณะที่ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

พระมหาประติษฐ์ ธรรมธีโร (ธรรมไชย์) (2552) ได้ศึกษาวิเคราะห์และได้กรอบแนวคิดสรุปว่า การศึกษาวิเคราะห์ปิติ อันเป็นธรรมารมณ์ของวิปัสสนาภาวนาเฉพาะกรณีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา 7 เดือน มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาวิธีปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปิติ อันเป็นสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นของวิปัสสนาภาวนา ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และ

เพื่อศึกษาผลการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในการเข้าปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เป็นระยะเวลา 7 เดือน ณ ศูนย์ปฏิบัติกรรมฐาน อู เต่า อุ สหภาพเมียนมาร์

ปิติเป็นสภาวะธรรมของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ที่เกิดขึ้นได้ทั้งทั่วไปและเฉพาะสภาวะญาณ เป็นความเข้าใจพื้นฐานสำหรับผู้ใคร่ศึกษาและปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน จะได้เข้าใจและปรับการปฏิบัติที่ถูกต้องตามคำสอนของพระพุทธเจ้าตามสติปัญญา 4 อันเป็นหลักและวิธีการการปฏิบัติในพระไตรปิฎกดำเนินไปตามสภาวะธรรมเป็นลำดับไป

ผู้ใคร่ศึกษาก็สามารถไปค้นคว้าเพิ่มเติมด้วยตนเองได้ ในแต่ละคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงปิติ ส่วนการปฏิบัติต้องลงมือปฏิบัติเองไม่สามารถปฏิบัติแทนกันได้ ดังพุทธพจน์ ปจจตต เวทิตพโพ ญาณุทิติรู้ได้เฉพาะตน หนทางนี้เป็นทางไปอันเอกเพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสรรพสัตว์ เพื่อล่วงความโศกและปริเทวะเพื่อความดับสูญแห่งทุกข์โทมนัส เพื่อบรรลุธรรมที่ถูกต้อง และเพื่อให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน

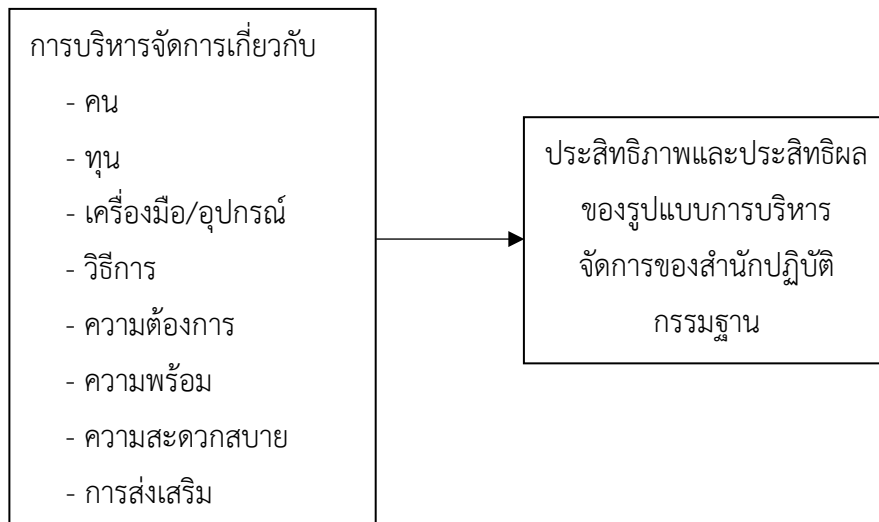
ผลการวิจัยพบว่า ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาศึกษาและปฏิบัติไปตามแนวทางสติปัญญาทั้ง 4 ย่อมได้เห็นผลตามสมควรแก่ผู้ปฏิบัติ โดยกำหนดรู้ไปตามลำดับตามหลักและวิธีการในสติปัญญา 4 คือ กาย เวทนา จิต ธรรม ก็จะได้ผลของการปฏิบัติ เกิดผลตามวิปัสสนาญาณ

การวิจัยนี้ ผู้ปฏิบัติได้นำประสบการณ์ปฏิบัติของตนเป็นแบบ ศึกษาในสภาวะปิติที่ปฏิบัติเองรู้สภาวะธรรมที่เกิดเอง นำมาศึกษาวิจัยเพื่อเป็นแนวการแนะนำการปฏิบัติต่อไป และเพื่อพิสูจน์ให้เห็นจริงในสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นของตนเอง โดยมี อู ภททันตะวิโรจนะ (ธัมมาจริยะ) เป็นพระวิปัสสนาจารย์ผู้ฝึกสอนแนะนำดูแลการปฏิบัตินิสิตปริญญาโท สาขาวิปัสสนาภาวนา ตลอด 7 เดือน

ผลการปฏิบัติของนิสิตปริญญาโท สาขาวิปัสสนาภาวนาแต่ละท่านมีความแตกต่างกัน พบว่า ผลของความสำเร็จ นอกจากต้องอาศัยเวลา วาสนา บารมี สิ่งสำคัญก็คือ การปฏิบัติในขณะปัจจุบัน ความก้าวหน้าขณะปฏิบัติเห็นได้จากการฟังเทศนาธรรมสอนการปฏิบัติทุกวัน ที่มีการยกตัวอย่างมากแล้ว การส่งอารมณ์ต่อพระวิปัสสนาจารย์ที่มีสภาวะไม่เหมือนกัน และการได้รับอนุญาตฟังเทศนาลำดับญาณ เมื่อปฏิบัติได้ผลพอสมควร จึงเป็นตัวชี้วัดความก้าวหน้าของการปฏิบัติของแต่ละท่าน สภาวะปิติที่ปรากฏมากน้อยก็อยู่ที่ผลการปฏิบัติ และยังเป็นเครื่องชี้วัดถึงความก้าวหน้าในการปฏิบัติอีกด้วย

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาวิธีการปฏิบัติกรรมฐานที่ปฏิบัติจริงในจังหวัดฉะเชิงเทรา จากการวิเคราะห์หลักการและวิธีการปฏิบัติกรรมฐานตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส การหาข้อมูล หลักการและวิธีการปฏิบัติได้จากการศึกษาเอกสารหลักฐาน ตำรากรรมฐานและการสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติธรรมตามสำนักหรือสถานที่ปฏิบัติธรรมต่าง ๆ ในจังหวัดฉะเชิงเทรา และสำรวจหลักการการหาประสิทธิภาพของรูปแบบและการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติกรรมฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา ได้มาจากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ ผู้ปฏิบัติธรรมตามสำนักปฏิบัติกรรมฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. แบบแผนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Reseach) กล่าวคือ เป็นการวิจัยทั้งแบบเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ มุ่งเน้น 3 เรื่อง โดยเรื่องที่ 1 วิเคราะห์หลักการและวิธีการปฏิบัติกรรมฐานตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส เรื่องที่ 2 การศึกษาวิธีการปฏิบัติกรรมฐานตามที่เป็นจริงในจังหวัดฉะเชิงเทรา การหาข้อมูล หลักการและวิธีการปฏิบัติได้จากการศึกษาเอกสารหลักฐาน ตำรากรรมฐานและการสัมภาษณ์ ผู้ปฏิบัติธรรมตามสำนักหรือสถานที่ปฏิบัติธรรมต่าง ๆ ในจังหวัดฉะเชิงเทรา สํารวจหลักการ และ เรื่องที่สุดท้ายการหาประสิทธิภาพของรูปแบบและการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติกรรมฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา ได้มาจากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ ผู้ปฏิบัติธรรมตามสำนักปฏิบัติกรรมฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา

2. ระเบียบวิธีวิจัย

2.1 เครื่องมือ

1. แบบสอบถาม
2. แบบสัมภาษณ์

2.2 การสร้างเครื่องมือ

ในการสร้างเครื่องมือเพื่อการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการสร้างเครื่องมือ 2 แบบ คือ (1) แบบสอบถาม เพื่อสอบถามกลุ่มประชากรสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ และ (2) แบบสัมภาษณ์ เพื่อสอบถามกลุ่มประชากรสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ

3. การเก็บข้อมูล

3.1 การเก็บข้อมูลแบบสอบถาม เป็นการเก็บจากผู้ปฏิบัติธรรมและผู้บริหารสำนักจาก 15 สำนัก จำนวน 100 ชุด

3.2 แบบสัมภาษณ์ เป็นการเก็บจากผู้บริหารและเจ้าหน้าที่สำนักปฏิบัติธรรมจาก 15 สำนัก จำนวน 20 รูป

4. วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลและเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การศึกษาวิเคราะห์หลักการและวิธีการปฏิบัติกรรมฐานตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ได้มาจากการรวบรวมเอกสารและข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อรรถกถา และปกรณ์วิเสส นำข้อมูลมาแจกแจงตามวิธีการปฏิบัติกรรมฐานและผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลนั้น แล้วสรุปเป็นหลักการและวิธีการปฏิบัติกรรมฐานตามหลักการทางพระพุทธศาสนา

4.2 ศึกษาหลักการและวิธีการปฏิบัติกรรมฐานตามที่เป็นจริงในจังหวัดฉะเชิงเทรา ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ได้มาจากการสำรวจข้อมูล หลักการและวิธีการปฏิบัติจากการศึกษาเอกสารหลักฐาน ตำรา บุคคล สถานที่และการสัมภาษณ์ ด้วยวิธีการบันทึกข้อมูลเหล่านั้นเป็นลายลักษณ์อักษร บันทึกภาพนิ่งและบันทึกเสียงของผู้ปฏิบัติธรรมตามสายปฏิบัติกรรมฐาน จำนวน 4 สาย คือ (1) สายพุทโธ (2) สายสัมมาอรหัง (3) สายยุบหนอ พองหนอ และ (4) สายนะมะพะทะ ในจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยสำรวจสำนักปฏิบัติกรรมฐานสายมหานิกาย จำนวน 9 สำนัก และสำนักปฏิบัติกรรมฐานสายธรรมยุติกนิกาย จำนวน 2 สำนัก

4.3 หาประสิทธิภาพและประสิทธิผลของรูปแบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติกรรมฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 หาประสิทธิภาพได้มาจากแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับเรื่องการบริหารจัดการ การใช้หลักธรรม จากผู้ปฏิบัติธรรมที่เกิดปรากฏการณ์ในการปฏิบัติสมาธิ สภาวะทางจิตใจที่ได้จากการปฏิบัติสมาธิ การใช้ชีวิตตามหลักพุทธธรรมของสำนักปฏิบัติกรรมฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อเท็จจริงจากข้อมูลเอกสาร ตำรา บุคคล สถานที่ ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถาม โดยใช้สถิติพื้นฐานและวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า

1. หลักการและวิธีการปฏิบัติกรรมฐานที่ปฏิบัติจริงของสำนักปฏิบัติกรรมฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยภาพรวมใช้วิธีการบูชาพระรัตนตรัย สมาทานศีล สวดมนต์ และปฏิบัติสมถกรรมฐาน ด้วยการกำหนดลมหายใจเข้า-ออก ตามแนวอานาปานสติและพุทโธภาวนา ในด้านวิปัสสนากรรมฐานปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน 4 มืองค์ภาวนาพองหนอ-ยุบหนอ ส่วนระยะเวลาในฝึกปฏิบัติกรรมฐานใช้ช่วงวันหยุด และเวลาสะดวกของผู้มา

ฝึกปฏิบัติกรรมฐาน สัปดาห์ละประมาณ 1 ครั้งสอดคล้องกับความต้องการของการฝึกปฏิบัติกรรมฐาน โดยผู้มาฝึกปฏิบัติกรรมฐานได้แสดงความคิดเห็นมีค่าเฉลี่ยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.72$)

2. หลักปฏิบัติในเบื้องต้นเริ่มที่การรักษาศีลให้บริสุทธิ์ กำหนดลมหายใจเข้าออก ตามแนวอานาปานสติ ต่อด้วยการเจริญสติปัฏฐาน 4 และพิจารณาวิปัสสนาภูมิ 6 มีชั้น 5 आयตนะ 12 ธาตุ 6 และธาตุ 18 อริยสัจ 4 อินทรีย์ 22 และปฏิจกสมุพบาท 12 สอดคล้องกับหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

3. ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของรูปแบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติกรรมฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา จัดเป็นแต่ละด้านได้ดังนี้

1) ด้านบุคลากรและการเตรียมความพร้อม โดยภาพรวมเจ้าอาวาสหรือเจ้าของสำนักปฏิบัติกรรมฐาน จะเป็นผู้สอนกรรมฐานเอง ส่วนการเตรียมบุคคลที่จะสืบทอดการสอนกรรมฐานต่อจากเจ้าอาวาสหรือเจ้าของสำนักปฏิบัติกรรมฐานยังมีอยู่น้อย การเตรียมความพร้อมโดยภาพรวมเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ผู้มาปฏิบัติ และมีการกำหนดกฎระเบียบการปฏิบัติเป็นต้น

2) ด้านรายรับรายจ่ายของสำนัก โดยภาพรวมรายรับมาจากการบริจาคของผู้มาฝึกปฏิบัติกรรมฐาน และทุนของทางวัด กรณีที่เป็นหลักสูตรอบรมจะมีการกำหนดค่าใช้จ่ายเป็นรายหัว

3) ด้านอาคารสถานที่และอุปกรณ์การสอน โดยภาพรวมใช้ศาลาปฏิบัติธรรมและพระอุโบสถพร้อมอำนวยความสะดวกด้านที่พักในการกรณีจัดฝึกอบรมติดต่อกันหลายวัน ส่วนอุปกรณ์การสอนใช้คู่มือสวดมนต์เป็นหลัก บางสำนักใช้สื่อเทคโนโลยีมาประกอบการสอนด้วย

4) ด้านกฎระเบียบของสำนักกับแรงจูงใจผู้รับการฝึกอบรม โดยภาพรวมเป็นการวางกฎระเบียบเพื่อความเรียบร้อยและอำนวยความสะดวกต่อผู้มาปฏิบัติ ซึ่งเมื่อมีกฎระเบียบที่ชัดเจนจะทำให้ผู้มาปฏิบัติมีความศรัทธา จึงมาปฏิบัติบ่อยครั้ง และด้านประชาสัมพันธ์ โดยภาพรวมไม่ได้เน้นการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบ แต่อาศัยวิธีแบบปากต่อปาก โดยเน้นผู้สนใจที่จะปฏิบัติจริงอย่างต่อเนื่อง ในบางสำนักมีการจัดทำเว็บไซต์เผยแพร่กิจกรรมของสำนักปฏิบัติกรรมฐาน

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาการปฏิบัติกรรมฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา จากแบบสัมภาษณ์อาจารย์สอนการปฏิบัติกรรมฐาน ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่ของผลการวิจัยดังนี้

1. ประวัติการศึกษาด้านกรรมฐานของวิทยากร โดยภาพรวมเคยศึกษาการฝึกปฏิบัติกรรมฐานจากอาจารย์ที่สอนเรื่องกรรมฐาน และศึกษาเพิ่มเติมด้วยตนเองจนเกิดความรู้ความเข้าใจจนสามารถแนะนำผู้อื่นได้

2. แรงจูงใจที่มาเป็นวิทยากรและระยะเวลาที่ได้ดำเนินการมาแล้ว โดยภาพรวมแรงจูงใจเกิดจากความศรัทธาในการปฏิบัติกรรมฐานและต้องการอนุเคราะห์ญาติโยมให้เข้าใจหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง ระยะเวลาการสอนฝึกปฏิบัติกรรมฐานส่วนใหญ่สอนประมาณ 5-10 ปี

3. แนวการสอนของวิทยากรกับกรรมฐานในพระไตรปิฎก โดยภาพรวมแนวการสอนของวิทยากรตรงกับคำสอนในพระไตรปิฎก โดยยึดมาแนวสติปัฏฐาน 4

4. วิธีการดำเนินการอบรมของวิทยากร โดยภาพรวมใช้วิธีการบูชาพระรัตนตรัย สมาทานศีล สวดมนต์ และปฏิบัติสมถกรรมฐาน ด้วยการกำหนดลมหายใจเข้า-ออก ตามแนวอานาปานสติและพุทโธภาวนา ในด้านวิปัสสนากรรมฐานปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน 4 มีองค์ภาวนापองหนอ-ยุบหนอ ส่วนระยะเวลาในฝึกปฏิบัติกรรมฐานในช่วงวันหยุด และเวลาสะดวกของผู้มาฝึกปฏิบัติกรรมฐาน สัปดาห์ละประมาณ 1 ครั้ง
5. การจัดทำคู่มือการฝึกอบรม โดยภาพรวมใช้หนังสือสวดมนต์แปล และคู่มือการปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน 4
6. การสอบอารมณ์และการแก้ปัญหาของผู้รับการฝึกอบรม โดยภาพรวมเห็นว่ามีความสำคัญมาก เพื่อเป็นการตรวจสอบความถูกต้อง ในแนวทางการปฏิบัติของผู้ฝึกปฏิบัติกรรมฐาน เมื่อรู้ข้อมูลประเด็นปัญหาของผู้ปฏิบัติแล้วจึงได้แนะนำให้ปฏิบัติที่ถูกต้อง มีหลักสติปัฏฐาน 4 เป็นเกณฑ์
7. ภาวะเปรียบเทียบของสำนักกับแรงจูงใจผู้รับการฝึกอบรม โดยภาพรวมเป็นการวางกฎระเบียบเพื่อความเรียบร้อยและอำนวยความสะดวกต่อผู้มาปฏิบัติ ซึ่งเมื่อมีกฎระเบียบที่ชัดเจนจะทำให้ผู้มาปฏิบัติมีความศรัทธา และมาปฏิบัติบ่อยครั้ง
8. สิ่งที่น่าสนใจของสำนักปฏิบัติกรรมฐานและจำนวนผู้รับการฝึกอบรม โดยภาพรวมเน้นความสะดวกอาคารสถานที่ การเดินทาง สภาพแวดล้อมที่ร่มรื่น ความศรัทธาต่อผู้สอน แนวการสอนกรรมฐานและผลจากการปฏิบัติของผู้ฝึกปฏิบัติกรรมฐาน ด้านจำนวนผู้รับบริการฝึกปฏิบัติกรรมฐาน ประมาณ 50 – 300 คน

อภิปรายผลการวิจัย

ในการวิจัยนี้ แบ่งประชากรออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ เจ้าอาวาส/เจ้าของสำนักปฏิบัติกรรมฐาน จำนวน 20 รูป และผู้มาฝึกปฏิบัติกรรมฐาน จำนวน 100 คน จากผลการวิจัยเรื่อง การศึกษาการปฏิบัติกรรมฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา มีประเด็นที่น่าสนใจนำมาอภิปรายได้ ดังนี้

1. จากการสำรวจการปฏิบัติกรรมฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา ตามหลักการและวิธีปฏิบัติกรรมฐานที่ปฏิบัติจริงของสำนักปฏิบัติกรรมฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า โดยภาพรวมใช้กระบวนการบูชาพระรัตนตรัย สมาทานศีล สวดมนต์ และปฏิบัติสมถกรรมฐาน ด้วยการกำหนดลมหายใจเข้า-ออก ตามแนวอานาปานสติและพุทโธภาวนา ในด้านวิปัสสนากรรมฐานปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน 4 มีองค์ภาวนापองหนอ-ยุบหนอ ส่วนระยะเวลาในฝึกปฏิบัติกรรมฐานในช่วงวันหยุด และเวลาสะดวกของผู้มาฝึกปฏิบัติกรรมฐาน สัปดาห์ละประมาณ 1 ครั้งสอดคล้องกับความต้องการของการฝึกปฏิบัติกรรมฐาน โดยผู้มาฝึกปฏิบัติได้แสดงความคิดเห็นมีค่าเฉลี่ยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.72$) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาการพัฒนาปฏิบัติธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ดังกล่าวมาแล้ว รูปแบบของสถานที่ที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม คือ สัปปายะ 7 ได้แก่ 1. อาวาสสัปปายะ 2. โคจรสัปปายะ 3. ภัตตสัปปายะ 4. ปุคคลสัปปายะ 5. โภชนสัปปายะ 6. อุตฺตสัปปายะ 7. อิริยาปถสัปปายะและมีกัลยาณมิตรเป็นเครื่องสนับสนุนมีคุณลักษณะ สัปปายะ 7 และกัลยาณมิตรซึ่งเป็นคุณลักษณะครบถ้วนดังในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ตามที่มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กำหนดการพัฒนาวัดให้เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรมให้ประสบผลสำเร็จได้นั้น จะต้องพิจารณาถึงปัจจัยสำคัญ

ได้แก่ (1) สภาพทั่วไปของวัด คณะสงฆ์ ชุมชน (2) จะต้องมีความพร้อม และมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการพัฒนา (3) การวางแผนนโยบายการพัฒนาวัดให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องคำนึงถึงสถานที่ (อาวาส) ที่บิณฑบาต (โคจรคาม) อาหาร (โภชนะ) บรรยากาศ (อุตุ) และความพร้อมทางด้านบุคลากร (บุคคละ) (4) ความชัดเจนในการกำหนดหลักสูตรและการกระบวนกรอบรมที่ผู้มาปฏิบัติแล้วจะสามารถได้รับประโยชน์ ทั้งนี้รวมถึงแผนนโยบายพัฒนาวัดเป็นสำนักปฏิบัติธรรม (5) การจัดทำแผนและโครงการจะต้องสนับสนุนการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบมีความสอดคล้องในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (6) ความศรัทธาเชื่อมั่นของผู้ปฏิบัติธรรมต่อสำนักและศึกษาการพัฒนาวัดที่ทำมาและที่จะทำต่อไป

2. จากการสำรวจหลักการและวิธีการปฏิบัติกรรมฐานตามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา พบว่า หลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาในเบื้องต้นเริ่มที่การรักษาศีลให้บริสุทธิ์ กำหนดลมหายใจเข้าออก ตามแนวอานาปานสติ ต่อด้วยการเจริญสติปัฏฐาน 4 และพิจารณาวิปัสสนาภูมิ 6 มีชั้น 5 อายตนะ 12 ธาตุ 6 และธาตุ 18 อริยสัจ 4 อินทรี 22 และปัจจุสมุปบาท 12 สอดคล้องกับหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา พบว่า ในอุตติยสูตรนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถึง เบื้องต้นของการเจริญสติปัฏฐานผู้ปฏิบัติต้องมีศีลบริสุทธิ์ก่อน ดังพระวจนะว่า “ดูกรอุตติยะ เมื่อใดแล ศีลของเธอจักบริสุทธิ์ดี และความเห็นของเธอจักตรงเมื่อนั้น เธอพึงอาศัยศีล ตั้งมั่นในศีลแล้ว เจริญ สติปัฏฐาน 4” และในอานาปานสติสูตร พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงอานาปานสติซึ่งหมายถึง “สติกำหนดที่ธรรมะอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก” มีเนื้อความโดยย่อว่า อานาปานสติ ที่เจริญทำให้มากแล้ว มีผลมาก มีอานิสงส์มาก ทำสติปัฏฐาน 4 ให้บริบูรณ์ สติปัฏฐาน (การตั้งสติ) 4 ที่เจริญทำให้มากแล้ว ทำให้โพชฌงค์ (องค์แห่งการตรัสรู้) 7 ให้บริบูรณ์ โพชฌงค์ 7 ที่เจริญทำให้มากแล้ว ทำให้วิชา (ความรู้) และวิมุตติ (ความหลุดพ้น) ให้บริบูรณ์ และการเจริญอานาปานสติ ที่ทำให้มากแล้วชื่อว่า ทำสติปัฏฐาน 4 ให้บริบูรณ์ด้วย สำหรับเรื่องอานาปานสตินี้ พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในหลายที่ด้วยกัน ได้แก่ มหาสติปัฏฐานสูตร สติปัฏฐานสูตร กายคตาสติสูตร มหาราหุโลวาสุตตร ทั้งหมดนี้ล้วนกล่าวถึงการเจริญกรรมฐานเกี่ยวกับอานาปานสติทั้งสิ้น รายละเอียดของเนื้อหาอานาปานสติที่สมบูรณ์ที่สุด ปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตร

3. ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของรูปแบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติกรรมฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า

ด้านบุคลากรและการเตรียมความพร้อม โดยภาพรวมเจ้าอาวาสหรือเจ้าของสำนักปฏิบัติกรรมฐานจะเป็นผู้สอนกรรมฐานเอง ส่วนการเตรียมบุคคลที่จะสืบทอดการสอนกรรมฐานต่อจากเจ้าอาวาสหรือเจ้าของสำนักปฏิบัติกรรมฐานยังมีอยู่น้อย การเตรียมความพร้อมโดยภาพรวมเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ผู้มาปฏิบัติ และมีการกำหนดกฎระเบียบการปฏิบัติเป็นต้น สอดคล้องกับด้านความต้องการของการฝึกปฏิบัติกรรมฐาน โดยผู้มาฝึกปฏิบัติกรรมฐานได้แสดงความคิดเห็นมีค่าเฉลี่ยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.72$) และด้านความพร้อมของการฝึกปฏิบัติกรรมฐาน โดยผู้มาฝึกปฏิบัติกรรมฐานได้แสดงความคิดเห็นมีค่าเฉลี่ยรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.31$)

ด้านรายรับรายจ่ายของสำนัก โดยภาพรวมรายรับมาจากการบริจาคของผู้มาฝึกปฏิบัติกรรมฐาน และทุนของทางวัด กรณีที่เป็นหลักสูตรอบรมจะมีการกำหนดค่าใช้จ่ายเป็นรายหัว สอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้มาฝึกปฏิบัติกรรมฐานที่แสดงไว้ในแบบสอบถามข้อ 37 ว่าสำนักปฏิบัติกรรมฐานได้รับการสนับสนุนเงิน

สำหรับจัดฝึกปฏิบัติกรรมฐานจากภายนอก ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.94$) ข้อ 39 ว่าสำนักฝึกปฏิบัติกรรมฐานได้รับการสนับสนุนจากคนที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงมากกว่าผู้ที่มาฝึก ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.89$) และข้อ 56 ว่าสถานที่ฝึกกรรมฐานควรได้รับการค่าใช้จ่ายจากผู้มาฝึกกรรมฐานเท่านั้น ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.76$) โดยประเด็นนี้ ผู้มาฝึกปฏิบัติกรรมฐานได้แสดงความคิดเห็นไว้ในแบบสอบถามข้อ 57 ว่าสำนักปฏิบัติกรรมฐานควรได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายจากหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรในชุมชน มีค่าเฉลี่ย อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.68$)

ด้านอาคารสถานที่และอุปกรณ์การสอน โดยภาพรวมใช้ศาลาปฏิบัติธรรมและพระอุโบสถ พร้อมอำนวยความสะดวกด้านที่พักในการกรณีจัดฝึกอบรมติดต่อกันหลายวัน ส่วนอุปกรณ์การสอนใช้คู่มือสวดมนต์เป็นหลัก บางสำนักใช้สื่อเทคโนโลยีมาประกอบการสอนด้วย สอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้มาฝึกปฏิบัติกรรมฐานที่แสดงไว้ในด้านความสะดวกสบายการฝึกปฏิบัติกรรมฐาน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.62$) และสอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้มาฝึกปฏิบัติกรรมฐานที่แสดงไว้ในแบบสอบถามข้อ 33 ว่า สำนักปฏิบัติกรรมฐานมีคู่มือการฝึกกรรมฐานที่อธิบายอย่างชัดเจนมีค่าเฉลี่ย อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.62$)

ด้านกฎระเบียบของสำนักกับแรงจูงใจผู้รับการฝึกอบรม โดยภาพรวมเป็นการวางกฎระเบียบเพื่อความเรียบร้อยและอำนวยความสะดวกต่อผู้มาปฏิบัติ ซึ่งเมื่อมีกฎระเบียบที่ชัดเจนจะทำให้ผู้มาปฏิบัติมีความศรัทธา จึงมาปฏิบัติบ่อยครั้ง และด้านประชาสัมพันธ์ โดยภาพรวมไม่ได้เน้นการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบ แต่อาศัยวิธีแบบปากต่อปาก โดยเน้นผู้สนใจที่จะปฏิบัติจริงอย่างต่อเนื่อง ในบางสำนักมีการจัดทำเว็บไซต์เผยแพร่กิจกรรมของสำนักปฏิบัติกรรมฐาน สอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้มาฝึกปฏิบัติกรรมฐานที่แสดงไว้ในด้านการส่งเสริมการฝึกปฏิบัติกรรมฐาน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.70$)

รูปแบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติกรรมฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สามารถบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของสำนักปฏิบัติกรรมฐาน โดยใช้รูปแบบการบริหารจัดการ 4 ด้าน คือ 1. บริหารคน (Man) 2. บริหารงบประมาณ (Money) 3. บริหารวัสดุอุปกรณ์ (Material) และ 4. บริหารงานทั่วไป (Management) ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้มาฝึกปฏิบัติกรรมฐาน ที่แสดงไว้ในแบบสอบถามข้อที่ 90 ว่า การฝึกปฏิบัติกรรมฐานสามารถเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งใจไว้ได้ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.00$) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาการพัฒนาปฏิบัติธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ดังกล่าวมาแล้ว รูปแบบของสถานที่ที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม คือ สัปปายะ 7 ได้แก่ 1. อาวาสสัปปายะ 2. โคจรสัปปายะ 3. ภัตตสัปปายะ 4. บุคคลสัปปายะ 5. โภชนสัปปายะ 6. อุตุสัปปายะ 7. อิริยาปถสัปปายะ และมีกัลยาณมิตรเป็นเครื่องสนับสนุน วัตถุประสงค์มีคุณลักษณะ สัปปายะ 7 และกัลยาณมิตรซึ่งเป็นคุณลักษณะครบถ้วนดังในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ตามที่มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนดการพัฒนาวัดให้เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรมให้ประสบผลสำเร็จได้นั้น จะต้องพิจารณาถึงปัจจัยสำคัญ ได้แก่ (1) สภาพทั่วไปของวัด คณะสงฆ์ ชุมชน (2) จะต้องมีความพร้อม และมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการพัฒนา (3) การวางแผนนโยบายการพัฒนาวัดให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องคำนึงถึงสถานที่ (อาวาส) ที่บิณฑบาต (โคจรคาม) อาหาร (โภชนะ) บรรยากาศ (อุตุ) และความพร้อมทางด้านบุคลากร (บุคคละ) (4) ความชัดเจนในการกำหนดหลักสูตรและการกระบวนการอบรมที่ผู้มาปฏิบัติแล้วจะสามารถได้รับประโยชน์ ทั้งนี้รวมถึงแผน

นโยบายพัฒนาวัดเป็นสำนักปฏิบัติธรรม(ภัสสะ) (5) การจัดทำแผนและโครงการจะต้องสนับสนุนการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบมีความสอดคล้องในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (อิริยาบถ) (6) ความศรัทธาเชื่อมั่นของผู้ปฏิบัติธรรมต่อสำนักและศึกษาการพัฒนาวัดที่ทำมาและที่จะทำต่อไป

สรุป

การศึกษาการปฏิบัติกรรมฐานในจังหวัดฉะเชิงเทราพบว่า

1. หลักการและวิธีการปฏิบัติกรรมฐานที่ปฏิบัติจริงของสำนักปฏิบัติกรรมฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยภาพรวมใช้วิธีการบูชาพระรัตนตรัย สมาทานศีล สวดมนต์ และปฏิบัติสมถกรรมฐาน ด้วยการกำหนดลมหายใจเข้า-ออก ตามแนวอานาปานสติและพุทโธภาวนา ในด้านวิปัสสนากรรมฐานปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน 4 มืองค์ภาวนาพองหนอ-ยุบหนอ ส่วนระยะเวลาในฝึกปฏิบัติกรรมฐานในช่วงวันหยุด และเวลาสะดวกของผู้มาฝึกปฏิบัติกรรมฐาน สัปดาห์ละประมาณ 1 ครั้งสอดคล้องกับความต้องการของการฝึกปฏิบัติกรรมฐาน โดยผู้มาฝึกปฏิบัติกรรมฐานได้แสดงความคิดเห็นมีค่าเฉลี่ยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.72$)

2. หลักปฏิบัติในเบื้องต้นเริ่มที่การรักษาศีลให้บริสุทธิ์ กำหนดลมหายใจเข้าออก ตามแนวอานาปานสติ ต่อด้วยการเจริญสติปัฏฐาน 4 และ พิจารณาวิปัสสนาภูมิ 6 มีชั้น 5 आयตนะ 12 ธาตุ 6 และธาตุ 18 อริยสัจ 4 อินทรีย์ 22 และปฏิจกสมุปบาท 12 สอดคล้องกับหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

3. ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของรูปแบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติกรรมฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา ด้านบุคลากรและการเตรียมความพร้อม โดยภาพรวมเจ้าอาวาสหรือเจ้าของสำนักปฏิบัติกรรมฐานจะเป็นผู้สอนกรรมฐานเอง ส่วนการเตรียมบุคคลที่จะสืบทอดการสอนกรรมฐานต่อจากเจ้าอาวาสหรือเจ้าของสำนักปฏิบัติกรรมฐานยังมีอยู่น้อย การเตรียมความพร้อมโดยภาพรวมเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ผู้มาปฏิบัติ และมีการกำหนดกฎระเบียบการปฏิบัติเป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 การบูชาพระรัตนตรัย สมาทานศีล สวดมนต์ และปฏิบัติสมถกรรมฐาน ด้วยการกำหนดลมหายใจเข้า-ออก ตามแนวอานาปานสติและพุทโธภาวนา ในด้านวิปัสสนากรรมฐานปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน 4 ซึ่งสอดคล้องกับหลักการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา จึงควรให้การส่งเสริมรูปแบบกระบวนการให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

1.2 จากการสำรวจหลักการและวิธีการปฏิบัติกรรมฐานตามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ควรดำเนินการจัดพิมพ์เผยแพร่กระบวนการที่ถูกต้องให้ทั่วถึงสำนักปฏิบัติกรรมฐานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

1.3 ด้านบุคลากรและการเตรียมความพร้อม พบว่า โดยภาพรวมเจ้าอาวาสหรือเจ้าของสำนักปฏิบัติกรรมฐานจะเป็นผู้สอนกรรมฐานเอง ส่วนการเตรียมบุคคลที่จะสืบทอดการสอนกรรมฐานต่อจากเจ้าอาวาสหรือเจ้าของสำนักปฏิบัติกรรมฐานยังมีอยู่น้อย จึงควรมีโครงการฝึกอบรมหรือผลิตพระวิปัสสนาจารย์ ซึ่งในปัจจุบันยังขาดแคลนเป็นจำนวนมาก

1.4 ด้านรายรับรายจ่ายของ ควรมีนโยบายให้หน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่นให้การสนับสนุนสำนักปฏิบัติกรมฐาน

1.5 ด้านอาคารสถานที่ ควรมีการส่งเสริมให้จัดบริเวณวัดเป็นสถานที่ที่ร่มรื่น และสัปปายะเหมาะสำหรับการปฏิบัติกรมฐานมากยิ่งขึ้น

1.6 ด้านอุปกรณ์การสอนใช้คู่มือสวดมนต์เป็นหลัก บางสำนักใช้สื่อเทคโนโลยีมาประกอบการสอนด้วย ควรมีให้มีการจัดพิมพ์คู่มือปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเผยแพร่ครอบคลุมสำนักปฏิบัติกรมฐานทั่วประเทศ และควรมีการจัดฝึกอบรมการผลิตสื่อเทคโนโลยี เพื่อใช้เสริมในการสอนกรมฐาน

1.7 ด้านประชาสัมพันธ์ ควรมีให้มีการส่งเสริมความรู้ด้านการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ

1.8 รูปแบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติกรมฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา ควรมีการเผยแพร่รูปแบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมและตัวอย่างของสำนักปฏิบัติกรมฐานที่ประสบความสำเร็จ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาประเด็นแนวคำสอนวิปัสสนากรรมฐานที่สอดคล้องกับแนวทางที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

2.2 ควรมีการศึกษาวิเคราะห์การประยุกต์หลักคำสอนด้านวิปัสสนากรรมฐานเพื่อประโยชน์ในการเผยแพร่ให้ได้ผลยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

พระธีรเทพ ญาณวิโร (สมัครแก้ว). (2552). *การศึกษาวិเคราะห์อายุตนะ 12 อันเป็นภูมิวิปัสสนาภาวนา เฉพาะกรณีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา 7 เดือน* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาประดิษฐ์ ธมมธีโร (ธรรมไชย). (2552). *การศึกษาวิเคราะห์ปีติอันเป็นธรรมารมณ์ของวิปัสสนาภาวนาเฉพาะกรณีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา 7 เดือน* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาประเสริฐ มนต์เสวี (พรหมจันทร์). (2552). *ศึกษาวิเคราะห์หลักปฏิบัติอานาปานสติภาวนา เฉพาะกรณีคำสอนพุทธทาสภิกขุ* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาวิชัย ยติชโย (ฤทธิวิรุฬห์). (2551). *การศึกษาการพัฒนาวิวัฒนาการเป็นสำนักปฏิบัติธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วริยา ชินวโรโณ และคณะ. (2537). *วิวัฒนาการการตีความคำสอนเรื่องสมาธิในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในประเทศไทย* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

การจัดการเรียนการสอนของครูสอนสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยใช้วิธีการเรียนรู้แบบร่วมมือ

Teaching and Learning Management of Social Studies, Religion and Culture Teachers by Using a Collaborative Learning Method

พระมหาโยธิน มาศสุข

Phramaha Yothin Massuk

นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Students of the Doctor of Education Program in Teaching Social Studies, Faculty of Education,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
E-mail: yotin.mas@mbu.ac.th

Received August 11, 2022; Revised October 10, 2022; Accepted November 19, 2022

บทคัดย่อ

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นรายวิชาที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้เรียน มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับสภาพแวดล้อมและธรรมชาติ มีทักษะกระบวนการต่าง ๆ ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน สังคมโลกมีการวิวัฒนาการและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตลอดเวลา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จะต้องมีการส่งเสริมพัฒนาทักษะวิชาการช่วยเหลือให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ถึงการที่มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตอย่างไรในปัจจุบัน ในฐานะปัจเจกบุคคล และการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้อย่างดี การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ใช้อย่างจำกัด การจัดการเรียนการสอนแบบร่วมมือ เป็นการจัดการกิจกรรมรูปแบบอย่างหนึ่งที่เป็นตัวเลือกที่สำคัญในการจัดการเรียนการสอน สามารถจัดการเรียนการสอนทำงานเป็นกลุ่มระหว่าง 2-5 คน เป็นการจัดการเรียนการสอนจากการลงมือทำ มีส่วนร่วมในกิจกรรม เกิดการเรียนรู้จากการลงมือทำกิจกรรมนั้น ซึ่งเป็นการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Child Center) ปรับเปลี่ยนรูปแบบกระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยการจัดการเรียนการสอนจะต้องเปิดให้ผู้เรียนสามารถคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และการสร้างการเรียนรู้เป็นพื้นฐานในอนาคต ส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตัวเอง มีทักษะการทำงานเป็นกลุ่ม ร่วมทักษะการสื่อสารเกิดความรู้ความเข้าใจในตนเอง และผู้อื่น ยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคล และมีคุณธรรม จริยธรรม เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้เรียนโดยผู้สอนจะต้องอาศัยทักษะ เทคนิค วิธีการ กลวิธี วิทยายุทธ และรูปแบบต่าง ๆ ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการพัฒนาด้านร่างกาย อารมณ์สังคม และสติปัญญา จนผู้เรียนได้นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนสูงสุด

คำสำคัญ: การจัดการเรียนการสอน; สังคมศึกษา; การเรียนรู้แบบร่วมมือ

Abstract

The learning core of Social Studies, Religion, and Culture is very important subjects about humans and the environment, because it is absolutely necessary for learners with various process and skills that can be applied in daily life, directly relating to the environment and nature. The world society had evolved and changed rapidly all the time. Therefore, it has to be promoted and developed the academic skills to help learners gain knowledge and understand how the human beings can live in the present. In an individual life and coexistence in society, there were the good adaptation to the environment management of the limited natural resources, cooperative teaching and learning management. It is a formation of activity with an important option in teaching and learning to manage the classroom and students could work in groups among 2-5 persons, because they could participate in activities learning with learning by doing as a student-centered instructional management (Child Center), modifying the teaching and learning process so that the learners have the desired characteristics. The learning management had to allow students to show the critical-thinking, synthetic-thinking and creative learning so that it will be the good basis for the future. Teachers could encourage students to learn by themselves, adding the skills of team work, communication skills to create the knowledge and understand themselves and others, acceptance of individual differences, and the learners had morality and ethics in order to develop the learners' potential by instructors who having to rely on skills, techniques, methods, strategies, sciences and various forms for organizing the learning process, encouraging students to develop themselves physically, emotionally, socially and intellectually until learners could use their own knowledge and skills for the maximum benefit.

Keywords: Teaching and Learning Management; Social Studies; Cooperative Learning

บทนำ

สังคมโลกมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จะต้องมีการพัฒนาทักษะช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ถึงการที่มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตอย่างไรในปัจจุบัน ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคล และการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้อย่างดี การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด นอกจากนี้ ยังสามารถช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในตนเอง และผู้อื่น มี

ความอดทน อดกลั้น เสียสละ ยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคล และมีคุณธรรม จริยธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับเปลี่ยนแก้ไขการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของสังคมประเทศชาติ และสังคมโลก

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ได้กำหนดให้สาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสตร์ และวัฒนธรรม จัดเป็นลำดับที่ 4 ของมาตรฐานการเรียนรู้ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นวิชาที่ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจว่า มนุษย์ดำรงชีวิตได้อย่างไร ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคล และการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจของการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงตามยุค ตามสมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ ทำให้เกิดความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น มีความ อดทน อดกลั้น ยอมรับในความเปลี่ยนแปลง และมีคุณธรรมสามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองที่ดีของสังคมไทยและสังคมโลกได้กำหนดสาระการเรียนรู้ในหัวข้อต่าง ๆ ไว้ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553)

ศาสนา ศีลธรรม และจริยธรรม แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาอื่น ๆ ที่บุคคลนั้นนับถือนำไปปฏิบัติ การนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติในการพัฒนาตนเองและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นผู้ กระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม พัฒนาตนเองอยู่เสมอรวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม

หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต ระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ลักษณะและความสำคัญ การเป็นพลเมืองดี ความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ปณิธานค่านิยมด้านประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพการดำเนินชีวิตอย่างสันติสุขในสังคมไทยและสังคมโลก

เศรษฐศาสตร์ การผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการ การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ การดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ และการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ประวัติศาสตร์ เรื่องราวลำดับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ วิธีการศึกษาทางประวัติศาสตร์ พัฒนาการสิ่งที่มีมนุษย์ได้กระทำตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์และเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ ผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์สำคัญในอดีต บุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในอดีต ประวัติความเป็นมาของชนชาติไทย วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย แหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลก

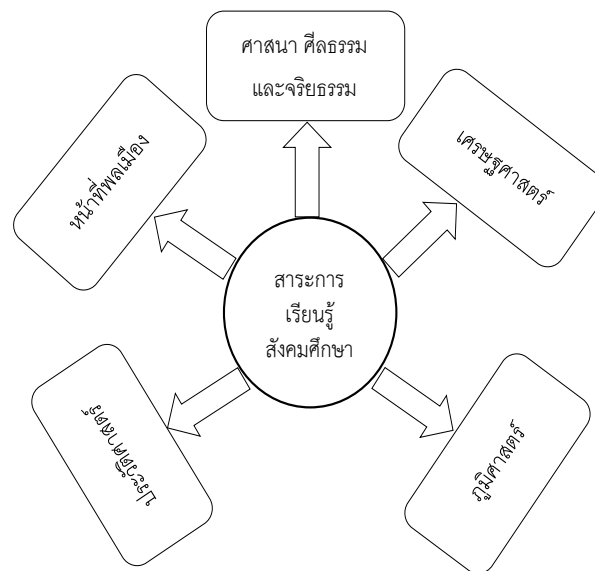
ภูมิศาสตร์ ศาสตร์ทางด้านพื้นที่ เป็นวิชาศึกษาลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากร และภูมิอากาศของประเทศไทย และภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก การใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สถานที่ และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในระบบธรรมชาติ การนำเสนอข้อมูลทางภูมิสารสนเทศ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

สาระวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักเรียนทุกคนซึ่งเป็นกำลังของชาติ ให้มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับ อิทธิพลของสภาพแวดล้อม ที่มีผลต่อการดำรงชีวิต การอยู่ร่วมกันในสังคม ปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เป็นพลเมืองที่รับผิดชอบ มีความสามารถทางสังคม

มีความรู้ มีทักษะ และมีคุณธรรมเพื่อเกิดค่านิยมที่เหมาะสม มุ่งหวังให้ผู้เรียนเกิดความเจริญงอกงามด้านความรู้โดยจะให้ความรู้แก่ผู้เรียนด้านเนื้อหาสาระ ความคิดรวบยอดและหลักการสำคัญในสาขาวิชาต่าง ๆ

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการศึกษาในรายวิชาสังคมศึกษา เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ มีส่วนร่วมมือในกิจกรรม และเกิดการเรียนรู้จากการร่วมมือในกิจกรรม ส่งเสริมให้ผู้เรียนทำกิจกรรมร่วมกัน โดยการเรียนการสอนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) เป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีทักษะทางกลุ่มสังคมและการลงมือทำงานเป็นกลุ่ม ช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกัน มีความรับผิดชอบกลุ่มร่วมกัน ทั้งงานเดี่ยวและงานกลุ่ม ทำให้สมาชิกกลุ่มและตนเองประสบผลสำเร็จตามที่เป้าหมายกำหนดไว้

ภาพที่ 1 โครงสร้างกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

สังคมศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ กล่าวว่า กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม หมายถึงการอยู่ร่วมกันในสังคม ที่มีความเชื่อมสัมพันธ์กัน และมีความแตกต่างกันอย่างหลากหลายเพื่อช่วยให้สามารถปรับตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมเป็นพลเมืองดี และมีความรับผิดชอบต่อสังคม มีความรู้ มีคุณธรรม และค่านิยมที่เหมาะสม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553)

อิทธิเดช น้อยไม้ ให้ความหมายของสังคมศึกษาว่า สังคมศึกษา เป็นศาสตร์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากแขนงวิชาทางสังคมศาสตร์ ที่คัดเลือกมาเพื่อให้เหมาะสมกับผู้เรียนในระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี พร้อมเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข (อิทธิเดช น้อยไม้, 2560)

สิริวรรณ ศรีพหล ให้ความหมายของสังคมศึกษาว่า สังคมศึกษา สังคมศึกษาเป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคม โดยเน้นการศึกษาเกี่ยวกับเนื้อหาและวิธีการในศาสตร์ต่าง ๆ โดยเฉพาะในหมวดสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับมนุษย์ เศรษฐกิจ กิจกรรม

การเมือง ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต สิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ การแก้ปัญหา และการวางแนวทางสำหรับอนาคต ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายสำคัญ เพื่อมุ่งพัฒนาความเป็นพลเมืองดี ของนักเรียนในสังคมประชาธิปไตย (สิริวรรณ ศรีพหล, 2554)

DAVID WARREN SAXE สังคมศึกษา (Social Studies) เป็นศาสตร์ที่บูรณาการทางสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์และศาสตร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยนักวิชาการชาวอเมริกันเป็นผู้คิดค้นและให้คำนิยามของสังคมศึกษาเป็นครั้งแรกในคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับดำเนินชีวิต การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับสภาพแวดล้อม ความแตกต่างระหว่างบุคคล ที่จะส่งผลต่อการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันอย่างมีความสุข เป็นพลเมืองดีต่อสังคมและประเทศชาติต่อไป (David Warren Saxe)

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นกลุ่มสาระที่ประกอบไปด้วยวิชา ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ หน้าที่พลเมือง ศิลปกรรม โดยการศึกษาที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ความแตกต่างระหว่างบุคคล มีทักษะคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่เหมาะสม

สังคมศึกษาหรือกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นศาสตร์ความรู้หนึ่งที่มีความสำคัญ และมีบทบาทอย่างมากต่อการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความเข้าใจการดำรงชีวิตอยู่ในสภาพสังคมปัจจุบัน ที่มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา สามารถปรับตัวและปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ในฐานะพลเมืองดีของสังคมไทยและสังคมโลก ดังนั้นครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา จึงควรศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้พื้นฐานในรายวิชาสังคมศึกษา

สาระการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา

ในรายวิชาการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา มีความหลากหลายทางเนื้อหาสาระวิชา ครูผู้สอนมีความจำเป็นต้องความรู้และเข้าใจเนื้อหาอย่างถ่องแท้ มีความคิดรวบยอด เพื่อนำความรู้ความเข้าใจนั้นนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้ดี มีนักวิชาการเสนอสาระการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาไว้ดังนี้

กระทรวงศึกษาธิการ ได้กล่าวว่า สาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม กำหนดสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ไว้ดังนี้

1. ศาสนา ศิลปกรรม และจริยธรรม มีแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ การนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติ ในการพัฒนาตนเอง และการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขสุขเป็นผู้กระทำความดีมีค่านิยมอันดีงาม พัฒนาตนเองอยู่เสมอรวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม

2. หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบันการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ลักษณะและความสำคัญการเป็นพลเมืองดีความแตกต่าง และความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ปลูกฝังค่านิยมด้าน

ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สิทธิหน้าที่เสรีภาพ การดำเนินชีวิตอย่างสันติสุขในสังคมไทยและสังคมโลก

3. เศรษฐศาสตร์ การผลิต การควบคุมการกระจายทรัพยากรของมนุษย์ และการอุปโภคบริโภค สินค้าและบริการ การบริหารจัดการภาระหน้าที่ การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ การดำรงชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ และการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน

4. ประวัติศาสตร์ เวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์วิธีการทางประวัติศาสตร์พัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์ และเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์สำคัญในอดีต บุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในอดีต ความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย แหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลก

5. ภูมิศาสตร์ลักษณะของโลกทางกายภาพ ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากรและภูมิอากาศของประเทศไทยและภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกการใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ความสัมพันธ์กันของสิ่งต่าง ๆ ในระบบธรรมชาติความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น การนำเสนอข้อมูลภูมิสารสนเทศ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553)

สาระสังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม กำหนดสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ประกอบไปด้วย ศาสนาศิลปธรรม และจริยธรรม มีการศึกษาเกี่ยวกับหลักของศาสนา ประกอบไปด้วย คุณธรรม จริยธรรม การนำหลักธรรมคำสอนนำไปประพฤติปฏิบัติ หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ศึกษาเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เศรษฐศาสตร์ ศึกษาการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด และการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงนำไปใช้ ประวัติศาสตร์ ศึกษาประวัติศาสตร์พัฒนาการของมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ต่าง ๆ ความเป็นมาของชาติไทย ภูมิศาสตร์ ศึกษาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การนำเสนอข้อมูลแผนภูมิ

ความมุ่งหมายของวิชาสังคมศึกษา

รูดยาร์ด และ โครเนินเบิร์ก (Rudyard and Kronenburg) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของวิชาสังคมศึกษาไว้ดังนี้ (Rudyard and Kronenburg, 1969)

1. ส่งเสริมให้พลเมืองเป็นคนที่มีความสามารถปรับตัวให้เข้ากับคนอื่น ๆ ได้ดี
2. เพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้ที่เป็นพื้นฐานในการตัดสินใจ
3. เพื่อให้เข้าใจโลกมากขึ้น
4. เพื่อให้มีความปรารถนาที่จะเข้าร่วมกิจกรรมของสังคม
5. เพื่อพัฒนาความรู้และความในสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบ
6. เพื่อพัฒนาความสามารถในการประเมินผล ตลอดจนการคิด และการตัดสินใจ
7. ให้มีความรู้และเห็นคุณค่าของความสงบสุข
8. เพื่อส่งเสริมให้มีความสนใจและเข้าใจในเชื้อชาติ ศาสนา ของแต่ละชาติ
9. ให้เพิ่มพูนความรู้และเห็นคุณค่าของอดีต ซึ่งเป็นพื้นฐานในปัจจุบัน

10. ให้ความรักชาติอย่างฉลาด

11. ช่วยให้มีความสามารถในการพิจารณา วิเคราะห์และมีเหตุผล

อิทธิเดช น้อยไม้ ได้กล่าวถึงความมุ่งหมายของวิชาสังคมศึกษา ไว้ดังนี้

1. เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาสาระของวิชา โดยการพิจารณาทำความเข้าใจจนเกิดความคิดรวบยอด และหลักการในเรื่องต่าง ๆ ที่ได้เรียนรู้ไปแล้ว

2. เพื่อสร้างและพัฒนาผู้เรียนให้มีค่านิยม และทัศนคติที่ถูกต้องเหมาะสม สำหรับตนเองในการเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม

3. เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนทักษะทางวิชาการ และทักษะทางสังคมที่จำเป็น อันจะเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ เสริมสร้างทัศนคติและค่านิยมที่เหมาะสม เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขในสังคม (อิทธิเดช น้อยไม้, 2560)

จากการศึกษาข้างต้นสรุปได้ว่า ความมุ่งหมายของวิชาสังคมศึกษา หมายถึง การให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจถึงเนื้อหาการเรียนการสอนของสาระวิชา มีทักษะทางสังคม มีความรู้ทางวิชาการ ส่งเสริมให้พลเมืองเป็นคนมีประสิทธิภาพ สามารถปรับตัวให้เข้ากับคนอื่น ๆ ได้ดี

วิธีสอนสังคมศึกษา

การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ต้องก้าวข้าม “สาระวิชา” ไปสู่การเรียนรู้ “ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21” ซึ่งครูจะเป็นผู้สอนไม่ได้ แต่ต้องให้นักเรียนเป็นผู้เรียนรู้ด้วยตนเอง โดยครูจะออกแบบการเรียนรู้ ฝึกฝนให้ตนเองเป็นโค้ช (Coach) และอำนวยความสะดวก (Facilitator) ในการเรียนรู้แบบ PBL (Problem-Based Learning) ของนักเรียน ซึ่งสิ่งที่เป็นตัวช่วยของครูในการจัดการเรียนรู้ คือ ชุมชนการเรียนรู้ครูเพื่อศิษย์ (Professional Learning Communities : PLC) เกิดจากการรวมตัวกันของครูเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การทำหน้าที่ของครูแต่ละคนนั่นเอง ในสภาพการณ์ทางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การสอนสังคมศึกษาจำเป็นที่จะต้องสอนให้นักเรียนได้เรียนรู้เท่าทันสังคม และอยู่ร่วมกันเป็นพลโลกทางสังคม แนวทางในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาในบริบทที่มีการเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็ว ต้องคำนึงถึงทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเริ่มต้นในประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีแนวคิดเรื่อง “ทักษะแห่งอนาคตใหม่: การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21” ดังนั้นกิจกรรมการเรียนการสอนสังคมศึกษาจึงต้องเน้นประสบการณ์การเรียนรู้ของเด็ก โดยถือว่า กลุ่มนักเรียนมีความสำคัญ มีครูเป็นมัคคุเทศก์ที่เชี่ยวชาญนำทาง รวมทั้งการใช้การสอนหลายวิธี เป็นต้นว่า การสอนแบบสืบสวน แบบหน่วยการสอน แบบสถานการณ์จำลอง การสอนแบบแก้ปัญหา รวมทั้งให้นักเรียนได้มีโอกาสอภิปรายและแสดงความคิดเห็น ทั้งโดยการทำงานเป็นกลุ่มและทำงานตามลำพัง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2557) ครูสังคมศึกษายุคนี้จึงต้องให้ความสำคัญในการจัดห้องเรียนที่นำเอาเทคโนโลยีมาเสริมกับกิจกรรมการเรียนรู้ ให้แรงจูงใจ มีการแข่งขันมีรางวัล จะทำให้ผู้เรียนกระตือรือร้น ในการเรียนรู้ และครูต้องปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป (มนัสนันท์ หัตถศักดิ์, 2557)

เอ็ดวิน (Edwin) ได้ให้วิธีการสอนสังคมศึกษาแนวใหม่ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. การสอนสังคมศึกษา ครูอาจจะใช้วิธีการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นวิธีการที่เน้นให้นักเรียนรู้จักคิด โดยผ่านกระบวนการสืบสวน วิธีการนี้จะทำให้นักเรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ รู้จักใช้เหตุผล มีวิจารณ์ญาณ มากกว่าการสอนแบบเก่าที่เน้นให้นักเรียนท่องจำซึ่งครูเป็นผู้ที่มีบทบาทมากที่สุด เป็นผู้คอยจ้ำจี้จ้ำไชให้ความรู้แก่นักเรียน ส่วนนักเรียนที่ครูให้นั้นเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ในที่สุดนักเรียนจะกลายเป็นผู้ที่ไม่รู้อะไรเลย เพราะขาดประสบการณ์การใช้ความคิด ดังนั้นการสอนสังคมศึกษาแนวใหม่ จึงเน้นในเรื่องการใช้ความคิด ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อชีวิตของนักเรียนในอนาคต

2. การสอนแบบบรรยายนั้นยังคงจำเป็นที่จะต้องใช้ในการสอนสังคมศึกษาอยู่บ้าง แต่ครูไม่ควรใช้การสอนแบบบรรยายอยู่ตลอดเวลา ควรหาวิธีสอนอื่นมาใช้ด้วย การสอนแบบบรรยายนั้นเป็นที่ยอมรับกันว่า เป็นวิธีสอนที่ทำให้นักเรียนได้รับความรู้และเนื้อหา มาก ถ้าครูเป็นผู้บรรยายที่ดีแต่นำไปใช้กับสภาพห้องเรียนอยู่ตลอดเวลาไม่ได้ การนำไปใช้ควรอยู่ในดุลยพินิจของครู

3. วิธีสอนอีกประการหนึ่งที่น่าสนใจนำมาใช้สอนสังคมศึกษาแนวใหม่ คือ การสอนแบบอภิปรายเรื่องที่จะนำมาอภิปรายนั้น ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นความรู้ที่ถูกต้อง ในลักษณะที่เป็นข้อเท็จจริงเสมอไปเพราะข้อเท็จจริงเหล่านั้นนักเรียนสามารถจะหาอ่านได้ด้วยตนเอง ครูอาจจะใช้คำถามให้นักเรียนตอบปากเปล่าเพื่อตรวจสอบดูว่า นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจในข้อมูลที่สำคัญบางเรื่องเพียงใดในขณะที่มีการอภิปราย ครูอาจจะบรรยายสั้น ๆ ซึ่งจะทำให้นักเรียนได้รับความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอ

4. การสอนโดยวิธีการแก้ปัญหา เป็นการวิธีการสอนที่ใช้กันมากในการสอนสังคมศึกษาแนวใหม่ ทั้งทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ นักเรียนอาจจะเริ่มด้วยการถามปัญหาหรือคำถามที่เขาสงสัยและมีความหมายอย่างแท้จริงในชีวิตของเขา ด้วยแรงกระตุ้นที่อยากจะเรียนรู้ จะทำให้เขาเกิดความเข้าใจดีขึ้น จำได้นาน และสามารถถ่ายทอดสิ่งที่เขาได้เรียนรู้ไปแล้วได้ง่าย ในสถานที่แห่งใหม่ที่สำคัญที่สุด คือ นักเรียนจะรู้จักวิธีคิดและวิธีการแก้ปัญหาซึ่งจะทำให้เขาสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข (Edwin A, 1976)

จากการศึกษาข้างต้นสรุปได้ว่า วิธีการสอนสังคมศึกษา เป็นการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ครูผู้สอนควรมีวิธีการสอนที่มีความหลากหลาย เช่นการนำแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือนำมาสอนและนำไปสู่กระบวนการคิด การแก้ปัญหาได้ สามารถนำองค์ความรู้จากการเรียนมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ดำรงอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สังคมศึกษา

อิทธิเดช น้อยไม้ ได้กล่าวถึงหลักการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาไว้ว่า การจัดการเรียนรู้ในวิชาสังคมศึกษาหรือกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ควรมีลักษณะของการบูรณาการความรู้ต่าง ๆ เน้นจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกหัดทักษะที่จำเป็นต่าง ๆ ให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับไปปรับใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนในด้านความรู้ทักษะ และเจตคติที่ดีงามเป็นสำคัญ (อิทธิเดช น้อยไม้, 2560)

วลัย อิศรางกูร ณ อยุธยา ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับหลักการสำคัญของการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาว่า ควรมีลักษณะดังนี้

1. เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและลงมือปฏิบัติให้มากที่สุด
2. เน้นกิจกรรมที่เป็นประสบการณ์ตรง
3. เน้นผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความ

ความหมาย

4. วางแผนการจัดเนื้อหา และกิจกรรมให้เป็นขั้นตอน ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีขึ้น
5. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น
6. ใช้สื่อการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสิ่งที่เป็นนามธรรม หรือมีความซับซ้อนให้เข้าใจง่ายขึ้น (วัลย์

อิศรางกูร ณ อยุธยา, 2555)

จากการศึกษาข้างต้นสรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม หมายถึง วิธีการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน โดยผู้สอนต้องอาศัยทักษะ เทคนิค กลยุทธ์ และกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการพัฒนา ทางด้านร่างกาย อารมณ์ สติปัญญา ผู้เรียนได้นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนสูงสุด

การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาตามกลุ่มสาระทั้ง 5 กลุ่มสาระ ดังนี้

1. กลุ่มสาระศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม

สิริวรรณ ศรีพหล ได้ศึกษาวิธีสอนของพระพุทธองค์มีหลายวิธี ได้แก่ (1) วิธีสอนแบบบรรยาย (2) วิธีสอนแบบไตรสิกขา (3) วิธีสอนแบบปุจฉาวิสัชนา (4) วิธีสอนแบบธรรมสากัจฉา (5) วิธีสอนแบบอริยสัจสี่ (6) วิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวน (7) วิธีสอนแบบเบญจขันธ์ (8) วิธีสอนตามหลักพหุสูตร (9) วิธีสอนตามกระบวนการเผชิญสถานการณ์ (สิริวรรณ ศรีพหล, 2552)

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช กล่าวถึงแนวทางการจัดการเรียนการสอนจริยศาสตร์จริยธรรม และคุณธรรมในวิชาสังคมศึกษา ดังนี้ การสอนแบบนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการศึกษา เช่น หลักอริยสัจ 4 หลักไตรสิกขา ปัญญา 3 พหุสูตร และนำระบบการสอนตามแนวพุทธวิธีมาประยุกต์ใช้ได้แก่วิธีสอนแบบบรรยาย แบบไตรสิกขาแบบปุจฉา วิสัชนา แบบอริยสัจสี่ แบบสากัจฉา แบบสืบสวนสอบสวนตามแนวพุทธศาสตร์โดยมีการใช้การคิดแบบโยนิโสมนสิการ มาประยุกต์ใช้เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักคิด คิดเป็น มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณา สืบสาวหาเหตุผลแยกแยะสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ออกให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัย (อมรา รอดดารา, หน่วยที่เรื่อง จริยศาสตร์จริยธรรม และคุณธรรมกับการประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนสังคมศึกษา) (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2555)

2. กลุ่มสาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำรงชีวิตในสังคม

ประณาท เทียนศรี กล่าวถึงการสอนสาระหน้าที่พลเมืองในทำนองเดียวกัน คือ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนนำไปปฏิบัติจริง ด้วยการให้ประสบการณ์ตรง เกิดเจตคติที่ดีค่านิยมที่ดีให้ผู้เรียนได้แสดงออก รู้จักอภิปราย แสดงความคิดเห็น รู้จักการทำงานเป็นหมู่คณะ และสอนให้เข้าใจเนื้อหาอย่างแท้จริง โดยใช้ข่าว เหตุการณ์กรณีตัวอย่างนำปัญหาเหล่านี้มาให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ฝึกฝนประชาธิปไตยด้วยการทำงานกลุ่ม การสาธิต และการให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง จะช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี (ประณาท เทียนศรี, 2556)

3. กลุ่มสาระเศรษฐศาสตร์

กระทรวงศึกษาธิการ กล่าวถึงแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ไว้ดังนี้ เช่น การใช้วิธีการแบบอนุমান และอุปมาน การสืบค้นข้อมูลด้วยวิธีการต่าง ๆ นำเสนอตัวอย่างวิเคราะห์ความแตกต่างการใช้เกม การศึกษาการสืบสวนสอบสวน เป็นต้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553)

สิริวรรณ ศรีพหล การสอนวิชาเศรษฐศาสตร์ซึ่งเป็นสาระหนึ่งในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความเจริญงอกงามในด้านความรู้ด้านทักษะกระบวนการ และด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนจึงต้องเน้นที่ผู้เรียนเป็นสำคัญ มีมโนคติที่สำคัญทางเศรษฐศาสตร์ และสามารถที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการสอนวิชาเศรษฐศาสตร์ในห้องเรียนได้ ซึ่งมีวิธีการสอนอยู่หลายวิธี ดังนี้ (สิริวรรณ ศรีพหล, 2552)

1. การสอนโดยนำวิธีการทางเศรษฐศาสตร์มาใช้ คือ เน้นวิธีอนุमानและวิธีอุปมาน
2. การสอนโดยการสืบสวนสอบสวน
3. การสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง
4. วิธีการสอนแบบร่วมมือ

4. กลุ่มสาระประวัติศาสตร์

กระทรวงศึกษาธิการ กล่าวถึงแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ไว้ดังนี้ เช่น การค้นหาหลักฐานโดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์การจัดทำโครงการสืบสวนสอบสวน วิธีสอนสถานการณ์จำลอง เป็นต้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553)

สิริวรรณ ศรีพหล กล่าวถึงข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทางประวัติศาสตร์ในห้องเรียนที่ครูสังคมศึกษา สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้เช่น (1) กิจกรรมส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับลำดับเหตุการณ์ (2) กิจกรรมเทียบศักราช (3) กิจกรรมการจัดทำแผนภูมิต้นไม้ (4) กิจกรรมเกี่ยวกับการเขียน (5) กิจกรรมเกี่ยวกับการอ่าน (6) กิจกรรมเกี่ยวกับการพูด (7) กิจกรรมเกี่ยวกับการใช้กระบวนการคิด และ (8) กิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการแสดงในการสอนวิชาประวัติศาสตร์ (สิริวรรณ ศรีพหล, 2553)

5. กลุ่มสาระภูมิศาสตร์

กิตติคุณ รุ่งเรือง กล่าวถึง สาระความรู้ภูมิศาสตร์ที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับภาพของโลกที่เรามองเห็น โดยมีแนวคิดที่มุ่งเน้นการศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางพื้นที่เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่รวมถึงการวางแผน และการจัดการใช้พื้นที่ต่าง ๆ อย่างมีคุณภาพ ซึ่งพฤติกรรมการเรียนรู้สาระภูมิศาสตร์แต่ละด้านจะมีวิธีการสอนที่แตกต่างกัน เช่น (1) การสอนภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนามโนทัศน์เป็นพื้นฐานสำคัญที่ช่วยการพัฒนาให้เกิดกลุ่มของมโนทัศน์หัวข้อการสรุปหลักการ และทฤษฎีทางภูมิศาสตร์ซึ่งผู้เรียนจะต้องมีข้อมูลและความรู้พื้นฐานอย่างดี เช่นเดียวกับการรู้คำศัพท์ทางภูมิศาสตร์ช่วยทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และนำไปสู่ความสามารถในการคิดต่าง ๆ ได้ (2) การสอนภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการ เป็นการพัฒนาทักษะกระบวนการคิด กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการตัดสินใจกระบวนการบูรณาการและวิธีการสืบสวนสอบสวนโดยมีการใช้คำถาม เป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถช่วยพัฒนาการตีความ การจัดประเภท และกระบวนการอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อ

การใช้รูปแบบการคิด วิธีการสืบสวนสอบสวน การคิดสร้างสรรค์ (3) การสอนภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อสังคมอย่างมาก ครูผู้สอนควรใช้วิธีหรือรูปแบบการสอนที่หลากหลาย สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ในหน่วยนั้น ๆ (กิตติคุณ รุ่งเรือง, 2555)

การเรียนรู้แบบร่วมมือ

1. ความหมายของการเรียนรู้แบบร่วมมือ

วิมลรัตน์ สุนทรโรจน์ การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ หมายถึงเป็นวิธีการจัดการเรียนรู้ ที่เน้นการสอนที่จัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ ให้แก่ผู้เรียนได้เรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ แต่ละกลุ่มประกอบด้วย สมาชิกกลุ่มที่มีความสามารถต่างกัน โดยแต่ละคนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการเรียนรู้ และในความสำเร็จของกลุ่มทั้งโดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การแบ่งปันทรัพยากรการเรียนรู้รวมทั้งเป็นกำลังใจกันและกัน คนที่เรียนเก่งจะช่วยคนที่เรียนอ่อน (วิมลรัตน์ สุนทรโรจน์, 2549)

อาภรณ์ ใจเที่ยง ได้กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือหรือแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถต่างกัน ได้ร่วมมือกันทำงานกลุ่มด้วยความตั้งใจและเต็มใจ รับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ในกลุ่มของตน ทำให้งานของกลุ่มดำเนินไปสู่เป้าหมายของงานได้ (อาภรณ์ ใจเที่ยง , 2550)

2. องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบร่วมมือ

อาภรณ์ ใจเที่ยง กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือไว้ว่า ต้องคำนึงถึง องค์ประกอบในการให้ผู้เรียนทำงานกลุ่ม ดังต่อไปนี้

1. มีการพึ่งพาอาศัยกัน (Positive Interdependence) หมายถึง สมาชิกในกลุ่มมีเป้าหมายร่วมกัน มีส่วนรับความสำเร็จร่วมกัน ใช้วัสดุอุปกรณ์ร่วมกัน มีบทบาทหน้าที่ทุกคนทั่วกัน ทุกคนมีความรู้สึกว่าจะสำเร็จได้ต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

2. มีปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดในเชิงสร้างสรรค์ (Face to Face Promotive Interaction) สมาชิกกลุ่มได้ทำกิจกรรมร่วมกันอย่างใกล้ชิด เช่น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น อธิบายความรู้ให้กัน มีการถามคำถาม และตอบคำถาม ด้วยความรู้สึกที่ดีต่อกัน

3. มีการตรวจสอบความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละคน (Individual Accountability) เป็นหน้าที่ของผู้สอนที่จะต้องตรวจสอบว่า สมาชิกทุกคนมีความรับผิดชอบต่องานกลุ่มหรือไม่ มากน้อยเพียงใด เช่น การสุ่มถามสมาชิกในกลุ่ม สังเกตและบันทึกการทำงานกลุ่ม ให้ผู้เรียนอธิบายสิ่งที่ตนเรียนรู้ให้เพื่อนฟัง ทดสอบรายบุคคล เป็นต้น

4. มีการฝึกทักษะในการช่วยเหลือกันทำงานและทักษะการทำงานกลุ่มย่อย (Interdependence and Small Groups Skills) ผู้เรียนควรรับการฝึกทักษะที่จะช่วยงานกลุ่มให้ประสบความสำเร็จ เช่น การยอมรับความช่วยเหลือกัน ทักษะการสื่อสาร การวิจารณ์ความคิดเห็น โดยไม่วิจารณ์บุคคลอื่น การแก้ปัญหาความขัดแย้ง การให้ความช่วยเหลือกัน และการเอาใจใส่ต่อทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน การทำความรู้จักและไว้วางใจผู้อื่น เป็นต้น

5. มีการฝึกกระบวนการกลุ่ม (Group Process) สมาชิกจะต้องมีความรับผิดชอบในการทำงานกลุ่มร่วมกัน สามารถประเมินการทำงานของกลุ่มได้ว่า จะมีผลประสพผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด ต้องแก้ไขปัญหากลุ่มได้ เพื่อให้การทำงานกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพที่ดีกว่าเดิม เป็นการฝึกกระบวนการกลุ่มอย่างเป็นกระบวนการ (อาภรณ์ ใจเที่ยง, 2550)

3. ขั้นตอนการเรียนรู้แบบร่วมมือ

อาภรณ์ ใจเที่ยง กล่าวถึงขั้นตอนการจัดการจัดการการเรียนรู้แบบร่วมมือ ไว้ดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ ผู้สอนชี้แจงจุดประสงค์ของบทเรียน ผู้สอนจัดกลุ่มผู้เรียนเป็นกลุ่มย่อย กลุ่มละประมาณไม่เกิน 6 คน มีสมาชิกที่มีความสามารถแตกต่างกัน ผู้สอนแนะนำวิธีการทำงานกลุ่มและบทบาทของสมาชิกในกลุ่ม

2. ขั้นสอน ผู้สอนนำเข้าสู่บทเรียน บอกปัญหาหรืองานที่ต้องการให้กลุ่มแก้ไขหรือคิดวิเคราะห์ หากคำตอบผู้สอนแนะนำแหล่งข้อมูล ค้นคว้า หรือให้ข้อมูลพื้นฐานสำหรับการคิดวิเคราะห์ผู้สอนมอบหมายงานที่กลุ่มต้องทำให้ชัดเจน

3. ขั้นทำกิจกรรมกลุ่ม ผู้เรียนร่วมมือช่วยเหลือกันทำงานตามหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมาย ทุกคนรับผิดชอบงานกลุ่ม ร่วมแสดงความคิดเห็น การจัดกิจกรรมในขั้นทำกิจกรรมกลุ่ม ครูควรใช้เทคนิคการเรียนรู้แบบร่วมแรงร่วมใจ ที่น่าสนใจและเหมาะสมกับผู้เรียน เช่น การเล่าเรื่องรอบวง มุมสนทนา คู่ตรวจสอบ คู่คิด ฯลฯ ผู้สอนสังเกตการณ์ทำงานของกลุ่ม คอยอำนวยความสะดวกในงานกลุ่ม ให้ความกระจ่างในขณะผู้เรียนสงสัยต้องการความช่วยเหลือ

4. ขั้นตรวจสอบผลงานและทดสอบ ขั้นนี้ผู้เรียนจะรายงานผลการทำงานกลุ่ม ผู้สอนและเพื่อนกลุ่มอื่นอาจซักถามเพื่อให้เกิดความกระจ่างชัดเจน เพื่อเป็นการตรวจสอบผลงานของกลุ่มและรายบุคคล

5. ขั้นสรุปบทเรียนและประเมินผลการทำงานกลุ่ม ขั้นนี้ผู้สอนและผู้เรียนช่วยกันสรุปบทเรียน ผู้สอนควรช่วยเสริมเพิ่มเติมความรู้ ช่วยคิดให้ครบตามเป้าหมายการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ และช่วยกันประเมินผลการทำงานกลุ่มทั้งส่วนที่เด่นและส่วนที่ควรปรับปรุงแก้ไข (อาภรณ์ ใจเที่ยง, 2550)

4. รูปแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือ

วัฒนาพร ระงับทุกข์ กล่าวถึงรูปแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือ ไว้ดังนี้

1. Jigsaw เป็นเทคนิคที่พัฒนาขึ้นเพื่อส่งเสริมความร่วมมือและการถ่ายทอดความรู้ ระหว่างเพื่อนในกลุ่ม เทคนิคนี้เป็นเทคนิคที่ใช้กันมากในรายวิชาที่ผู้เรียนต้องเรียนเนื้อหาวิชาจากตำราเรียน (เช่น สังคมศึกษา คณิตศาสตร์ ภาษาไทย)

2. Jigsaw II 2. Jigsaw II เป็นเทคนิคที่พัฒนาขึ้นจากเทคนิคเดิมโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีส่วนช่วยกันในกลุ่มมากขึ้นกระบวนการของ Jigsaw II เหมือนเดิมทุกประการเพียงแต่ในช่วงของการประเมินผล ครูนำคะแนนทุกคนในกลุ่มมารวมกันเป็นคะแนนกลุ่ม กลุ่มที่ได้คะแนนรวมหรือค่าเฉลี่ยสูงสุด จะติดประกาศไว้ในป้ายประกาศของห้อง

3. Team Games - Tournaments (TGT) เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับการเรียนการสอนในจุดประสงค์ที่ต้องการให้กลุ่มศึกษาประเด็นหรือปัญหาที่มีคำตอบถูกต้องเพียงข้อเดียวหรือมีคำตอบที่ถูกต้องที่

ชัดเจน เช่น การคำนวณทางคณิตศาสตร์ การใช้ภาษาภูมิศาสตร์และทักษะการใช้แผนที่และความคิดรวบยอดทางวิทยาศาสตร์

4. Student Teams and Achievement Divisions (STAD) เทคนิคนี้พัฒนาเพิ่มขึ้นมาจากเทคนิค TGT แต่จะใช้เวลาทดสอบรายบุคคลแทนการแข่งขัน

5. Team Assisted Individualization (TAI) กิจกรรมนี้เน้นการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละบุคคลมากกว่าการเรียนรู้ในลักษณะกลุ่มเหมาะสำหรับการสอนคณิตศาสตร์ การจัดกลุ่มผู้เรียนจะคล้ายกับเทคนิค STAD และ TGT แต่ในเทคนิคนี้ผู้เรียนแต่ละคนจะเรียนรู้และทำงานตามระดับความสามารถของตนเมื่อทำงานในส่วนของตนเสร็จแล้วจึงจะไปจับคู่หรือเข้ากลุ่มทำงาน

6. Group Investigation (GI) เป็นเทคนิคการเรียนแบบร่วมมือที่สำคัญอีกเทคนิคหนึ่งเป็นการจัดกลุ่มผู้เรียนเพื่อเตรียมการทำโครงการกลุ่ม หรือทำงานที่ครอบคลุมหมาย ก่อนใช้เทคนิคนี้ ครูควรฝึกทักษะการสื่อสารทักษะทางสังคมให้แก่ผู้เรียนก่อน เทคนิคนี้เหมาะสำหรับการสืบค้นความรู้หรือแก้ปัญหาเพื่อหาคำตอบในประเด็นหรือหัวข้อที่สนใจ เช่น การเรียนในวิชาชีววิทยาหรือสิ่งแวดล้อม

7. Learning Together (LT) วิธีนี้เป็นวิธีที่เหมาะสมกับการสอนที่มีโจทย์ปัญหาการคำนวณหรือการฝึกปฏิบัติในห้องปฏิบัติการ

8. Numbered Head Together เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับการทบทวนหรือตรวจสอบความเข้าใจ

9. Co-op Co-op เป็นเทคนิคที่เน้นการร่วมกันทำงาน โดยสมาชิกของกลุ่มที่มีความสามารถและความถนัดต่างกันได้แสดงบทบาทหน้าที่ที่ตนถนัดเต็มที่ ผู้เรียนเก่งได้ช่วยเหลือเพื่อนที่เรียนอ่อนเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการคิดระดับสูงทั้งการวิเคราะห์ และสังเคราะห์และเป็นวิธีการที่สามารถนำไปใช้สอนวิชาใดก็ได้

10. Cooperative Integrated Reading and Composition (CIRC) เป็นตัวอย่างแนวทางการนำเทคนิคการเรียนแบบร่วมมือไปใช้เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ด้านภาษา

รูปแบบการจัดการเรียนรู้มีการพัฒนามาหลายรูปแบบ การจัดการเรียนแบบร่วมมือ ถือว่าเป็นการจัดการเรียนรู้ที่สำคัญอย่างมาก โดยการจัดการเรียนแบบร่วมมือนั้นจะต้องจัดแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มย่อยออกเป็น 2-5 คน สมาชิกกลุ่มมีต้องทักษะช่วยเหลือกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกในกลุ่มเข้าใจในบทเรียน และเกิดประโยชน์แก่นักเรียนให้มากที่สุด (วัฒนาพร กระจับทุกซ์, 2542)

5. บทบาทของครูในการเรียนรู้แบบร่วมมือ

พรรณรัตน์ เเงาธรรมสาร กล่าวถึงบทบาทครูในการเรียนแบบร่วมมือว่า ครูควรสร้างบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนของนักเรียน ดังนี้

1. ให้งานที่ท้าทายความสามารถของนักเรียนมากกว่าที่เป็นการแข่งขัน
2. ให้นักเรียนได้มีโอกาสเลือก และตัดสินใจ
3. นับถือความคิดและความรู้สึกของนักเรียน
4. ให้คุณค่าในความคิดของนักเรียนไม่ว่าจะเป็นความคิดที่จำกัดเพียงใด

5. ให้กำลังใจนักเรียนในการแสดงออกซึ่งความคิดของตนเองในหลายรูปแบบ
6. ยอมรับว่า นักเรียนผิดพลาดได้
7. เผยแพร่ข้อเขียนหรือผลงานของนักเรียนในรูปแบบของหนังสือพิมพ์ จดหมายข่าวของห้องหรือติดบอร์ด
8. กระตุ้นความคิดแก่นักเรียนโดยใช้ข้อมูลต่าง ๆ เช่น หนังสือ วารสารข่าว หรือสื่อการสอน เช่น รูปภาพ ภาพยนตร์ (พรณรัชต์ เก้าธรรมสาร, 2540)

สรุป

กลุ่มสาระวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นรายวิชาที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้เรียน มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับสภาพแวดล้อมและธรรมชาติ มีทักษะกระบวนการต่าง ๆ ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน สังคมโลกมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตลอดเวลา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จะต้องมีการพัฒนาทักษะช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ถึงการที่มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตอย่างไร ในปัจจุบัน ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคล และการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้อย่างดี การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด นอกจากนี้ ยังสามารถช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงการพัฒนา เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในตนเอง และผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น เสียสละ ยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคล และมีคุณธรรม จริยธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับเปลี่ยนแก้ไขการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของสังคมประเทศชาติ และสังคมโลก

ปัจจุบันการศึกษามีความเจริญก้าวหน้ามีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว สังคมปัจจุบันมีการรับข่าวสารที่รวดเร็ว ซึ่งความรู้ต่าง ๆ เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา การที่บุคคลจะดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข รู้เท่าทันเหตุการณ์ จำเป็นต้องการแสวงหาความรู้ การศึกษามีความสำคัญต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบกระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยการจัดการเรียนการสอนจะต้องเปิดให้ผู้เรียนสามารถคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และการสร้างการเรียนรู้เป็นพื้นฐานในอนาคต

การจัดการเรียนการสอนแบบร่วมมือ เป็นการจัดการเรียนการสอนจากการลงมือทำ มีส่วนร่วมมือ ในกิจกรรม เกิดการเรียนรู้จากการลงมือทำกิจกรรมนั้น ซึ่งเป็นการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Child Center) ส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตัวเอง มีทักษะการทำงานเป็นกลุ่ม ร่วมทักษะการสื่อสาร

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). *แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิด ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

- _____ . (2553). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุม สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- _____ . (2557). *การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21*. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2565, จาก http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=38880&Key=news_research
- กิตติคุณ รุ่งเรือง. (2555). *การจัดการเรียนการสอน สารเคมีศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาสน์.
- ประณาท เทียนศรี. (2556). *การสอนสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาการคิดของนักเรียน ระดับประถมศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรรณรัตน์ เก้าธรรมสาร. (2540). *การพัฒนาวินัยในตนเอง : หลักการสอนและแนวปฏิบัติ* (พิมพ์ครั้งที่ 1). ปัตตานี: โครงการอุดหนุนการผลิตตำราคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- มนัสนันท์ หัตถศักดิ์. (2557). *การสร้างความรู้ความเข้าใจกระบวนการเรียนการสอน*. เข้าถึงได้จาก regis.rmutp.ac.th/kmregis/stock/2557/2-57.ppt
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2555). *ประมวลสาระชุดวิชา สาระตะและวิทยาวิธีวิชาสังคมศึกษา หน่วยที่ 1-5, บัณฑิตศึกษา*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- วัลย์ อิศรางกูร ณ อยุธยา. (2555). *ครูสังคมศึกษากับการพัฒนาทักษะแก่นักเรียน*. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัฒนาพร ระงับทุกข์. (2542). *การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง*. กรุงเทพฯ: เลิฟแอนด์เลิฟเพรส.
- วิมลรัตน์ สุนทรโรจน์. (2549). *นวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้*. มหาสารคาม: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สิริวรรณ ศรีพหล. (2552). *การจัดการเรียนการสอน กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 1). นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- _____ . (2553). *การจัดการเรียนการสอน วิชาประวัติศาสตร์ในสถานศึกษา*. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- _____ . (2554). *การจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในสถานศึกษา*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- อาภรณ์ ใจเที่ยง. (2550). *หลักการสอน* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- อิทธิเดช น้อยไม้. (2560). *หลักสูตรและการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา*. กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์.
- Rudyard and Kronenburg. (1969). *Principle of Secondary Education*. New York: McGraw-Hill Book Co.Inc.
- David Warren Saxe. (n.d.). *On the Alleged Demise of Social Studies: The Eclectic Curriculum in times of Standardization a Historical Sketch*. Retrieved 5 7, 2021, from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ718721.pdf>
- Edwin A. (1976). *The Nature and Causes of Job Satisfaction*. Chicago: Rand McNally.

การดำเนินชีวิตให้มีความสุขตามแนวพระพุทธศาสนา

Living a Happy Life According to Buddhism

พรภิรมย์ ยอดบุญ

Pornpirom Yodboon

นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Students of the Doctor of Education Program in Teaching Social Studies, Faculty of Education,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Email: pornpirom.yod@mcu.ac.th

Received November 17, 2022; Revised December 6, 2022; Accepted December 19, 2022

บทคัดย่อ

การดำเนินชีวิตมีทั้งความสุขทางกาย ทั้งความสุขทางใจ เพราะเหตุนี้ การดำเนินชีวิตให้มีความสุข โดยส่วนมากตามแนวพระพุทธศาสนาจะเป็นอย่างไร บทความนี้นำเสนอความหมายและความสำคัญของความสุขในพระพุทธศาสนา โดยการวัดระดับของความสุข ลำดับของความสุขที่สามารถประเมินได้ว่า บุคคลแต่ละบุคคลนั้นมีความสุขอยู่ในขั้นใด การวัดนั้นทำให้มนุษย์เราเข้าใจได้ว่า เราสามารถสร้างความสุขได้อย่างไร และมีวิธีการอย่างไร ที่ทำให้เรามีความสุขตามหลักคำสอนแต่ละขั้น การแบ่งประเภทของความสุขและวิธีการแสวงหาความสุขในทางโลก หรือในทางธรรม หรือการดำเนินชีวิตให้มีความสุขทั้งทางโลกและทางธรรมได้ ก็เพราะเพื่อให้ชีวิตมีความสุข และมีคุณค่า

คำสำคัญ: การดำเนินชีวิต; ความสุข; พระพุทธศาสนา

Abstract

Living have both of physical and mental happiness or suffering. With these causes, living is for only happiness according to Buddhism how we can do. Exactly, this article would present the meaning and importance of happiness in Buddhism by measure of happiness's level, because the procedures could assign that each person could have some level of happiness. With this measure, we could understand that we have the procedures and theories to create the happiness in own our lives. the types and methods of happiness were divided in both worldly and morally ways. Living in both of them was for creating the life to have the happiness and value.

Keywords: Lifestyle; Happiness; Buddhism

บทนำ

ความสุขมีหลายประเภท หลายระดับ มนุษย์ทุกคนเมื่อเกิดมาในโลกนี้ไม่มีใครที่ไม่ต้องการความสุข เราทุกคนต่างต้องการความสุข เราต่างพยายามที่จะแสวงหาความสุข สิ่งที่เราแต่ละคนแสวงหานั้นอาจจะแตกต่างกันไป แต่เราก็เห็นพ้องต้องกันว่า เราทุกคนล้วนรัก “สุข” เกือบทุกซัดด้วยกันทั้งนั้น แล้วความสุขคืออะไร ความสุขมีกี่ประเภท กี่ระดับ และเราควรปฏิบัติหรือมีท่าทีต่อความสุขอย่างไร สุขภายนอกหรือสุขภายในต่างกันอย่างไร เราจะมึวิธีการอย่างไรทำให้ตัวเรามีความสุข จะมีสิ่งใดบ้างเป็นหลักให้เรายึดถือให้ตัวเรามีความสุขในช่วงเวลาที่ประสบกับสิ่งที่ทำให้ทุกข์ ความสุขจึงเป็นโจทย์ใหญ่สำหรับการมีชีวิตอยู่ และโจทย์ที่ใหญ่กว่าชีวิตที่มีความสุข คือ ช่วงเวลาที่เรามีความสุขเราจะจัดการได้อย่างไร การมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขและมีคุณค่า จัดว่าเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างสูงสุด

ดั่งเห็นตัวอย่างได้จากชีวิตของพระศาสดาในศาสนาทั้งหลายที่เป็นต้นแบบแห่งชีวิตที่มีคุณค่าอย่างหาที่เปรียบมิได้ “ชีวิตที่พร้อมจะทำอะไรเพื่อใคร ๆ ได้เสมอนั้น อาจจะเป็นชีวิตที่มีคุณค่ามากที่สุดก็ได้”

การดำเนินชีวิตที่มีความสุขและมีคุณค่าจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะการมีชีวิตอยู่บนโลกใบนี้มีช่วงเวลาแสนสั้น เราต่างไม่มีโอกาสได้รู้ว่า ชีวิตที่เหลือของเราจะเหลืออีกกี่วัน กี่เดือน กี่ปี เราจะมีร่างกายที่แข็งแรงไปจนแก่เฒ่า หรือมีโรคภัยเบียดเบียนให้เรามีร่างกายไม่สมบูรณ์ หรืออาจหมดเวลาก่อนวัยอันควร การรู้จักดำเนินชีวิตให้มีความสุขและมีคุณค่า จึงเป็นสิ่งสำคัญที่เราควรค้นห้พบก่อนที่เราจะลาลับจากโลกใบนี้

บทความนี้เสนอการดำเนินชีวิตให้มีความสุขตามแนวทางพระพุทธศาสนา เพื่อแสดงให้เห็นถึงวิธีการแสวงหาความสุขในการดำเนินชีวิตให้มีความสุขในทางโลกและทางธรรม เพื่อให้การดำเนินชีวิตมีความสุข และมีคุณค่า

ความหมายของความสุข

ความหมายของความสุข มีผู้รู้ได้ให้ความหมายของความสุขไว้ ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2555) ได้อธิบายเรื่อง ความสุขตาม แนวพุทธไว้ว่า “ความสุขคือการที่ความอยากได้รับการตอบสนอง พุดถึง ความอยาก ชาวพุทธมักจะขยาด เพราะเข้าใจว่า ศาสนาพุทธห้ามไม่ให้อยากอะไรเลย แต่ที่จริงแล้ว ความอยากมีทั้งแบบที่เป็นอกุศล เรียกว่า ตัณหา และแบบที่เป็นกุศล เรียกว่า ฉันทะ ด้วย ตัณหา คือ ความอยากที่เกี่ยวกับรูป รส กลิ่น เสียง จะต้องพึงพาสังภายนอกถึงจะมีความสุขแบบนี้ได้ จึงเป็นความสุขที่มีเงื่อนไข และก่อให้เกิดทุกข์ ได้ง่ายเมื่อไม่ได้ตามเงื่อนไขนั้น ส่วน ฉันทะเป็นความชื่นชมในสิ่งต่าง ๆ จึงเกิดความอยากให้สิ่งนั้นสมบูรณ์ดังตามเหตุและปัจจัยของมัน เป็นความอยากที่เราสร้างขึ้นเองภายใน จึงพึงพาสังภายนอก น้อยกว่าตัณหาทำให้เกิดทุกข์ได้น้อยกว่า แต่ทำให้เกิดการพัฒนาตัวเองหรือสิ่งรอบตัวตามมา เช่น เมื่อเชื่อในงาน ที่ทำ ก็ตั้งใจทำงาน ทำให้เป็นคนเก่ง ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน บริษัทก็ได้ดีไปด้วย จึงเป็นความอยากที่มีประโยชน์อยู่ และยังมีสุขอีกระดับหนึ่ง คือ ความสุขที่เกิดจากการที่ไม่ต้องอยาก คือ นิพพาน ไม่ก่อให้เกิดทุกข์ได้ เพราะไม่ต้องขึ้นกับอะไร เป็นอิสระอย่างแท้จริง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (2556) ให้ความหมายของคำว่า สุขไว้ว่า “ความสบายกายสบายใจ” ความสุขกายในภาษาบาลีใช้คำว่า กายิกสุข (Happiness) หมายถึง ความสุขทางกาย ความสุขนี้เกิดขึ้นจากเรื่องราวและวัตถุภายนอก เงื่อนไขเบื้องต้นของความสุขกาย คือ ต้องมีเรื่องราวและวัตถุที่บันดาลความสุขให้เช่นได้ครอบครองสิ่งที่ยากได้เป็นต้น ดังนั้น กระบวนการของความสุขกายเกิดจากภายนอกเข้าสู่ภายใน ปัญหาจากความสุขกาย คือ ในเมื่อความสุขขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอก ดังนั้น เมื่อใดที่ปัจจัยแห่งความสุขนั้น ๆ หายไปความสุขก็จะหายไปด้วย ส่วนสุขใจหรือสบายใจนั้น ภาษาบาลีใช้คำว่า เจตสิกสุข (Mental Happiness) หมายถึง ความสุขทางใจ ได้แก่ การที่จิตใจเบิกบาน รู้สึกมีความสุข ซึ่งแบ่งบานออกมาจากภายในสู่ภายนอก เกิดขึ้นและหลังไหลพรั่งพรูออกมาจากส่วนลึกในจิตใจ ดังนั้น เมื่อใดที่ได้เป็นเจ้าของความสุขใจสิ่งใด ๆ จากภายนอกก็แย่งความสุขใจไปไม่ได้

วัชระ งามจิตรเจริญ (2550) อธิบายความหมายของความสุขว่า “คำว่า “สุข” (สุข) หรือ “ความสุข” แปลตามศัพท์หมายถึงสภาวะที่ทนได้ง่าย (สุขชน ขมียเตติ สุข) ตรงข้ามกับ คำว่า “ทุกข์” หรือ “ความทุกข์” ที่แปลว่า “ทนได้ยาก” โดยทั่วไปความสุขจึงหมายถึง ความรู้สึกสบายหรือสภาวะที่คนพึงพอใจและปรารถนาที่จะได้เสพเสวย”

สุรพล ไกรสรารุฒิ (2556) ได้กล่าวถึง ความสุขตามทัศนะในพระพุทธศาสนา ในหนังสือความสุขทุกมิติตามหลักพระพุทธศาสนาว่า ความสุขตามทัศนะในพระพุทธศาสนามีความหมายกว้างขวาง แต่หากกล่าวเฉพาะความสุขที่บุคคลทั่วไปรู้จักและสามารถเข้าถึงได้ เป็นความรู้สึก(เวทนา) สบายกายสบายใจ ที่ทำให้เกิดความยินดีและพอใจ เมื่อมีการสัมผัสรับรู้ต่อสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นบุคคล สัตว์ สิ่งของ รวมไปถึงรูป เสียง กลิ่น รส สิ่งต้องกายและค่านิยม ความคิด ความจำ หรือความรู้ต่าง ๆ ที่ปรากฏในใจ ฯลฯ ซึ่งทั้งหมดนี้ ภาษาทางศาสนาเรียกว่า อารมณ์ (สิ่งที่จิตรับรู้)

สรุปได้ว่า ความสุข คือ ความสบายทั้งทางกายและทางใจ ปราศจากสิ่งที่ทำให้จิตใจมัวหมอง ความสุขทางกายอาจมีปัจจัยหลากหลายอย่างเกี่ยวข้อง อาทิ รูป รส กลิ่น เสียง ที่เป็นตัวแปรทำให้คนเรานั้นมีความสุข เมื่อความสุขทางกายมีเรื่องราวและวัตถุเกี่ยวข้อง เช่น เราได้ครอบครองสิ่งที่ยากได้ เป็นต้น ดังนั้น ความสุขทางกายจึงเกิดขึ้นจากภายนอกเข้าสู่ภายใน ปัญหาจากความสุขกาย คือ ในเมื่อความสุขขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอก ดังนั้น เมื่อใดที่ปัจจัยแห่งความสุขนั้น ๆ หายไปความสุขก็จะหายไปด้วย ส่วนความสุขทางใจ คือ การที่จิตใจเบิกบาน รู้สึกมีความสุข ซึ่งแบ่งบานออกมาจากภายในสู่ภายนอก เกิดขึ้นและหลังไหลพรั่งพรูออกมาจากส่วนลึกในจิตใจ แม้เวลาที่ประสบความทุกข์หากวิธีที่ทำให้สุขใจแล้วก็จะทำให้ไม่จมอยู่กับความทุกข์นานจนเกินไป

ความสุขในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนากล่าวถึงชีวิตมนุษย์ว่า ประกอบด้วยทั้งความสุขและความทุกข์ มุ่งเน้นให้ประพฤติปฏิบัติเพื่อลดละความทุกข์ และแสวงหาความสุขที่แท้จริง มีพระพุทธพจน์หนึ่งกล่าวว่า นิพพานัน ปรมิ สุขิ (กรมศาสนา, 2525) นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี ฉะนั้น มองในแง่เป้าหมาย พุทธศาสนา จึงเป็นศาสนาแห่งความสุข

พระพุทธเจ้าได้แสดงความสุขแก่ภิกษุทั้งหลาย โดยแบ่งความสุขไว้เป็นคู่ ๆ จำนวน 13 คู่ ดังนี้ (กรมศาสนา, 2525)

- คู่ที่ 1 สุขของคฤหัสถ์และสุขเกิดแต่บรรพชา
- คู่ที่ 2 กามสุขและเนกขัมมสุข
- คู่ที่ 3 สุขเจือกิเลส และสุขไม่เจือกิเลส
- คู่ที่ 4 สุขมีอาสวะและสุขไม่มีอาสวะ
- คู่ที่ 5 สุขอิงอามิสและสุขไม่อิงอามิส
- คู่ที่ 6 สุขของพระอริยเจ้าและสุขของปุถุชน
- คู่ที่ 7 กายิกสุข และเจตสิกสุข
- คู่ที่ 8 สุขอันเกิดแต่ฌานที่ยังมีปีติและสุขอันเกิดแต่ฌานที่ไม่มีปีติ
- คู่ที่ 9 สุขเกิดแต่ความยินดี และสุขเกิดแต่ความวางเฉย
- คู่ที่ 10 สุขที่ถึงสมาธิ และสุขที่ไม่ถึงสมาธิ
- คู่ที่ 11 สุขเกิดแต่ฌานมีปีติเป็นอารมณ์ และสุขเกิดแต่ฌานไม่มีปีติเป็นอารมณ์
- คู่ที่ 12 สุขที่มีความยินดีเป็นอารมณ์ และสุขที่มีความวางเฉยเป็นอารมณ์
- คู่ที่ 13 สุขที่มีรูปเป็นอารมณ์ และสุขที่ไม่มีรูปเป็นอารมณ์

ประเภทของความสุขในพระพุทธศาสนา มี 10 ชั้น ดังนี้

1. กามสุข ความสุขเนื่องด้วยกาม ซึ่งเกิดจากความกำหนดยินดีในรูปที่สวย เสียงที่ไพเราะ กลิ่นที่หอมรสที่อร่อย และสัมผัสอันอ่อนนุ่มสุขสบาย หรือเรียกว่า ความสุขที่เกิดจากกามคุณ 5 (รูป รส กลิ่น เสียง และสิ่งที่ต้องกาย)
2. ปฐมฌานสุข ความสุขจากภาวะจิตที่เข้าสมาธิแห่ง รูปฌานชั้นที่ 1 ซึ่งเป็นภาวะจิตที่สามารถสลัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย ประกอบด้วยองค์ธรรม 5 ประการ คือ วิตก (ภาวะจิตที่ตรึกนึกอารมณ์ขึ้นเป็นครั้งแรก) วิจารณ์ (ภาวะจิตที่เพินพิจารณาอารมณ์นั้น) ปีติ (ภาวะจิตที่กำซาบอิมเอบในอารมณ์) สุข (ภาวะจิตที่สุขสบายในอารมณ์) และเอกัคคตา (ภาวะจิตที่เป็นสมาธิหรือมีอารมณ์เดียว)
3. ทุตติยฌานสุข ความสุขจากภาวะจิตที่เข้าสมาธิแห่ง รูปฌานชั้นที่ 2 ซึ่งประกอบด้วย องค์ธรรม 3 ประการ คือ ปีติ สุข และเอกัคคตา
4. ตติยฌานสุข ความสุขจากภาวะจิตที่เข้าสมาธิแห่ง รูปฌานชั้นที่ 3 ซึ่งประกอบด้วย องค์ธรรม 2 ประการ คือ สุข และเอกัคคตา
5. จตุตถฌานสุข ความสุขจากภาวะจิตที่เข้าสมาธิแห่ง รูปฌานชั้นที่ 4 ซึ่งประกอบด้วย องค์ธรรม 2 คือ อุเบกขา (ภาวะจิตที่วางเฉยในอารมณ์) และเอกัคคตา
6. อากาสนัญจนสมาปัตติสุข ความสุขจากภาวะ จิตที่เข้าสมาธิแห่งรูปฌานชั้นที่ 1 ซึ่งมีอากาศอันไม่มีที่สิ้นสุด เป็นอารมณ์ หมายถึง ความสุขที่เกิดจากฌานจิตที่เลิกเพ่งกสิณ แล้วมากำหนดอากาศคือ ที่ว่างช่องว่าง เป็นอารมณ์ โดยพิจารณาให้เห็นว่า อากาศไม่มีที่สิ้นสุด

7. วิญญาณัญญาตนสมาบัติตีสุข ความสุขจากภาวะ จิตที่เข้าสมาธิแห่งอรุปรมาณชั้นที่ 2 ซึ่งยึดเอาวิญญาณอันไม่มีที่สิ้นสุดเป็นอารมณ์ หมายถึงความสุขที่เกิดจากฌานจิตที่เล็กเพ่งอากาศหรือ ที่ว่างนั้นแล้วมากำหนดเพ่งดูวิญญาณจิตที่แผ่ไปสู่ที่ว่างเป็นอารมณ์ โดยพิจารณาให้เห็นว่า วิญญาณไม่มีที่สุด

8. อากิญจัญญาตนสมาบัติตีสุข ความสุขจากภาวะจิตที่เข้าสมาธิแห่งอรุปรมาณชั้นที่ 3 หมายถึงความสุขที่เกิดจากฌานจิตที่เล็กกำหนดเพ่งดูวิญญาณจิตที่แผ่ไปสู่ที่ว่าง แล้วมากำหนดภาวะที่ไม่มีอยู่แห่งวิญญาณเป็นอารมณ์ โดยพิจารณาให้เห็นว่า สักหน่อยหนึ่งชนิดหนึ่งก็ไม่มี

9. เนวสัญญานาสัญญาตนสมาบัติตีสุข ความสุขจากภาวะจิตที่เข้าสมาธิแห่งอรุปรมาณชั้นที่ 4 อันถึงภาวะที่สัญญาก็มีไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็มีไม่ใช่ เป็นอารมณ์ หมายถึงฌานที่เล็กกำหนดภาวะที่ไม่มี แห่งวิญญาณนั้น แล้วเข้าถึงภาวะที่มีสัญญา (ภาวะที่จิตกำหนดหมาย) ก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ ที่ละเอียดประณีตกว่าความสุขในชั้นอรุปรมาณที่ 3 นั้น

10. สัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติตีสุข สุขเกิดจากภาวะ จิตสงบประณีต เข้าถึงนิโรธสมาบัติ อันถึงภาวะที่ดับสัญญาและเวทนาทั้งหมด เป็นภาวะจิตที่ละเอียดมีความประณีตลึกซึ้งกว่า เนวสัญญานาสัญญาตนสมาบัติตีสุขขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง โดยผู้เข้าสมาบัตินี้จะไม่มีสัญญาและไม่มีเวทนา (กรมการศาสนา, 2525)

ความสุขทั้ง 10 ชั้นนี้ เป็นความสุขที่บุคคลสามารถปรุงแต่งหรือทำให้เกิดขึ้นได้ด้วยตนเอง ถ้าย่อลงอีกสามารถแบ่งให้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้คือ

- 1) กามสุข ได้แก่ความสุขชั้นที่ 1 คือ ความสุขของคนทั่วไป
 - 2) ฌานสุข ได้แก่ความสุขชั้นที่ 2-9 คือ ความสุขของผู้ได้สมาธิจิต ชั้นฌาน
 - 3) วิมุตตีสุข (สำหรับพระอรหันต์) หรือ นิโรธสมาบัติตีสุข(สำหรับพระอนาคามี) ได้แก่ความสุขชั้นที่ 10 คือ ความสุขเกิดจากการเข้านิโรธสมาบัติของพระอรหันต์ หรือเรียกอีกอย่างว่า นิพพานสุข
- ความสุขในชั้นนี้เป็นความสุขชั้นพิเศษที่บุคคลทั่วไปไม่สามารถทำให้เกิดขึ้นได้ บุคคลที่สามารถเข้าสัญญาเวทยิตนิโรธได้ต้องเป็นผู้บรรลุนิพพาน “วิมุตตีสุข” มาแล้ว กล่าวคือ สามารถดับกิเลสได้อย่างน้อยในระดับ พระอนาคามี นอกจากนั้นยังต้องมีความสามารถในการเจริญฌานได้จนถึงอรุปรมาณชั้นสูงสุดมาแล้วอีกด้วย

สรุปได้ว่า ความสุขในพระพุทธศาสนาได้แบ่งออกเป็นคู่ ๆ และมีชั้นของความสุขที่สามารถวัดได้ว่าบุคคลแต่ละบุคคลนั้นมีความสุขอยู่ในขั้นไหน การวัดขั้นทำให้มนุษย์เราเข้าใจได้ว่า เราสามารถสร้างความสุขได้อย่างไร และมีวิธีการอย่างไรบ้างให้เรามีความสุขตามแต่ละขั้น มนุษย์เราอาจประกอบด้วยความสุขและความทุกข์ และในคำสอนก็มุ่งเน้นให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติเพื่อลดละความทุกข์ และแสวงหาความสุขที่แท้จริงดังพุทธพจน์หนึ่งที่กล่าวว่า นิพพานํ ปรมํ สุขํ นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี

ระดับของความสุขในพระพุทธศาสนา

ความสุขในทางพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 2 ระดับตามความต้องการ ได้แก่ ความสุขทางกายและความสุขทางใจ (กรมการศาสนา, 2525) โดยความสุขทางกายเป็นโลกียสุข และความสุขทางใจเป็นโลกุตระสุข

โลกียสุข คือ เป็นความสุขทางกาย ที่มีความอยาก ความปรารถนา ที่จะให้ได้มาในสิ่งที่ต้องการเกิดจากภาวะการก่อทุกข์ขึ้นมาก่อน แล้วดับทุกข์นั้นลงไป จึงเกิดเป็นภาวะที่เรียกเป็นภาษาทางโลกว่า ความสุข

พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงความสุขอันชอบธรรมที่ประชาชนชาวบ้านควรมีไว้ 4 ประการ เรียกว่า สุขของคฤหัสถ์ (กรมศาสนา, 2525) คือ ความสบายกายสบายใจของชาวบ้านความสุขที่ชาวบ้านควรมีพยายามเข้าถึงให้ได้สม่ำเสมอ หรือความสุขอันชอบธรรมที่ผู้ครองเรือนพึงมี ซึ่งชีวิตของคฤหัสถ์จะสมบูรณ์ได้ ก็เพราะสุข 4 ประการ ดังนี้

1) อตถิสุข สุขเกิดจากความมีทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอímใจว่า ตนมีโชครัฟฟย์ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรงความขยันหม่นเพียรของตนและโดยชอบธรรม

2) โภคสุข สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอímใจว่า ตนได้ใช้ทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบธรรมนั้น เลี้ยงชีพ บำรุงบิดามารดา สามีภรรยา บุตร มิตร และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

3) อนนสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ คือ ความภูมิใจ เอิบอímใจว่า ตนเป็นอิสระไม่มีหนี้สินติดค้างใคร

4) อนวัชชสุข สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ คือ ความภูมิใจ เอิบอímใจว่า ตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ใคร ๆ ดิเตียนไม่ได้ทั้งทางกาย วาจา และใจ

ความสุขระดับนี้ ถึงแม้ว่า จัดเป็นโลกียสุขแต่ก็ถือว่าเป็นความสุขที่ควรแสวงหาตามโลกียวิสัยของมนุษย์ปุถุชนคนทั่วไป เพราะเป็นความสุขที่ชอบธรรมไม่มีการเบียดเบียนกัน การแสวงหาความสุขแบบนี้ทำให้ชีวิตมีคุณค่า มีสุขภาพจิตดี และมีผลเป็นสุขตามแบบชาวโลก

โลกุตรสุข คือ ความสุขที่อยู่เหนือวิถีชาวโลก เป็นความสุขทางใจ เป็นสุขที่เกิดแต่ภาวะหลุดพ้นจากความทุกข์ที่เราเป็นผู้ก่อขึ้น หมายถึง สุขอันเป็นเรื่องภายในจิตใจที่เกิดจากการปฏิบัติด้วยสติปัญญา ความสุขระดับนี้จะเข้าถึงได้ด้วยหลักอริยมรรค อันเป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติของบุคคล เพื่อให้เกิดความดีสูงสุด หลักอริยมรรค มี 8 ประการ ดังนี้

1. สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) หมายถึง ทศนคติ ความเข้าใจ ความรู้ ที่เกิดจากปัญญาต่อสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

2. สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) หมายถึง การนึกคิดที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

3. สัมมาวาจา (มีวาจาชอบ) หมายถึง การพูด การเจรจา ด้วยถ้อยคำที่ถูกต้อง อ่อนหวานมีความไพเราะ

4. สัมมากัมมันตะ (การทำกรงานชอบ) หมายถึง การกระทำที่ถูกต้อง

5. สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ) หมายถึง การเลี้ยงชีพในทางที่ถูกต้องโดยชอบธรรม อาชีพที่สุจริตงดเว้นจากอาชีพที่ผิดกฎหมายและศีลธรรม

6. สัมมาวายามะ (ความพยายามชอบ) หมายถึง ความเพียรพยายามที่ถูกต้องในสิ่งที่ทำ

7. สัมมาสติ (ความระลึกชอบ) หมายถึง ความระลึกหรือการตั้งสติในทางที่ถูกต้อง คือ มีสติรอบคอบระลึกได้ ก่อนที่จะทำ ก่อนพูด ก่อนคิด และระลึกถึงความดีงาม สิ่งที่เป็นบุญกุศล สิ่งที่ทำให้จิตใจผ่องใส และปฏิบัติให้เกิดศีล สมาธิ ปัญญา

8. สัมมาสมาธิ (จิตตั้งมั่นชอบ) หมายถึง ความตั้งใจ ความตั้งมั่นในอารมณ์ให้เป็นหนึ่ง ไม่หวั่นไหวไม่ฟุ้งซ่าน ทำจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ให้เป็นไปเพื่อความดับทุกข์

สรุปได้ว่า ระดับของความสุขในพระพุทธศาสนา ได้แก่ ความสุขทางกาย และความสุขทางใจ หรือที่เรียกว่า โลกียสุข และโลกุตระสุข ความสุขทางกายนี้ คือ ความสุขของมนุษย์ปุถุชนคนทั่วไป เพราะเป็นความสุขที่ขอบธรรมไม่มีการเบียดเบียนกัน การแสวงหาความสุขแบบนี้ทำให้ชีวิตมีคุณค่า มีสุขภาพจิตดี และมีผลเป็นสุขตามแบบชาวโลก เป็นความสุขที่สัมผัสได้จากประสาททั้ง 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส และผิวหนัง เรียกว่า “กามคุณ 5” จัดว่า เป็นฝ่ายรูป หรือความสุขที่เกิดจากเนื้อหนังมังสา อันเป็นสิ่งสกปรก ส่วนความสุขทางใจ คือ ความสุขที่อยู่เหนือวิถีชาวโลก เป็นความสุขทางใจ เป็นสุขที่เกิดแต่ภาวะหลุดพ้นจากความทุกข์ที่เราเป็นผู้ก่อขึ้น เป็นความสุขอันเป็นเรื่องภายในจิตใจที่เกิดจากการปฏิบัติด้วยสติปัญญา เป็นความสบายใจ ความสุขใจ ความอิมใจ ความพอใจ อันเกิดจากจิตใจที่สงบและเย็น จัดว่า เป็นฝ่ายนาม อันเป็นความสุขที่สะอาด

ประเภทของความสุข

ความสุขของมนุษย์นั้นสามารถเกิดขึ้นได้สองทาง คือ ทางกายและทางใจและสุขนั้นความลึกซึ่งไปตามลำดับดังนั้นความสุขจึงมีหลายประเภท ในการจัดประเภทของความสุขนั้นเราสามารถจัดได้หลายประเภท

แบ่งตามเงื่อนไขที่ทำให้เกิดความสุข

ความสุขของมนุษย์นั้นหากจัดแบ่งตามเงื่อนไขที่ทำให้เกิดความสุขสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้ (พระมหาสุทิตย์ อากาศโร และเชมณัฏฐ์ อินทรสุวรรณ, 2553)

1) สามีสุข หมายถึง ความสุขภายนอก เป็นความสุขที่มีเหยื่อล่อ เป็นสุขแบบมีเงื่อนไขเมื่อได้สิ่งที่ถูกใจเราจะมีความสุข เป็นความสุขแบบชาวบ้านทั้งหลาย ความสุขประเภทนี้มักจะสัมพันธ์กับปัจจัยต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต ประกอบด้วยดัชนีชี้วัด เช่น ความสุขจากการมีปัจจัยสี่เพียงพอ มีอาหารบริโภคปลอดภัย ที่อยู่อาศัยมั่นคง มีรายได้เพียงพอ ความสุขจากการมีความมั่นคงในชีวิต มีหลักประกันในชีวิต ปราศจากหนี้สิน มีครอบครัวอบอุ่น มีชุมชนที่เข้มแข็งเอื้ออาทร มีสิ่งแวดล้อมที่ดี ความสุขประเภทนี้จะมีได้จะต้องมีเงื่อนไขหรือเหยื่อล่อจากภายนอกมาตอบสนอง

2) นิรามิสสุข หมายถึง ความสุขภายใน สุขที่ไม่มีเหยื่อล่อ ไม่มีเงื่อนไขเป็นความสุขที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ มีความประณีตกว่าความสุขประเภทแรก เกิดขึ้นในระดับจิตใจและปัญญาไม่ได้ขึ้นกับปัจจัยภายนอกโดยตรง ซึ่งประกอบด้วยดัชนีชี้วัด เช่น ความสุขจากการมีอิสรภาพ ปราศจากการถูกครอบงำความคิด และการถูกกระตุ้นจากสิ่งเร้าภายนอก ความสุขจากความภูมิใจในสิ่งที่มีอยู่ สามารถชนะใจตนเองให้ทำแต่ความดี ความสุขจากการเข้าถึงหลักศาสนาความสุขจากความสงบ (สมาธิ) คือ ความสงบในจิตใจ ไม่ฟุ้งซ่าน ความสุขจากความไม่ยึดมั่นถือมั่น (ปัญญา) คือ ความไม่ยึดติดในตัวตนและวัตถุ เข้าใจความไม่เที่ยงแท้ของชีวิตและโลก

แบ่งตามความละเอียดประณีตของความสุข

ความสุขของมนุษย์นั้นมีความละเอียดประณีตไปตามลำดับซึ่งสามารถแบ่งความประณีตของความสุขได้ 3 ประเภทดังนี้ (วัชระ งามจิตรเจริญ, 2550)

1) กามสุข บุคคลทั่วไปย่อมมีตัณหาบ้างไม่มากก็น้อย การมีตัณหาทำให้มนุษย์ ให้ความหมาย แก่โลกและคาดหวังจากโลก บางทีมนุษย์ก็สมหวังได้รับความสุข บางทีก็ผิดหวังได้รับความทุกข์ ความสุขที่เกิดขึ้นนี้เป็นเรื่องทางกาย หรือทางวัตถุเรียกว่า “กามสุข” และหากจะพูดในวงกว้างอาจหมายถึงความสุขทางสังคม เช่น เกียรติยศ ความอบอุ่น ไม้ตรีจิต ฯลฯ ด้วย ทั้งหมดเป็นการเสพสุขจากสิ่งที่อยู่ในโลกภายนอกตัวมนุษย์ (คือ วัตถุสิ่งของ พี่ช และเพื่อนมนุษย์) การเสพสุขจากโลกภายนอกนี้ หากไม่มีการยับยั้งชั่งใจแล้ว แทนที่จะเป็นสุขกลับเป็นทุกข์ การหมกมุ่นมัวเมาในความสุขแบบนี้จนเกินไปเพียงพอแต่จะทำให้ตัวเองไม่อยู่ในสภาพที่จะเสพสุขได้ต่อไปอีกเท่านั้น แต่ยังทำให้สังคมปั่นป่วนทำให้เกิดการแก่งแย่งเอาเปรียบอย่างไม่เป็นธรรม กามสุขนั้น หมายถึง ความสุขอันเกิดจากการใช้ประสาทสัมผัสรับรู้หรือสัมผัสสิ่งต่าง ๆ ความสุขชนิดนี้ถือว่า เป็นความสุขที่อยู่ในวิสัยของชาวบ้านที่จะพึงแสวงหา ศาสนาพุทธมิได้ถือว่า การเสพสุขจากโลกภายนอกหรือกามสุขเป็นสิ่งชั่วร้าย เพียงแต่บอกว่า มีความสุขที่สูงกว่านี้เท่านั้น การเสพกามสุขขั้นสูงสุด คือ เสพเพียงเพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้อย่างปกติ เพื่อจะได้แสวงหาความสุขขั้นสูงขึ้นไป

2) ฌานสุข แม้ว่ากามสุขจะมีใช้สิ่งชั่วร้าย แต่ก็ยังเป็นความสุขที่หายาบและไม่ยั่งยืน สิ่งที่ทำให้ความสุขนั้นมีจำนวนจำกัดไม่เพียงพอแก่ทุกคนจึงมีการแย่งชิงกันทะเลาะวิวาทกัน การรู้จักประมาณในการแสวงหาความสุขนั้น ย่อมมีผลดีทั้งต่อสังคมและต่อตนเอง สุขที่เหนือกามสุขก็คือ ฌานสุขอาจเรียกได้ว่า เป็นความสุขทางใจ ฌาน แปลว่า เฝง ได้แก่ ภาวะที่จิตบรรลุสมาธิถึงระดับหนึ่ง ฌานสุขนี้ แม้จะมีใช้ความสุขที่เกิดจากวัตถุแต่ก็ยังต้องการบางสิ่งบางอย่าง (แม้จะมีใช้วัตถุ) มาสนองจึงเป็นเหตุให้เกิดความยึดมั่นหรืออุปาทาน ดังนั้น จึงไม่ใช่ความสุขขั้นสูงสุด

3) นิพพานสุข ศาสนาพุทธถือว่า นิพพานเป็นความสุขขั้นสูงสุด หรือบรมสุขเพราะปราศจากทุกข์ทั้งทางกายและทางใจอย่างสิ้นเชิง นิพพานเป็นประสบการณ์ที่รู้ได้เฉพาะตน นิพพาน คือ ความดับ ดับในที่นี้หมายถึง ตัณหาดับ นิพพาน คือ สภาพที่สิ้นโทสะ ราคะ โมหะ ความสุขประเภทนี้เป็นความสุขสูงสุดไม่มีความสุขอื่นใดจะมาเปรียบได้ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสยืนยันไว้ว่า “นิพพานํ ปรมํ สุขํ” แปลว่า นิพพานเป็นความสุขสูงสุด

สุขของคฤหัสถ์ คฤหัสถ์ หมายถึง ผู้ครองเรือน คือ ชาวบ้านผู้ยังข้องเกี่ยวอยู่ในชีวิตแบบชาวบ้านซึ่งต่างพระสงฆ์ผู้สละทรัพย์สินบ้านเรือนออกแสวงหาความหลุดพ้น ความของคฤหัสถ์จึงแตกต่างจากความสุขของผู้ออกบวช สามารถแบ่งความสุขของคฤหัสถ์ได้ 4 ประเภทดังนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556)

1) อตถิสุข คือ ความสุขอันเกิดจากการมีทรัพย์ โดยการแสวงหาทรัพย์เงินทองมาได้จากการประกอบอาชีพที่สุจริต มีความภาคภูมิใจ เอิบอิมว่า ตนได้ทรัพย์เงินมาด้วยความขยันหมั่นเพียรและความชอบธรรม

2) โภคสุข คือ ความสุขที่เกิดจากการได้ใช้ทรัพย์เงินทองของตนเอง ไปในทางที่ถูกที่ควร ไม่ใช่จ่ายสุรุ่ยสุร่ายเกินไป เช่น การใช้จ่ายในการซื้ออาหารเลี้ยงชีพตามสมควร ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน เป็นต้น

3) อนนสุข คือ ความสุขที่เกิดจากการไม่เป็นหนี้สินกับใครหรือสถาบันใดอันจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและครอบครัวตลอดจนสังคม

4) อนามัยสุข คือ ความสุขอันเกิดจากพฤติกรรมของตนเองที่ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือแก่สังคมไม่มีความเสียหาย ทั้งในแง่ส่วนตัวและส่วนอื่น ๆ มีความประพฤติเรียบร้อย ทั้งกายวาจาใจ หลีกไกลจากอบายมุข

ความสุขระดับบุคคลและชุมชน ความสุขของมนุษย์นั้น หากแบ่งบุคคลและสังคมแล้ว สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับดังนี้ (สุทธิชัย อากาศโร และเชมณัฐ อินทรสุวรรณ, 2553)

1) ความสุขระดับบุคคล ครอบคลุม หมายถึง การมองเห็นคุณค่าและภูมิใจในตนเอง เคารพในสิทธิของกันและกัน มีธรรมะเป็นสิ่งยึดเหนี่ยว ครอบครัวยุบอุ่น มีความรัก ความเข้าใจ อยู่พร้อมหน้า สุขภาพกาย ใจแข็งแรง ไม่เครียด ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ มีงาน มีรายได้เพียงพอ ไม่มีหนี้ หรือมีหนี้้น้อย มีทรัพย์สินเป็นของตนเอง มีที่ดินทำกิน มีที่อยู่อาศัยมั่นคง ได้รับการยอมรับและความเป็นธรรมในสังคม

2) ความสุขระดับชุมชน หมายถึง คนในชุมชนรักท้องถิ่นสำนึกรักท้องถิ่น มีความร่วมมือพึ่งพาอาศัยกันในชุมชน มีความเป็นธรรม ยุติธรรมเสมอภาค มีวัฒนธรรมประเพณีเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของชุมชน มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน มีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีการให้บริการสาธารณะและทางสังคมอย่างทั่วถึง มีพื้นที่สีเขียวร่มรื่น สะอาด ปลอดภัยจากมลพิษ

สรุปได้ว่า ประเภทของความสุขอาจแบ่งความสุขออกตามเงื่อนไขที่ให้เกิดความสุข แบ่งตามความละเอียดประณีตของความสุข แบ่งความสุขตามระดับของบุคคลและบริบทของแต่ละสภาพสังคม ความสุขที่แบ่งตามเงื่อนไขความสุขภายนอก และความสุขภายใน ความสุขภายนอก เป็นความสุขที่มีเหยื่อล่อ เป็นสุขแบบมีเงื่อนไขเมื่อได้สิ่งที่ถูกใจเราจะมีความสุข เมื่อได้พลังไม่ถูกใจเราก็จะเป็นทุกข์ ส่วนความสุขภายใน เป็นความสุขที่ไม่มีเหยื่อล่อ ไม่มีเงื่อนไขเป็นความสุขที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ มีความประณีตกว่าความสุขภายนอก ความละเอียดของความสุขนั้น แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ กามสุข ปุถุชนทั่วไปย่อมมีค้นหาบ้างไม่มากก็น้อย ฌานสุข แม้ว่ากามสุขจะมีโทษชั่วร้าย แต่ก็ยังเป็นความสุขที่หายาและไม่ยั่งยืน และนิพพานสุข เป็นความสุขขั้นสูงสุด เพราะปราศจากทุกข์ทั้งทางกายและทางใจอย่างสิ้นเชิง และแบ่งความสุขตามระดับของบุคคลและบริบทของแต่ละสภาพสังคม ความสุขของชาวบ้านผู้ยังข้องเกี่ยวอยู่ในชีวิตแบบชาวบ้านซึ่งต่างพระสงฆ์ผู้ละทรัพย์สินบ้านเรือนออกแสวงหาความหลุดพ้น ความสุขของคฤหัสถ์จึงแตกต่างจากความสุขของผู้ออกบวช ความสุขตามบริบทของแต่ละสภาพสังคมความสุขระดับบุคคล ครอบครัวยุบอุ่น มีความรัก ความเข้าใจ ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ มีงาน มีรายได้เพียงพอ ชุมชนมีความร่วมมือพึ่งพาอาศัยกัน มีความเป็นธรรม มีวัฒนธรรมประเพณีเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของชุมชน

วิธีการแสวงหาความสุข

ในการแสวงหาความสุขหรือการสร้างความสุขให้เกิดขึ้นกับชีวิตนั้น มีผู้เสนอไว้หลายวิธีด้วยกัน ดังนี้

วิธีสร้างความสุขตามทัศนะของพระธรรมโกศาจารย์

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) (2549) ได้อธิบายถึงวิธีสร้างความสุข 3 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 เราลดความโลภลงบ้าง วางกฎแห่งความสุขให้น้อยลง ขยายโอกาสที่จะมีความสุขให้มากขึ้น อย่าไปจำกัดว่า ต้องเท่านั้นเท่านั้นจึงจะมีความสุข แม้เราจะได้รางวัลนิด ๆ หน่อย ๆ เราก็มีความสุข แค่นี้ รอยยิ้มของเด็กก็ทำให้เรามีความสุขได้

วิธีที่ 2 เราหัดมองโลกในแง่ดี แสวงประโยชน์จากสิ่งทั้งหลาย

สองคนยลตามช่อง

คนหนึ่งมองเห็นโคลนตม

อีกคนตาแหลมคม

เห็นดวงดาวอยู่พรราวพราย

วิธีที่ 3 เราเป็นผู้สร้างสุข ไม่ใช่รอรับความสุขอย่างเดียว เราสร้างความสุขด้วยการทำความดี เช่น การถวายทาน รักษาศีล นุ่งกรรมฐาน ฟังธรรม ฯลฯ

วิธีสร้างสุขตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

ท่านพุทธทาสภิกขุ (2523) ได้กล่าวถึงวิธีสร้างสุขในการทำงาน ทำงานอย่างไรให้มีความสุข โดยท่านได้อธิบายเรื่องทำงานให้มีความสุขไว้ว่า

“คำว่า ชีวิตหรือชีวนะนี้เป็นอยู่อย่างสดชื่น เหมือนต้นไม้ต้นไทรที่มันสดชื่น แล้วมันเอบอ้มด้วยการมีชีวิต ถ้าเรียกว่า ความสุขแห่งชีวิต มันต้องสดชื่นและอ้อมอยู่.....ฉะนั้น เราต้องหล่อเลี้ยงชีวิตด้วยธรรมะ ในทุกแง่ทุกมุม จะต้องทำให้ชีวิตมันอ้อมอยู่และพอใจอยู่... เมื่อทำงานก็พอใจในการทำงาน เป็นสุขสนุกในการทำงาน ... ในตัวการงานนั้นแหละมีความสุขของชีวิต ไม่ใช่เงิน หรือไม่ใช่ผลที่เกิดจากงาน นั้นเอามาทำลายชีวิตก็ได้ เอามาทำให้ชีวิตเราร้อนก็ได้ แล้วมันยุ่งยากลำบากที่จะใช้เงินเพื่อหาความสงบสุข แต่เราหาความสุขจากพระธรรม มีพระธรรมเมื่อไรมีความสุขเมื่อนั้น แล้วก็เมื่อทำงานนั้นแหละ มีพระธรรมได้มากที่สุด มันก็มีความสุขเยือกเย็นในการทำงาน”

แนวทางสร้างสุขของชัยเสฏฐ์ พรหมศรี

ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี (2553) ได้เสนอแนวทางสร้างสุขไว้ ดังนี้

1) ขาบซึ่งหรือพึงพอใจกับสิ่งดี ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต ข้อเสนอแนะเพื่อสร้างสุขก็คือ การเขียนสิ่งที่เรารู้สึกดีมีความสุขหรือเราต้องการขอบคุณลงในกระดาษประมาณ 3-5 เรื่องต่อสัปดาห์

2) ฝึกฝนการกระทำที่มีเมตตา พยายามทำในสิ่งที่มีเมตตาต่อบุคคลรอบข้างและควรทำอย่างสม่ำเสมอ ทำให้บ่อย ๆ ทั้งที่ทำงานและในการดำเนินชีวิตในเวลาปกติ เช่น พูดดีกับคนอื่น ทำความเข้าใจหรือรับฟังมุมมองของคนอื่น มีน้ำใจและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อคนอื่น เป็นต้น

3) สร้างความสนุกในชีวิต มุ่งความสนใจไปที่ความพึงพอใจในชีวิต ชื่นชมและพึงพอใจต่อสิ่งที่อยู่รอบข้างตัวเรา เพราะบางครั้งช่วงเวลาที่เราเร่งรีบในแต่ละวันทำให้เราพลาดโอกาสที่จะเสพในสิ่งดี ๆ ของชีวิตไป

4) ขอบขอบคุณที่เลี้ยง เราต้องถามตัวเองว่า ใครที่เรายังเป็นหนี้บุญคุณหรือต้องการจะตอบแทนอีกบ้าง ถ้ามีก็ควรแวะไปเยี่ยมเยียนหรือโทรศัพท์ไปหาเขาเพื่อกล่าวถึงสิ่งที่ดีที่เขาเคยทำหรือเคยมอบให้เรา เราต้องสร้างทัศนคติของการระลึกถึงหรือการเห็นคุณค่าของบุคคลอื่น ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า เราชื่นชมคนอื่นอย่างไร

5) เรียนรู้ที่จะให้อภัย คนที่จะมีความสุขแบบยั่งยืนได้ต้องสามารถจัดความโกรธและความเศร้าหมองออกไปได้ สาเหตุของความโกรธและความเศร้าหมองมาจากการที่เราไม่สามารถให้อภัยคนอื่นได้

6) ให้ความเวลาและแรงกายกับเพื่อนและครอบครัว ปัจจัยที่สำคัญและมีผลต่อความสุขของคนเรา ได้แก่ความเข้มแข็งของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ดังนั้น เราจึงต้องแบ่งเวลาให้ดี ต้องมีเวลาให้กับครอบครัว เพื่อน และคนที่เรารัก ไม่ใช่มุ่งแต่ทำงานเพียงอย่างเดียว

7) ให้ความเอาใจใส่ต่อสุขภาพร่างกาย เราอาจเคยได้ยินคำว่า จิตที่แจ่มใสอยู่ในร่างกายที่แข็งแรง คนที่จะมีความสุขได้ต้องมีร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง ดังนั้นเราต้องดูแลร่างกายให้ดี

วิธีการดำรงชีวิตให้เป็นสุขด้วยหลัก 5 พ.

วุฒิพงษ์ ดายะพิงค์ (2549) ได้เสนอวิธีดำรงชีวิตให้เป็นสุขด้วยหลัก 5 พ. ไว้ดังนี้

1. อยู่อย่างพอเพียง เป็นวิถีคิดที่นำมาซึ่งความสงบสุขของชีวิตและสังคม คำว่า พอเพียงในที่นี้ คือ ความพอเพียง 5 ประการ ดังนี้

1.1 การพอเพียงด้านจิตใจ คือ การมีจิตสำนึกที่ดี เดินสายกลาง รู้เท่าทันความต้องการและรู้จักระงับความต้องการที่เกินความจำเป็น เพราะการพอเพียงด้านจิตใจเป็นจุดเริ่มต้นของการพอเพียงด้านอื่น ๆ

1.2 พอเพียงด้านสังคม คือ ต้องมีความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันในสังคม สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและสังคมโดยรวม รู้จักผนึกกำลังและมีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากรากฐานของชุมชนที่แท้จริง

1.3 พอเพียงด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างฉลาดรอบคอบและประหยัด เพื่อให้สามารถใช้ทรัพยากรได้อย่างยั่งยืนยาวนานเพื่อพัฒนาสังคมและประเทศต่อไป

1.4 พอเพียงด้านเทคโนโลยี คือ การรู้จักใช้เทคโนโลยีให้เหมาะสมสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการที่พอเพียง และพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อใช้ในการดำรงชีวิต

1.5 พอเพียงด้านเศรษฐกิจ คือ เมื่อผลิตสิ่งต่าง ๆ เพื่อการดำรงชีพเป็นหลักแล้วจึงเมื่อแม่ไปสู่การทำมาค้าขายในเชิงธุรกิจเพิ่มรายได้และใช้จ่ายอย่างประหยัด

2. อยู่อย่างเพื่อนพ้อง การอยู่อย่างเพื่อนพ้องน้องพี่นั้น เป็นการอยู่กันอย่างมีมิตรภาพเอื้อเพื่อเอื้อแก่ เกื้อกูลต่อกันและมีความสามัคคีต่อกัน ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชนและกว้างใหญ่ในระดับประเทศ ตลอดจนมนุษยโลกด้วยกันโดยปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรม 6 คือ

2.1 เมตตากรรม คือ กระทบกันด้วยความรักความเมตตา

2.2 เมตตาวจีกรรม คือ พูดต่อกันด้วยความรักความเมตตา

2.3 เมตตามโนกรรม คือ คิดต่อกันด้วยความรักความเมตตา

2.4 สาธารณโกศ คือ เอื้อเพื่อเอื้อแก่กัน

2.5 สีสลสามัญตา คือ รักษาระเบียบวินัยของสังคม

2.6 ทิฏฐุสามัญญาตา คือ มีความลงรอยกันไม่แตกแยกทางความคิดยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง

3. อยู่เพื่อผู้อื่น การอยู่เพื่อผู้อื่นเป็นคุณธรรมขั้นสูงที่รอบทางความคิดไม่ยึดติดอยู่ที่ตัวเองเป็นหลัก แต่เป็นการคิดเพื่อผู้อื่นซึ่งหมายถึงเพื่อนมนุษย์ สังคม สิ่งแวดล้อม การอยู่เพื่อผู้อื่นนั้นบุคคลต้องรู้จักการให้และการเสียสละเป็นหลัก มิใช่การรับหรือการเห็นแก่ตัว

4. อยู่อย่างพรหม การอยู่อย่างพรหม คือ การตั้งมั่นอยู่ในหลักธรรมพรหมวิหารสี่ ประกอบด้วย เมตตา คือ ปราบปรามให้ผู้อื่นมีความสุข กรุณา คือ ปราบปรามให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มุทิตา คือ ยินดีในความดี ความสุข ความสำเร็จของผู้อื่น โดยไม่มีจิตริษยา อุเบกขา คือ มีจิตเป็นกลางยอมรับความเป็นไปของชีวิตและสรรพสิ่งได้โดยเข้าใจว่า โลกและสรรพสิ่งเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไปไม่มีอะไรแน่นอน

5. อยู่อย่างพระ การอยู่อย่างพระ หมายถึง การอยู่อย่างสงบ รักษาศีลเข้าถึงหลักธรรมคำสอนของศาสนาและสั่งสอนธรรมช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้พ้นทุกข์

การดำรงชีวิตให้มีความสุขในความเป็นมนุษย์ปุถุชนนั้น หากนำหลัก 5 พ. อันประกอบด้วย อยู่อย่างพอเพียง อยู่อย่างเพื่อนพ้อง อยู่เพื่อผู้อื่น อยู่อย่างพรหม และอยู่อย่างพระ มาเป็นหลักการในการดำเนินความคิดคิดแล้ว น่าจะทำให้การดำรงชีวิตอย่างมีความสุขได้ตามอัตภาพแบบสมมติสุขที่เข้าใจและรู้เท่าทัน หากมีความเข้าใจรู้เท่าทันพร้อมพากเพียรปฏิบัติอยู่เสมอ ความสงบสุขก็ปรากฏในใจของเราได้ในที่สุด

สรุปได้ว่า วิธีการแสวงหาความสุขนั้นมีหลากหลายวิธี ที่จะทำให้เรามีความสุขไม่ว่าจะเป็นการดำเนินชีวิตให้มีความสุขในทางโลก หรือการดำเนินชีวิตให้มีความสุขในทางธรรม หรือการดำเนินชีวิตให้มีความสุขทั้งทางโลกและทางธรรม วิธีการจะทำให้ตัวเองนั้นมีความสุขก็ขึ้นอยู่กับตัวเราเองว่า เราต้องการความสุขแบบไหน ต้องการความสุขแค่ชั่วครั้งชั่วคราว หรือต้องการให้ตัวเราเองมีความสุขอยู่ตลอดเวลาที่เราสัมผัสรับรู้ เราสามารถสร้างความสุขขึ้นเองได้ด้วยการมองโลกในแง่ดี มีเมตตาต่อบุคคลรอบข้างอย่างสม่ำเสมอ ซื่อสัตย์และพึงพอใจต่อสิ่งที่อยู่รอบข้างตัวเรา เรียนรู้ที่จะให้อภัยในสิ่งที่เกิดขึ้น มีเวลาให้กับครอบครัว เพื่อน และคนที่เรารัก ไม่ใช่มุ่งแต่ทำงานเพียงอย่างเดียว ใส่ใจดูแลสุขภาพร่างกายให้แข็งแรงปราศจากโรคร้าย ความสุขอยู่รอบตัวเราอยู่ที่มุมมองของเราว่า เราจะมองสิ่งที่เราประสบหรือพบเจออย่างไร

บทสรุป

การดำเนินชีวิตให้มีความสุขตามแนวของพระพุทธศาสนา คือ การดำเนินชีวิตให้มีความสุขทั้งทางกาย และทางใจ ดำเนินชีวิตให้มีความสุขทั้งทางโลก และทางธรรม ความสุขทางกายอาจมีปัจจัยหลากหลายอย่างเกี่ยวข้องความสุขทางกายเกิดขึ้นจากภายนอกเข้าสู่ภายใน เมื่อความสุขขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอก เมื่อใดที่ปัจจัยแห่งความสุขนั้น ๆ หายไปความสุขก็จะหายไปด้วย ความสุขทางใจ ทำให้จิตใจเบิกบาน รู้สึกมีความสุข อิ่มอกอิ่มใจ เป็นความสุขที่เบ่งบานออกมาจากภายในสู่ภายนอก เกิดขึ้นและหลังไหลพร่างพรูออกมาจากส่วนลึกในจิตใจ แม้เวลาที่ประสบความทุกข์ก็ยังสามารถทำให้จิตใจยังคงสงบสุข ในชีวิตของมนุษย์เราแต่ละคนต่างประกอบด้วยความสุขและความทุกข์ เป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติเพื่อลดละความทุกข์ และแสวงหาความสุขที่แท้จริง ความสุขทางกายหรือโลกียสุข คือ ความสุขของมนุษย์ปุถุชน

คนทั่วไป เป็นความสุขตามแบบชาวโลก ส่วนความสุขทางใจหรือโลกุตระสุข คือ ความสุขที่อยู่เหนือวิถีชาวโลก เป็นความสุขทางใจ เป็นสุขที่เกิดแต่ภาวะหลุดพ้นจากความทุกข์ที่เราเป็นผู้ก่อขึ้น เป็นความสุขอันเป็นเรื่องภายในจิตใจที่เกิดจากการฝึกฝน ประพฤติปฏิบัติตนจนเกิดสติปัญญา รู้แจ้ง เห็นจริงในสิ่งทั้งหลาย เข้าใจเห็นจริงว่า ความสุขที่แท้จริงในการดำเนินชีวิตนั้น ควรเป็นแบบไหน ควรทำอย่างไร มีวิธีการอย่างไรบ้าง ที่จะทำให้เรามีความสุข ดังพุทธพจน์หนึ่งที่ว่า นิพพานํ ปรมํ สุขํ นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี

เอกสารอ้างอิง

กรมศาสนา. (2525). *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมศาสนา.

ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี. (2553). *Flow life ความพอดีของชีวิต*. กรุงเทพฯ: ปัญญาชน.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). *พุทธวิธีการบริหาร*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 23). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.

_____. (2556). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 24). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอุ่น) และเชมณัฐ อินทรสุวรรณ. (2553). *ตัวชี้วัดความสุข : กลยุทธ์การสร้างและการใช้เพื่อชุมชนเป็นสุข*. กรุงเทพฯ: สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.

พุทธทาสภิกขุ. (2523). *การศึกษาหมาทางด่วน : ทางออกที่สามของโลกแห่งยุคปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: ธรรมบูชา.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

วุฒิพงศ์ ถายะพิงค์. (2549). *อยู่อย่างไรให้มีความสุข*. กรุงเทพฯ: มติชน.

วัชระ งามจิตรเจริญ. (2550). *พุทธศาสนาเถรวาท*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุรพล ไกรสรารุฒิ. (2556). *ความสุขทุกมิติ ตามหลักพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

การเมืองการปกครองตามหลักอปริหานิยธรรมในพระพุทธศาสนา
Politics and Governance According to the Principle of
APARIHANIYADHAMMA in Buddhism

¹พระครูโอภาสสรวิคฺณ (โหมตศิริ), ²พระครูสุตภาวนาพิธาน (ชินขุนทด) และ³พระมหาภูมิพัฒน์ คำมี
¹Phrakhru Ophasarathikhun (Modhiri), ²Phrakhru Sutapawanapitan (Chinkuntod)
and ³Phramaha Phumiphat Commee

¹วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

²วัดโสธรวราราม วรวิหาร, ³วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

¹Buddhasothorn Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University,

²Wat Sothornwararam worawihan, ³Wat Pitulathirajrungsarit, National Office of Buddhism, Thailand

Email: tree.siri11@gmail.com

Received October 21, 2022; Revised November 6, 2022; Accepted December 1, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ นำเสนอถึงสิ่งที่เรียกว่า “การเมือง” ที่ซึ่งมีความหมายตามแนวพระพุทธศาสนา ว่า การจัดการอย่างถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ เพื่อคนจำนวนมากจะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ทั้งนี้สิ่งที่เรียกว่าการเมือง คือ ระบบศีลธรรมที่ซ่อนเร้น ซึ่งถือว่ามีประโยชน์และเป็นสิ่งที่จำเป็น ถ้าหากนำมาทำให้ถูกต้องก็จะมีประโยชน์ แต่อย่างไรก็ตาม ควรแยกออกให้เห็นได้ชัดสำหรับการศึกษา และปฏิบัติ ศีลธรรมในรูปแบบการเมืองการปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำการเมืองการปกครองให้มาอยู่ในรูปแบบของศาสนา เพราะคำว่า “ศาสนา” คือ ภาวะแห่งความสมบูรณ์ของศีลธรรม ทั้งนี้ การเมืองการปกครองไทยในปัจจุบัน ได้มีการนำหลักธรรม “อปริหานิยธรรม 7” ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ทำให้เกิดความเจริญ ไม่มีความเสื่อมทั้งส่วนตนและส่วนรวม เป็นหลักธรรมที่ป้องกันมิให้การบริหารหมู่คณะเสื่อมถอย แต่กลับเสริมให้เจริญเพียงส่วนเดียว ถ้าบุคคล กลุ่มคน หรือหมู่คณะ สามารถปฏิบัติตามอปริหานิยธรรม บุคคล กลุ่มคน หรือหมู่คณะนั้น จะมีแต่ความเจริญความก้าวหน้าในชีวิต ไม่มีความเสื่อม ความเสียหาย อันเป็นอุปการะมากสำหรับผู้ปฏิบัติ ผู้บริหารหมู่ชน และคนในสังคม ดังนั้น ผู้นำประเทศและผู้ที่เกี่ยวข้องควรปกครองภายใต้หลักธรรม เพื่อปลูกฝังไปยังคนรุ่นใหม่ให้ตระหนักรู้ เข้าใจถึงเนื้อแท้ของการเมืองการปกครองไทยกับพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เพื่อเป็นการส่งเสริมและสืบสานการปกครองโดยธรรมให้ดำรงคงอยู่สืบไป

คำสำคัญ: การเมืองการปกครอง; อปริหานิยธรรม; พระพุทธศาสนา

Abstract

This academic article presents what is called "politics", which has a Buddhist meaning that proper handling according to the laws of nature for many people to live together in peace. However, what is called politics is a hidden moral system that this is useful and necessary. If done right, it will be useful. However it should be clearly separated for education and moral practice in the form of politics and government. Especially in making politics and government in the form of religion because the word "religion" is a state of complete morality. However, the current Thai politics and government has been introduced "Aparihaniyadhamma 7" which is the principle that causes prosperity, there is no deterioration both personally and collectively. It is a principle that prevents group administration from deteriorating but only promoting. If a person, a group of people or a group can follow the Aparihaniyadhamma, that person, people or group of people will have only prosperity and progress in life without deterioration and damage which is very favorable for practitioners, administrators, groups and people in society. Therefore, the country's leaders and those involved should govern under the principles of dharma to instill in the new generation to realize and understand the essence of Thai politics and Buddhism in order to promote and carry on the Dharma government to be continued and existed.

Keyword: Politics and Governance; Aparihaniyadhamma; Buddhism

บทนำ

สังคมมนุษย์ที่อยู่รวมกันตั้งแต่สังคมที่เล็กที่สุด เช่นระดับครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ เมือง ประเทศ กลุ่มประเทศ ไปจนถึงสังคมโลก ต้องมีการดูแลรักษาควบคุมคุ้มครอง เช่น ในระดับครอบครัวต้องมีพ่อแม่ปกครองดูแลลูก และสมาชิกอื่น ๆ ภายในครอบครัว ในระดับสังคม ก็ต้องมีหัวหน้าในการปกครองดูแลสมาชิกตามลำดับ เป็นต้น ในประเทศไทยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โดยหากนับตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานี พบว่า ประเทศไทยได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาตั้งแต่ก่อนหน้านี้อแล้ว หรือก่อนหน้านี่ดินแดนที่เป็นที่ตั้งของประเทศไทย มีหลักฐานว่า ศาสนาพุทธได้มีคนในถิ่นนี้เชื่อหลักธรรมทางพุทธศาสนาแล้ว เช่น พระธาตุพนมในอาณาจักรโคตรบูร เจดีย์วัดมหาธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช พระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในอาณาจักรศรีวิชัยแสดงให้เห็นว่า การปกครองในระดับรัฐหรือประเทศของคนในดินแดนสุวรรณภูมิมีการใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาในการปกครองประเทศแล้ว ทั้งนี้ประเทศไทยเคยปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำสูงสุดในการปกครอง พระมหากษัตริย์ของไทยไม่ได้ใช้อำนาจอย่างเดียวในการปกครองประเทศและเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นระบอบประชาธิปไตย

อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข พระมหากษัตริย์ทรงใช้ทศพิธราชธรรม และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหลาย ๆ ข้อ ในคู่มือการปกครองประชาชนของพระองค์ (ลิขิต ธีรเวคิน, 2546)

แนวคิดการเมืองการปกครองรูปแบบประชาธิปไตยตามแนวทางที่คณะพระพุทธศาสนา ที่ผู้เขียนได้ศึกษาแนวความคิดทางการเมืองและการปกครองที่ปรากฏตามหลักธรรมในพระไตรปิฎกเอกสารที่กล่าวถึงความในพระไตรปิฎกและความคิดนักวิชาการในเรื่องการปกครองที่ดี คุณสมบัติของผู้ปกครองที่ดีและวิธีการที่จะทำให้บ้านเมืองมีความสุขความเจริญหลายด้านตามหลักพุทธศาสนา บทความนี้จะช่วยเผยแผ่หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่จะนำมาใช้ในทางการเมืองการปกครอง เพื่อเป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณาระบบการเมืองการปกครองที่ดี การสรรหาผู้ปกครองที่ดีและวิธีการปกครองที่ดีตามหลักพุทธศาสนา ทั้งนี้จากการศึกษาปรากฏว่า ระบอบการเมืองการปกครองที่ดีนั้น นริ ภวาทานันท์ (2538) กล่าวว่า ในพระไตรปิฎกได้กำหนดว่า การนำหลักธรรมาธิปไตย หรือการใช้หลักธรรมมาเป็นแม่บท เหมือนกับรัฐธรรมนูญ ซึ่งหลักธรรมาธิปไตยมีพื้นฐานจาก “โพธิปักขิยธรรม” โดยในพุทธกาล มีการนำหลักธรรมดังกล่าวมาใช้กับรูปแบบการปกครองที่มีอยู่ในขณะนั้นทั้งสองรูปแบบ คือ การปกครองแบบสาธารณรัฐใช้หลัก “อปริหานิยธรรม” และการปกครองแบบราชาธิปไตยใช้ในหลัก “ทศพิธราชธรรม” และ “จกักรัตินิยธรรม” เป็นสำคัญ ส่วนผู้ปกครองที่ดีและทรงคุณธรรมจะเป็นผู้มีลักษณะของมหาปุริสลักษณะครบทั้ง 32 ประการ นับเป็นนักปกครองที่ทรงคุณธรรมอย่างดีที่สุดและนักปกครองจะต้องเป็นสัตบุรุษปฏิบัติธรรมตามฐานะแห่งตน เช่น ธรรมของผู้ปกครอง ธรรมของสมาชิกในสังคม เป็นต้น ส่วนสุดท้าย คือ วิธีการปกครองที่จะทำให้บ้านเมืองมีความสุขความเจริญนั้น ในสังคมจะต้องมีการถือธรรมโดยมีศีล 5 เป็นพื้นฐาน มีฆราวาสธรรมและหลักธรรมทางเศรษฐกิจ คือ ทิฎฐธัมมิกัตถสังวัตตนิยธรรม เป็นต้น และที่สำคัญจะต้องจัดการให้สังคมได้รับความรู้ความเข้าใจและปฏิบัติธรรมอย่างจริงจังสม่ำเสมอ เพื่อให้เข้าถึงการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ประโยชน์อย่างจริงจังในทางการเมืองการปกครอง

บทความนี้จะนำเสนอแนวคิดทางการเมืองการปกครอง ที่คณะเกี่ยวกับแนวคิดทางการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา และการนำหลักธรรม “อปริหานิยธรรม” มาประยุกต์ใช้ในการเมืองการปกครองไทย ให้รู้จักหลักการทำงานเป็นทีมอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างชุมชน องค์กร หรือสถาบันให้เข้มแข็ง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งฝ่ายผู้บริหารบ้านเมืองและฝ่ายคณะสงฆ์ เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และสร้างสันติสุขอย่างยั่งยืนในสังคมไทย

แนวคิดทางการเมืองการปกครอง

แนวคิดทางการเมืองการปกครองของนักวิชาการหลาย ๆ ท่านที่เสนอแนวคิดออกมา บางครั้งจะก่อให้เกิดอิทธิพลที่อยู่เหนือจิตใจคนในกลุ่มต่าง ๆ บางครั้งเกิดจากความรุนแรง เกิดจากความขัดแย้ง นำไปสู่การต่อสู้กัน จนเกิดความเสียหาย แบ่งพรรคพวก แบ่งฝ่ายกันมามากแล้ว หากศึกษาเอกสารและงานเขียนจะพบว่า เจ้าลัทธิหรือนักปราชญ์เจ้าของทฤษฎีเอง ก็พยายามปรับปรุงแก้ไขแสวงหาแนวคิดวิธีการที่ดีที่สุด แต่ก็มีแนวความคิดที่ขัดแย้งกันอยู่ เพราะความคิดทางการเมืองนั้นเกิดขึ้นเมื่อบุคคลเริ่มตระหนักถึงความสัมพันธ์ที่เขามีต่อรัฐ และรัฐมีต่อเขา หรืออีกนัยหนึ่ง คือ ความสัมพันธ์ในแง่ที่ว่า บุคคลต้องปฏิบัติอย่างไรต่อรัฐ และรัฐ

จะปฏิบัติอย่างไรต่อบุคคล ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวนี้ ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับรัฐหรือรัฐบาล หรือผู้นำที่มีผลกระทบต่อผู้อยู่ใต้การปกครอง จนบางครั้งทำให้มีแนวคิดที่ว่า ใครควรจะเป็นผู้นำที่มีอำนาจหรืออำนาจควรมาจากใคร ทั้งนี้ คนบางกลุ่มคิดว่า พระมหากษัตริย์ควรเป็นผู้ใช้อำนาจทางการเมืองแต่ผู้เดียว อีกกลุ่มหนึ่งกลับคิดว่า การที่ให้บุคคลเดียวใช้อำนาจอย่างเต็มที่นั้นไม่ดี อำนาจควรกระจายกันไป สองกลุ่มนี้มีแนวความคิดที่ไม่เหมือนกันและเป็นแนวความคิดที่ขัดแย้งกันอยู่ตลอดมา บุคคลกลุ่มหนึ่งคิดว่า มนุษย์เราเกิดมาควรจะทำหน้าที่ตามความสามารถของตนก็ควรที่จะมีสมบัติเป็นส่วนตัว บุคคลอีกกลุ่มหนึ่งคิดตรงกันข้าม คือ คิดว่ามนุษย์ในสังคมนี้เกิดมาอยู่ในสังคมเดียวกัน สังคมพึงจะรับผิดชอบต่อชีวิตของทุก ๆ คน นั่นคือคนรวยควรช่วยเหลือคนจน ควรที่จะห้ามไม่ให้บุคคลที่มีทรัพย์สินส่วนตัวโดยให้ถือเป็นทรัพย์สินของรัฐเสียหมด (จิระโชค (บรรพต) วีระสัย และคณะ, 2540)

ในส่วนของแนวคิดทางการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา มาจากกรอบความคิดที่ต้องการศึกษาแนวคิดทางการเมืองการปกครอง หรือการบริหารในพระไตรปิฎกนั่นเอง คำว่า แนวคิดหรือทฤษฎี คือ ความเห็นอย่างหนึ่ง ซึ่งตรงกับภาษาบาลีว่า “ทิฎฐิ” คำว่า “ทฤษฎี” หรือ “ทิฎฐิ” เป็นคำกลาง ๆ เป็นคำที่อธิบายถึงสิ่งต่าง ๆ ตามความรู้ความเข้าใจของผู้แสดงความคิดเห็นที่แสดงออกมาโดยสอดคล้องกับกฎแห่งความจริง ซึ่งสามารถนำไปพิสูจน์ทดลองเพื่อหาคุณค่าแห่งความจริงและความเชื่อมั่น ทางด้านของพระพุทธศาสนา เรียกว่า “สัมมาทิฎฐิ” หรือ “สัมมาทฤษฎี” โดยในทางตรงข้าม ทักษะหรือความรู้ต่าง ๆ ที่ไม่สัมพันธ์กับความเป็นจริง เมื่อนำไปพิสูจน์แล้ว จะไม่เกิดผลให้เป็นคุณค่าที่ดี และไม่ส่งเสริมการพัฒนาหรือความก้าวหน้า พระพุทธศาสนาเรียกว่า “มิจฉาทิฎฐิ” หรือ “มิจฉาทฤษฎี” ซึ่งทางด้าน พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต) (2531) ได้กล่าวไว้ว่า สังคมที่ดีต้องมีกติกาและคนในสังคมต้องรักษากฎกันนั้น มีความเสมอภาค คือ เท้าเทียมกันต่อหน้ากฎหมายได้รับความยุติธรรมจากกฎหมายเสมอหน้ากัน เพราะฉะนั้นความมีศีลและรักษาระเบียบวินัยเสมอกันจึงถือเป็นหลักสำคัญ ตัวอย่าง เช่น หลักทิสสามัญญตา คือ มีทิสหรือทิฎฐิ มีความเห็น มีความเชื่อมั่น ยึดถือในหลักการ อุตมการณ์และอุตมคติที่ร่วมกันหรือสอดคล้องไปกันได้ คนในสังคมประชาธิปไตยอย่างน้อยต้องมีความเห็นความเข้าใจและความเชื่อมั่นในหลักการประชาธิปไตยร่วมกัน เริ่มแต่ยอมรับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยนี้ แล้วถ้าจะให้มันเป็นประชาธิปไตยที่ดีต้องมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระของประชาธิปไตย อย่างน้อยก็เข้าใจเรื่องเสรีภาพ ซึ่งคำว่า เสรีภาพ ในความหมายของพระพุทธศาสนา คือ คนที่มีจิตใจเป็นอิสระไม่ถูกรอบงำด้วยกิเลส

ทางด้าน ดร.บี.อาร์.อัมเบตการ์ (2018) ถือว่าเป็นวีรบุรุษชาวอินเดียร่วมสมัยที่ยิ่งใหญ่ท่านหนึ่ง ซึ่งมีสติปัญญาสุขุมลุ่มลึก เป็นนักปราชญ์อัจฉริยะ เป็นผู้มีความวิญญานแห่งการปฏิวัติผลักดันให้ต่อสู้เพื่อคนยากจน เชิญใจไร้ศักดิ์ศรี และถูกเหยียดหยามอย่างหนักหน่วง เป็นทั้งการศาสนา นักการเมืองและนักปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่สถานะที่สูงส่งดั่งงาม ดร.บี.อาร์.อัมเบตการ์ ซึ่งเป็นอดีตรัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรมและรัฐมนตรีแรงงานของรัฐบาลอินเดีย ได้รับการยกย่องว่าเป็นรัฐบุรุษอัจฉริยะแห่งยุคปัจจุบัน เป็นผู้หมั่นงลื้อแห่งพระธรรมให้กลับคืนสู่อินเดียอีกครั้งหนึ่ง โดยการนำชาวอินเดียจำนวนหลายแสนคนเข้าสู่พิธีสมาทานนับถือพระพุทธศาสนา กระทั่งตัวเองต้องกลายเป็นผู้นำชาวพุทธจำนวนหลายสิบล้านคนในอินเดียปัจจุบัน ทั้งนี้ ดร.บี.อาร์.อัมเบตการ์ ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยไว้ว่า

การปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ยังไม่เป็นที่รู้จักของคนในปัจจุบัน แต่ในอดีตกาล อินเดียมีสถาบันทางรัฐสภา อินเดียในอดีตกาลจึงก้าวหน้าไปไกลกว่าใคร ๆ เช่น ที่ปรากฏในมหานิทานสูตรของพระพุทธศาสนา มีข้อความที่ระบุว่า ในขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ เมืองกุสินารา (กุสินาคาร) ใกล้เวลาเสด็จดับขันธปรินิพพาน ทรงรับสั่งให้พระอานนท์ไปแจ้งข่าวการปรินิพพานแก่พวกมัลลกะษัตริย์ ซึ่งขณะนั้นพวกกษัตริย์กำลังอยู่ระหว่างการประชุมสภากันอยู่ ซึ่งในขณะนั้นเองพวกมัลลกะษัตริย์ก็ใช้ระบอบการปกครองแบบรัฐสภา (สามัคคีธรรม) ปกครองรัฐอยู่ เมื่อได้ทราบข่าวร้ายเช่นนั้น พวกกษัตริย์ก็ตัดสินใจว่าไม่ควรพักการประชุม แต่ควรประชุมต่อไปจนหมดวาระ เสร็จการประชุมสภาแล้ว จึงค่อยไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่กุสินารา ดังนั้น สาระที่สำคัญของพระพุทธศาสนา ตั้งอยู่บนพื้นฐานปฏิบัติการเพื่อเสรีภาพของบุคคล คือ เสรีภาพทางเศรษฐกิจ เสรีภาพทางสังคม และเสรีภาพทางการเมือง พระพุทธเจ้า คือ บุคคลผู้ชูประทีปแห่งประชาธิปไตย และเป็นผู้สนับสนุนอย่างจริงจังต่ออิสรภาพ สมภาพ และภราดรภาพ เพราะฉะนั้นพระพุทธศาสนาเท่านั้นที่มวลมนุษย์จะมีเสรีภาพที่แท้จริงได้

ทั้งนี้ ความเป็นมาของการเมืองการปกครองไทยในอดีต หากพูดถึงในทางทฤษฎีนั้น ทางด้านของพระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจสูงสุดทางการเมืองการปกครอง เริ่มจากการปกครองแบบพ่อปกครองลูก ตามแนวความเชื่อดั้งเดิมของไทย และแบบธรรมราชาทรงยึดความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในเรื่องมหาสมมติราช หรือธรรมราชาตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และความเชื่อเทวราชาในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในลักษณะผสมผสาน พระมหากษัตริย์ทรงตั้งตำแหน่งอัครมหาเสนาบดีฝ่ายสมุหนายกบังคับบัญชาฝ่ายพลเรือนทั่วไป อัครมหาเสนาบดีฝ่ายสมุหพระกลาโหมบังคับบัญชาฝ่ายทหารทั่วไป และมีกรมจตุสดมภ์ คือ นครบาล (เวียง) ธรรมาธิกรณ์ (วัง) โภชธาธิบดี (คลัง) เกษตราธิการ (นา) บังคับบัญชาในราชธานี ส่วนการปกครองหัวเมืองนั้นได้แบ่งเป็นหัวเมืองชั้นใน หัวเมืองชั้นนอก และหัวเมืองประเทศราช ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-3) บทบาทของกรมท่ามีความสำคัญในการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศมากขึ้น จึงมีความสำคัญเท่ากับฝ่ายพลเรือนซึ่งบังคับบัญชาหัวเมืองฝ่ายเหนือและสมุหกลาโหมบังคับบัญชาหัวเมืองฝ่ายใต้ เมื่อมีการปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ใน พ.ศ.2435 พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แบ่งราชการส่วนกลางออกเป็น 12 กระทรวง การปกครองส่วนภูมิภาคเรียกว่า การปกครองแบบเทศาภิบาล และการปกครองส่วนท้องถิ่นเรียกว่า สุขาภิบาล การปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินเกิดขึ้นในทุก ๆ ด้านตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ส่งผลให้บ้านเมืองเจริญก้าวหน้าสู่ความทันสมัยเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง โดยมีคณะราษฎรเข้ายึดอำนาจการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยใน พ.ศ.2475 อย่างไรก็ตาม การบริหารประเทศของรัฐบาลหลัง พ.ศ.2475 ได้เกิดความขัดแย้งระหว่างคณะราษฎรกับฝ่ายรัฐบาล จนหัวหน้าฝ่ายทหารเข้ายึดอำนาจใน พ.ศ.2476 เป็นครั้งแรก ความขัดแย้งทางการเมืองและปัญหาเศรษฐกิจเป็นปัญหาสำคัญที่ก่อให้เกิดการรัฐประหารถึง 22 ครั้ง และครั้งล่าสุด คือ รัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557 ซึ่งเกิดจากกลุ่มทุนและนักการเมืองที่มีฐานอำนาจและการเงินมหาศาล จนส่งผลกระทบต่อเกิดวิกฤตในสังคมไทยในปัจจุบัน (จักษ์ พันธุ์ชูเพชร, 2549)

ทัศนะเกี่ยวกับแนวคิดทางการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

การตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวประชาธิปไตย เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในยุคแรก ๆ ที่ประเทศไทยให้การสนับสนุนความคิดทางการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างมาก ซึ่งเริ่มจากจอมพล ป.พิบูลย์สงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี และมีอิทธิพลจนนักสอนศาสนาทั้งฝ่ายฆราวาสและพระสงฆ์ยึดถือว่าเป็นคำอธิบายที่ถูกต้อง และพยายามอธิบายในแนวทางนี้เรื่อยมา และหากดูจากหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา มีหลายสิ่งหลายประการที่ตรงกับลักษณะของประชาธิปไตยซึ่งเน้นที่ตัวปัจเจกบุคคล พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เริ่มต้นจากตัวบุคคลที่มีทั้งอิสรภาพและเสรีภาพในการกระทำหรือไม่กระทำ (ลัทธิกาล ศรีวาระมย์ และสุขชัย ทองแก้วกุล, 2538) รวมถึงการตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวปรัชญาการเมือง ซึ่งทางด้าน ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2530) ได้แสดงแนวคิดไว้ คือการใช้ความรู้ทางด้านรัฐศาสตร์และปรัชญาการเมืองมาวิเคราะห์ความคิดทางการเมืองที่ปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ เช่น อคคัณฐสูตรและราชনীติ ซึ่งอาจมองได้ว่า ท่านผู้นี้ได้รับอิทธิพลแนวคิดแบบตะวันตกอย่างมาก ในเรื่องดังกล่าวนี้ สมภาร พรหมทา (2539) ได้เสนอแนวคิดไว้ว่า แทบจะไม่สามารถแยกความหมายของคำว่า ปรัชญาการเมืองและปรัชญาสังคมออกจากกัน แต่ถ้าจะให้เข้าใจ คือ เมื่อนักปรัชญาคนหนึ่งเสนอว่า รูปแบบหรือโครงสร้างต่อไปนี้เป็นดีที่สุดสำหรับใช้เป็นแบบในการจัดระบบการอยู่ร่วมกันพร้อมกับให้เหตุผลสนับสนุน ข้อเสนอ นั้นเป็นปรัชญาการเมือง แต่ถ้านักปรัชญาคนดังกล่าวไม่หยุดอยู่เพียงแค่นั้น หากแต่เสนอออกไปในรายละเอียดว่า ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับปัจเจกชน หรือระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคมควรมีเสรีภาพเท่าใด มีสิทธิเท่าใด เป็นต้น ข้อเสนอที่จัดอยู่ในประเภทปรัชญาสังคม ดังนั้น ปรัชญาสังคมและการเมือง คือ แนวคิดอันได้แก่ ข้อเสนอและเหตุผลสนับสนุนที่เกี่ยวกับโครงสร้างทางการเมืองและรายละเอียดต่างภายในโครงสร้างนั้น เช่น เรื่องสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรม เป็นต้น

อนึ่ง การตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวธรรมาธิปไตย โดยแนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่ต้องการเชิดชูยกย่องพระพุทธศาสนา และยกย่องแนวคิดแบบธรรมาธิปไตยที่มีธรรมเป็นใหญ่ คือ หลังจากได้พิจารณาไตรตรองข้อเท็จจริงและเหตุผลตามที่ได้รับฟังมาแล้วอย่างกว้างขวาง พิจารณาอย่างดีที่สุดเต็มขีดแห่งสติปัญญา จะมองเห็นได้ด้วยความรู้ที่ใจว่า เป็นไปโดยชอบธรรมและเพื่อความดีงาม กระทำการต่าง ๆ โดยยึดหลักการ กฎ ระเบียบกติกากำหนดไว้ คำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นธรรมาธิปไตยและยกย่องธรรมาธิปไตย ส่วนประชาธิปไตยนั้นสงเคราะห์เข้าในโลกาธิปไตย หรือประชาธิปไตยที่อยู่บนพื้นฐานของธรรมาธิปไตย ซึ่งปรีชา ช่างขวัญยืน (2542) ได้เสนอแนวคิดซึ่งเกิดจากการพิจารณาเพียงคำว่า “อธิปไตย” โดยไม่ได้ดูบริบทต่าง ๆ ว่า มีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า “อธิปไตย” ที่ต่อท้ายคำเรียกระบอบการปกครองต่าง ๆ หรือไม่ จึงเป็นแนวทางที่เกิดจากความเข้าใจผิดตั้งแต่ต้น และผู้เสนอแนวทางนี้ซึ่งก็ไม่ทราบแน่ชัดว่า ใครเป็นคนแรกก็ไม่ได้มีตัวอย่างที่เป็นเรื่องการเมืองการปกครองที่ปรากฏจริงในพระไตรปิฎกมาสนับสนุนเหมือนข้อเสนอในแนวทางประชาธิปไตยกับสังคมนิยมซึ่งมีมาก่อนหน้านั้น

ดังนั้น แนวคิดทางการเมืองการปกครองในพระไตรปิฎกได้มีนักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ได้พยายามที่จะเสนอแนวคิดทฤษฎีทางการเมืองที่มีมาในพระไตรปิฎกหรือคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้จำเป็นต้องนำเอาทฤษฎีทางการเมืองของตะวันตกเข้ามาช่วยในการ

วิเคราะห์ เพราะหากวิเคราะห์ไปโดยไม่มีกรอบไม่มีทฤษฎีแล้ว แม้จะทำให้เห็นแนวคิด แต่ก็ทำให้ไม่สามารถเชื่อมโยงเป็นระบบได้ เพราะมีขอบข่ายที่กว้างเกินไปจนจับหลักไม่ได้ และถ้าอธิบายโดยใช้มนต์ศรทางตะวันตกมากเกินไป ก็จะเป็นการทำให้เนื้อหาแคบลงไปได้ (คนอง วังผายแก้ว, 2554) ซึ่งการศึกษาถึงแนวคิดประชาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษานำแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตย โดยศึกษาข้อมูลปรากฏในพระไตรปิฎก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

หลักประชาธิปไตย คือ ระบอบการปกครองที่ให้อำนาจแก่ประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ทั้งทางนิติบัญญัติ การบริหาร และตุลาการ เป็นหลักการสำคัญที่ประชาคมโลกให้การยอมรับเชื่อถืออย่างแพร่หลายในปัจจุบัน ซึ่งประกอบด้วยหลักการสำคัญ 5 ประการ คือ

1) หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน (Popular Sovereignty) ประชาชนสามารถแสดงออกถึงการเป็นเจ้าของอำนาจโดยแท้จริง ผ่านการใช้อำนาจในการกำหนดตัวผู้ปกครอง และผู้แทนของตน รวมทั้งอำนาจในการถอดถอน ในกรณีที่มีการใช้อำนาจโดยมิชอบ ผ่านกระบวนการเลือกตั้งของประชาชนอย่างอิสระแบบลับและทั่วถึง มีกำหนดระยะเวลาที่ชัดเจน ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักอธิปไตยไว้ 3 ประการ ได้แก่ หลักอรรถาธิปไตย การเอาตนเป็นใหญ่ หลักโลกาธิปไตย การเอาโลกเป็นใหญ่ และหลักธรรมาธิปไตย การเอาหลักธรรมเป็นใหญ่ โดยพระพุทธศาสนามุ่งเน้นหลักธรรมาธิปไตยให้เป็นรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุด

2) หลักเสรีภาพ (Liberty) ความสามารถของบุคคลในการที่จะกระทำหรืองดเว้นจากการกระทำตามที่ตนเองต้องการ ทั้งนี้การกระทำนั้น ๆ ต้องไม่ไปละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ในทางพระพุทธศาสนาได้มีการกำหนดสิทธิและหน้าที่ ไว้ในพระวินัยไว้อย่างชัดเจน เช่น การกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสงฆ์ในการทำอุทิศกรรม ทำด้วยสังฆัจจวรรค คือ สังฆ 4 รูปขึ้นไป ได้แก่ การสวดปาติโมกข์ ทำสังฆกรรม เป็นต้น นอกจากนี้ พระพุทธเจ้ายังให้หลักเสรีภาพ ตามที่แสดงไว้ในหลักกาลามสูตร 10 ประการ เช่น อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการฟังตาม ๆ กันมา เป็นต้น หากจะเชื่อต้องใช้ปัญญาประกอบการพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบตามหลักของโยนิโสมนสิการ

3) หลักความเสมอภาค (Equality) ในระบอบประชาธิปไตยเชื่อมั่นว่า มนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน ถึงแม้ว่าจะมีความสามารถแตกต่างกัน แต่ก็สามารถดำรงชีวิตที่อยู่ร่วมกันได้ ดังนั้น ความเสมอภาคจึงหมายถึง ความเสมอภาคขั้นพื้นฐานที่ประชาชนในสังคมเดียวกัน มีความเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายเดียวกัน เห็นได้จากในพระพุทธศาสนาในการให้ความเสมอภาค เรื่อง วรรณะ เชื้อชาติ เช่น บุคคลไม่ว่าจะมีวรรณะ หรือเชื้อชาติใดก็ตาม ก็สามารถเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาได้ โดยไม่คำนึงว่า จะอยู่วรรณะใด เชื้อชาติใด ทุกคนมีหลักความเสมอภาคในการเคารพนับถือพระรัตนตรัย เป็นต้น

4) หลักการปกครองโดยกฎหมาย (Rule of Law) หลักการนี้มุ่งให้ความคุ้มครองประชาชนในการใช้สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานเป็นสำคัญ ดังนั้น ผู้ปกครองเมื่อจะใช้อำนาจใด ๆ ก็ตาม ต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมายที่ให้อำนาจไว้ ทั้งนี้ ก็เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเท่านั้น การจำกัดสิทธิเสรีภาพต่าง ๆ ของประชาชนจะต้องชอบกฎหมาย ในพระพุทธศาสนามีหลักพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นกฎหมายหลักของคณะสงฆ์ เป็นหลักปฏิบัติโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้คณะสงฆ์อยู่ร่วมกันอย่างสันติ

5) หลักเสียงข้างมาก (Majority Rule) เป็นคะแนนเสียงที่สมาชิกใช้ลงมติ ที่มีมากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมด หรือของจำนวนสมาชิกในที่ประชุมนั้น เพื่อวินิจฉัยหรือลงมติสนับสนุนเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เสียงข้างมากในการประชุม ดังนั้น ในการตัดสินใจใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดตัวผู้ปกครอง หรือการตัดสินใจของฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร หรือฝ่ายตุลาการ จะต้องถือเอาเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ และเพื่อให้มั่นใจว่า การตัดสินใจนั้น สะท้อนถึงความต้องการของคนส่วนใหญ่อย่างแท้จริง ต้องให้ความเคารพและคุ้มครองเสียงข้างน้อยด้วย (Minority Right) ทั้งนี้เพื่อประกันว่า ฝ่ายเสียงข้างมากจะไม่ใช้มติในลักษณะพวกมากลากไป ในพระพุทธศาสนาใช้หลักเสียงข้างมากเป็นเครื่องตัดสิน

สรุปแล้ว แนวคิดทางการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนานั้น เน้นการปกครองแบบธรรมาธิปไตยในหลักการปกครองเพื่อใช้เป็นหลักของความดี ความถูกต้อง ความเสมอภาค ใช้เป็นหลักในการปกครอง เพื่อให้สังคมส่วนรวมอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุข ไม่มีการแบ่งพรรค แบ่งพวก หรือชนชั้นวรรณะ สี ผิวดาตติ วรรณะ มีความสมานฉันท์ และคุ้มครองสิทธิของบุคคลทั่วไปให้ได้รับความเป็นธรรม ความเสมอภาคทางสังคมเท่าเทียมกัน หลักการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา จึงยึดหลักการปกครองสายกลาง ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน ยึดหลักความถูกต้องเป็นหลัก นั่นคือ หลักธรรมาธิปไตย

หลักธรรมอภิธานิยธรรม

“อภิธานิยธรรม” แปลว่า ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว เพราะเป็นหลักธรรมที่มุ่งให้เกิดความสามัคคี และทุกคนมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ให้เคารพนับถือซึ่งกันและกัน เป็นหลักธรรมที่เน้นการทำงานร่วมกันเป็นทีม เพื่อสร้างชุมชน องค์กร หรือสถาบัน ให้เข้มแข็ง หลักอภิธานิยธรรมนี้ สามารถนำไปใช้ได้ทุกหมู่เหล่า ไม่ว่าจะเป็ฝ่ายอาณาจักร (บ้านเมือง) หรือฝ่ายศาสนจักร ทุกคนย่อมจะเข้าใจอยู่แล้วว่า ความสุขความเจริญของบุคคลย่อมอิงอาศัยสถาบัน คำว่า สถาบัน ในที่นี้หมายถึง องค์กรหนึ่ง ๆ เช่น วัด ศาสนา กระทรวง กรมกอง เป็นต้น ที่ให้บริการความสุขความเจริญให้แก่สมาชิกในองค์กรนั้น ๆ เรียกว่า สถาบัน ดังนั้น สถาบันจึงต้องประกอบด้วยบุคคลหลายคนเป็นสมาชิก คนหลายคนก็ทัศนคติ ความคิด จิตใจที่แตกต่างกัน การดำรงรักษาสถาบันนั้นให้มั่นคงเจริญรุ่งเรืองไม่ให้เสื่อมถอยลงไปนั้น จึงเป็นเทคนิคอย่างหนึ่ง จะเห็นได้ว่า มีหลายชนเผ่าที่หายสาบสูญไป มีบางประเทศที่ขาดอิสรภาพ มีลัทธิ มีศาสนาจำนวนมากที่สลายตัว ทั้งหมดทั้งหมดนั้นเกิดจากการบริหารงานของสถาบันนั้น ๆ ไม่ถูกต้องเหมาะสม แม้พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นสถาบันที่ยิ่งใหญ่สถาบันหนึ่งในโลก ก็ตกอยู่ในวิถีสถานเสื่อมและความเจริญเช่นกัน ทั้ง ๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงวางแนวทางในการรักษาพระศาสนาให้มั่นคงไว้แล้ว แต่หากพุทธบริษัท 4 ไม่ประพฤติปฏิบัติตามแนวที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ ก็อาจส่งผลให้พระพุทธศาสนาถึงความเสื่อมถอยได้ ดังนั้น เราทุกคนจึงมีหน้าที่ดูแลรักษาสถาบัน ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะของผู้บริหาร หรือสมาชิกก็ตาม ก็ควรศึกษาเรียนรู้หลักอภิธานิยธรรม ให้เข้าใจถ่องแท้ เพราะหลักอภิธานิยธรรม เป็นหลักธรรมที่สำคัญสำหรับการบริหาร และพัฒนาสถาบันให้เจริญรุ่งเรือง ไม่เสื่อมถอย สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งทางฝ่ายอาณาจักร และศาสนจักร ทุกระดับ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ทันสมัยอยู่เสมอ (พระมหาอุทฺตปิณฑิต สิริขโย, 2561)

หลักธรรมกับการบริหารตามหลักคำสอนของพุทธศาสนาที่นำมาประกอบในการใช้งานบริหารงานของ ผู้บริหาร คือ หลักอปริหานิยธรรม 7 ประการ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551) ดังนี้

1. หมั่นประชุมกันเสมอ
2. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจกรรมส่วนรวม
3. ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้ ไม่ถอนสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว ปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนเดิมตามที่บัญญัติไว้

4. ให้ความเคารพนับถือแก่นักปกครองผู้ใหญ่ และฟังคำของท่าน
5. ไม่บังคับกดขี่เอากุลสตรี มาเป็นนางบำเรอ
6. สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ปูชนียสถานทั่วรัฐ
7. ให้การอารักขา ค้ำครองป้องกันอันเป็นธรรมแก่นักบวชผู้มี ศีลาจารวัตร ประารถนาให้ท่านมาสู่รัฐของตน ที่มาแล้วขอให้ได้อยู่อย่างมีความสุข

การนำหลักธรรม “อปริหานิยธรรม” มาประยุกต์ใช้ในการเมืองการปกครองไทย

ในการปกครองไม่ว่าจะเป็นการปกครองระดับเล็กหรือระดับใหญ่ จะต้องมียุทธศาสตร์ความรู้เกี่ยวกับระเบียบข้อบังคับและกฎหมายเป็นหลัก แต่การบังคับใช้กฎหมายจะได้ผลอย่างจริงจัง ก็จะต้องนำกติกาทางสังคมรูปแบบอื่น ซึ่งเกิดขึ้นและดำรงอยู่ก่อนที่กฎหมายจะออกมาบังคับใช้มาพิจารณาร่วมด้วย และกติกาทางสังคมที่เวลานี้ ได้แก่ ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี รวมไปถึงคำสอนของศาสนา ซึ่งคนส่วนใหญ่ก็นับถือ จึงจะทำให้สังคมได้รับความเป็นธรรม และอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขได้ ทั้งนี้การเมืองการปกครองไทยในปัจจุบันจึงได้มีการนำหลักธรรม “อปริหานิยธรรม” มาประยุกต์ใช้ ถือว่ามีการปกครองที่ค่อนข้างเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดเมื่อได้ปฏิบัติแล้วจะส่งผลให้การปกครองบรรลุเป้าหมายเกิดความสงบสุขต่อประชาชนภายในประเทศเป็นที่ตั้ง ดังนั้น ผู้นำประเทศและผู้ที่เกี่ยวข้องควรปกครองภายใต้หลักธรรม เพื่อปลูกฝังไปยังคนรุ่นใหม่ให้ตระหนักรู้เข้าใจถึงเนื้อแท้ของการเมืองการปกครองไทยกับพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เพื่อเป็นการส่งเสริมและสืบสานการปกครองโดยธรรมให้ดำรงคงอยู่สืบไป การนำกติกาทางสังคมที่เวลานี้มาประยุกต์ใช้ในการปกครองประเทศได้ และคำสอนของศาสนาพุทธที่ควรจะได้นำมาใช้ คือ “อปริหานิยธรรม 7” ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ เมืองเวสาลี ราชธานีของชนชาววัชชี ได้ตรัสแสดงอปริหานิยธรรม 7 แก่กษัตริย์วัชชี หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “วัชชีปริหานิยธรรม” ซึ่งหมายถึงธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว สำหรับชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง คือ

- 1) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ หมายความว่า คนเราในสังคมย่อมต้องอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ จากคนกลุ่มเล็ก ๆ รวมไปถึงกลุ่มใหญ่ คือ ประเทศชาติ ไม่มีใครสามารถอยู่โดดเดี่ยวโดยลำพังตนเองได้ การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ หรือขนาดใหญ่เป็นประเทศชาติได้นั้น ย่อมต้องมีการติดต่อไปมาหาสู่กัน มีข่าวสารที่ต้องรู้ร่วมกัน และต้องมีการประชุมปรึกษาหารือกัน เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของหมู่มชนนั้น หรือเมื่อมีปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งที่ต้องแก้ไขร่วมกัน ต้องอาศัยการประชุมเป็นสำคัญ เพื่อระดมความคิดเห็น เพื่อแก้ไขสถานการณ์ และปัญหานั้น ๆ ให้ลุล่วงไป ทั้งนี้การประชุมนั้นผู้เข้าร่วมประชุมต้องแสดงความคิดเห็นอย่างสุจริตและ

ตรงไปตรงมาตามสถานการณ์ความเป็นจริง ไม่ควรพูดจาเสียดสีผู้อื่น หรือพูดจากระทบกระทั่งผู้อื่น ที่จะก่อให้เกิดเป็นเหตุให้แตกความสามัคคีหรือทำลายมิตรภาพ และบรรยากาศของการประชุม จนทำให้การประชุมนั้นไม่สามารถบรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้ การแสดงความคิดเห็นต้องเป็นความคิดเห็นที่มีประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างแท้จริง เพราะฉะนั้นการหมั่นประชุมกันเป็นเนืองนิตย์ จึงเป็นที่ตั้งของความเจริญของหมู่ชนและประเทศชาติโดยรวม (दानุภา ไชยพรธรรม, 2537)

2) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ ในข้อนี้พึงเห็นว่า การประชุมนั้นย่อมมีกำหนดเวลาและวาระการประชุมที่แน่นอน ทุกคนควรเข้าประชุมโดยพร้อมเพรียงกัน ต้องตรงต่อเวลา ไม่ใช่ต่างคนต่างเข้า หรือต่างคนต่างออก ตามใจชอบของตนเอง จนเกิดความไม่เรียบร้อย ทำให้การประชุมดำเนินไปไม่ได้ตามกำหนดเวลาที่ตั้งไว้ ทำให้เสียเวลาไปโดยเปล่าประโยชน์ เป็นการเสียมารยาทของผู้เข้าประชุม ดังนั้น ผู้เข้าประชุมจึงต้องรักษามารยาท และประโยชน์ของส่วนรวมด้วย จะต้องไม่ทำอะไรให้เป็นอุปสรรคต่อการประชุม ในส่วนของเมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิกนั้นหมายความว่า เมื่อเวลาการประชุมยังดำเนินอยู่ ผู้เข้าประชุมไม่ควรออกจากที่ประชุมตามความพึงพอใจของตน คือ พอใจที่จะเข้าประชุมก็จะประชุม ถ้าไม่พอใจจะประชุมก็ออกมาเสียกลางคัน เมื่อเป็นอย่างนี้กันหลายคน การประชุมนั้นก็ดำเนินไปไม่ได้ และถ้าหากการประชุมนั้นต้องการมติของที่ประชุมว่า ต้องมีสมาชิกที่เข้าประชุมเกินกึ่งหนึ่ง จึงจะถือว่า ครบองค์ประชุม มติใด ๆ ที่ออกมาจึงต้องปฏิบัติตามมติที่ประชุมนั้น แต่เมื่อนับสมาชิกผู้เข้าประชุมแล้วไม่ครบองค์ประชุม การประชุมที่เริ่มต้นมาอย่างดีตั้งแต่ต้นก็เป็นโมฆะ และใช้ไม่ได้ ทำให้จะต้องนัดประชุมกันใหม่ ถ้าเป็นอยู่อย่างนี้แล้ว สังคมประเทศก็คงเจริญไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นการพร้อมเพรียงกันเลิกประชุมจึงเป็นเรื่องจำเป็น และนำมาซึ่งความเจริญของหมู่คณะ และประเทศชาติอย่างแท้จริง และในส่วนประการสุดท้ายของหลักธรรมในข้อนี้ คือ พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงกระทำ คือ ที่ประชุมมีมติอย่างไรแล้วก็ให้นำไปปฏิบัติตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างพร้อมเพรียงกัน และพร้อมเพรียงกันปกป้องเหล่าชนประเทศชาติให้รอดพ้นจากภาวะวิกฤตต่าง ๆ อย่าทำตนซ้ำเติมวิกฤตชาติให้มากกว่าที่ได้เป็นอยู่จะนำประเทศชาติก้าวหน้าไปด้วยดี ดังนั้นคำว่า “ความพร้อมเพรียง” ในหลักธรรมที่ได้กล่าวมานี้ คือ ความสามัคคีนั่นเอง ซึ่งคนเราคุ่นและเข้าใจกันดีอยู่แล้ว ถ้าคนเรสามัคคีกันได้ ก็จะสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่หมู่ชนประเทศชาติได้อย่างไม่ต้องสงสัย (ชูศักดิ์ ทิพย์เกสร, 2551)

3) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ ถือปฏิบัติมั่นในวัชชีธรรม ตามที่ได้วางไว้แต่เดิม ข้อนี้หมายความว่า ไม่บัญญัติสิ่งที่ขัดต่อหลักการเดิมของวัชชีธรรม และไม่ล้มล้างหลักการเดิมที่ได้บัญญัติไว้ ถือปฏิบัติตามหลักการของวัชชีธรรม เพราะการบัญญัติสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นมาขัดแย้งต่อหลักการเดิมซึ่งดีอยู่แล้วนั้น ย่อมทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคมได้ และถ้าหลักการที่ดีต้องล้มเลิกไป ซึ่งเป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง เมื่อหลักการเดิมดีอยู่แล้วก็ถือปฏิบัติสืบไป ซึ่งบางครั้งการปฏิบัติเช่นนั้นจะเป็นการล้าสมัย แต่ทว่าในความล้าสมัยก็เป็นการรักษาวัฒนธรรม จริยธรรมของสังคมไว้ได้ อย่างมองเห็นความทันสมัยเป็นเรื่องเจริญโดยฝ่ายเดียว

4) ท่านเหล่าใดที่เป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านเป็นสิ่งควรรับฟัง ข้อนี้หมายถึงการให้ความเคารพนับถือผู้ใหญ่ในหมู่ชนหรือประเทศ ซึ่งท่านเหล่านี้เป็น

คนดี มีคุณวุฒิ วิทยุฒิ มีประสบการณ์ในชีวิตมากมาย คำพูดของท่านจึงเป็นเรื่องที่ต้องรับฟังและนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต หรือการบริหารกิจการต่าง ๆ อย่างมองว่า ท่านเหล่านั้นแก่แล้วแก่เลย หาประโยชน์อะไรไม่ได้

5) บรรดากุลสตรีกุมารีทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มขืนใจ ถูกข่มเหง ในข้อนี้จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในศีลข้อ 3 ที่ห้ามล่วงละเมิดสตรีแล้วก็ตาม ในหลักแห่งอธิธานิยธรรมของวัชชี พระองค์ทรงบัญญัติซ้ำเตือนให้คนเคารพสิทธิของสตรีอันใคร ๆ ไม่ควรกระทำความย่ำยี ข่มขืนใจ หรือข่มเหงรังแกสังคมใดที่สตรีถูกล่วงละเมิด ย่อมแสดงให้เห็นถึงความเสื่อมของสังคมนั้นอย่างชัดเจน

6) เคารพสักการบูชาเจดีย์ (ปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ และอนุสาวรีย์ต่าง ๆ) ของวัชชีทั้งหลาย ทั้งภายในภายนอก ไม่ควรทำให้พิธีกรรมที่เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไป

7) จัดให้อารักขาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ทั้งหลาย ตั้งใจว่า ขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่มีได้มาพึงมาสู่แคว้นแคว้น พึงมาแล้วพึงอยู่ในแคว้นแคว้นโดยผาสุก ในข้อนี้ผู้บริหารบ้านเมือง ควรจะปฏิบัติไม่เฉพาะแต่พระอรหันต์ทั้งหลายเท่านั้น แม้แต่ผู้เผยแผ่ศาสนาต่าง ๆ ก็ควรได้รับการคุ้มครองป้องกันและสนับสนุนให้มีการขยายศาสนธรรมคำสอนตามสมควรแก่สถานะของศาสนานั้น ๆ

ดังนั้น “อธิธานิยธรรม 7” ประการดังกล่าวข้างต้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่เจ้าวัชชีทั้งหลาย ผู้ปกครองแคว้นโดยระบอบสามัคคีธรรม ซึ่งรัฐคู่อริยอมรับว่า เมื่อเจ้าวัชชีทั้งหลายยังดำเนินการปกครองด้วยหลักอธิธานิยธรรมนี้อยู่ จะไม่สามารถเอาชนะด้วยการรบได้ จึงใช้วิธีการยุยงปลุกปั่นให้แตกความสามัคคีกันแทน (นงเยาว์ พีระตานนท์, 2551) โดยเนื้อหาสาระของธรรม 7 ประการข้างต้น จะเห็นได้ว่า เป็นหลักสำคัญที่ผู้บริหารองค์กรไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่จะต้องถือปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสามัคคี อันเป็นแก่นของการอยู่ร่วมกัน โดยสงบสุข และความก้าวหน้าขององค์กร รวมไปถึงสมาชิกขององค์กรโดยรวม

บทสรุป

“อธิธานิยธรรม” เป็นหลักธรรมที่ทำให้เกิดความเจริญไม่มีความเสื่อมทั้งส่วนตนและส่วนรวม มุ่งเน้นให้ทุกคนมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมก่อเกิดเป็นความสามัคคีและความเคารพนับถือซึ่งกันและกัน นอกจากนั้นยังสอนให้รู้จักหลักการทำงานเป็นทีมอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างชุมชน องค์กร หรือสถาบันให้เข้มแข็ง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งสองฝ่ายฝ่ายผู้บริหารบ้านเมืองและฝ่ายคณะสงฆ์ เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และสร้างสันติสุขอย่างยั่งยืนในสังคมไทย ซึ่งในสถานการณ์ปัจจุบันสังคมเราต้องการนักบริหารประเทศที่มีความรู้ ความซื่อสัตย์ สุจริต เป็นอย่างมาก ปฏิบัติหน้าที่ด้วยจิตสำนึกมุ่งมั่นในการเสริมสร้างคุณงามความดี มีความรับผิดชอบ ที่จะนำประเทศไปสู่ความสำเร็จตามเจตนารมณ์วัตถุประสงค์ของเป้าหมายนั้น ๆ อีกทั้งรวมไปถึงทำให้เกิดความรักและความสามัคคีในประเทศด้วย

การบริหารงานของผู้นำประเทศนั้น สามารถอ้างอิงนำหลักการในทางทฤษฎีของการบริหารงานของนักวิชาการหรือท่านผู้รู้ที่ซึ่งเป็นที่ยอมรับเป็นสากลทั่วไป แต่ในบางครั้งการบริหารงานในแนวต่าง ๆ ตามหลักการบริหารนั้นอาจจะมีความกระด้างอยู่บ้างก็เป็นไปได้ ซึ่งอาจเป็นเหตุให้การบริหารงานไม่ประสบความสำเร็จตามที่คาดหวัง แต่ถ้ามีการผสมผสานหลักการทางทฤษฎีต่าง ๆ ของการบริหารเข้ากับหลักคำสอน

ของศาสนาแล้ว เชื่อว่าจะทำให้เสริมสร้างทักษะการบริหารงานได้ดี และสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะในทางพุทธศาสนานั้นสอนให้เป็นคนดีมีคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งหากนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารงานประเทศจะเกิดความอ่อนนุ่มในการทำงานมากขึ้น และเกิดความยืดหยุ่นไปตามสถานการณ์ที่เหมาะสมได้

สถานการณ์บ้านเมืองในทุกวันนี้ถือว่า ประชาชนนั้นไม่ได้ให้ความสำคัญกับความสามัคคีมากนัก ดูจากข่าวการเข้าร่วมประชุมของคณะผู้บริหารทหารทางการเมืองหลายท่าน บางท่านไม่ค่อยเข้าร่วมประชุม บางท่านก็หลับในที่ประชุม บางท่านก็ไม่สนใจในการฟังบรรยายในที่ประชุม มีการใช้อำนาจอย่างเด็ดขาด แต่ขาดจากการตรวจสอบ ไม่มีความโปร่งใส ทำให้ประชาชนภายในประเทศนี้เกิดความสงสัยในการทำงานของคณะผู้บริหารประเทศอยู่บ่อยครั้ง และยังมีบางครั้งที่กดขี่ข่มเหงกลุ่มคนที่เห็นต่างไปบัญญัติกฎหมายต่อสิ่งที่ไม่ نابัญญัติ และไม่คอยให้ความเคารพต่อพระสงฆ์สมณะผู้เถระ บ้านเมืองที่อยู่ในสภาพนี้ย่อมก้าวไปสู่ความเสื่อมอย่างรวดเร็ว อาจถึงกับล่มจมเอาได้หากคนในบ้านเมืองนั้นยังเพิกเฉย อยู่แบบตัวใครตัวมัน ฉกฉวยเอาผลประโยชน์ใส่ตน เมื่อผลประโยชน์ขัดกันกับคนอื่นก็ใช้กำลังแย่งชิงกัน ถ้าหากมีศัตรูจากภายนอกเข้ามาเบียดเบียนเพิ่มอีก ก็มีโอกาสพ่ายแพ้ได้อย่างง่ายดาย บ้านเมืองเราเคยมีความเจริญมั่นคงเป็นที่นับถือและเกรงอกเกรงใจจากเพื่อนบ้านมาก่อน ไม่น่าเชื่อว่า เราใช้เวลาไม่ถึง 10 ปี บัดนี้กลายเป็นว่า เพื่อนบ้านที่เคยเดินตามหลังบ้าง เดินนำหน้าบ้าง กำลังจะแซงประเทศเราไปแล้ว สาเหตุที่ทำให้บ้านเมืองเราเป็นเช่นนี้ เป็นเพราะปัจจัยภายในของเราเอง นั่นคือ เราต่างไม่ยึดถือธรรมแห่งความสามัคคี ไม่ปฏิบัติตามหลักการทำงานเป็นที่อย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนไว้ นั่นคือ “อปริหานิยธรรม 7” ซึ่งเป็น “ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวสำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง”

“อปริหานิยธรรม” เป็นหลักธรรมที่ทำให้เกิดความเจริญ ไม่มีความเสื่อมทั้งส่วนตนและส่วนรวม เป็นหลักธรรมที่ป้องกันมิให้การบริหารหมู่คณะเสื่อมถอย แต่กลับเสริมให้เจริญเพียงส่วนเดียว ถ้าบุคคล กลุ่มคน หรือหมู่คณะ สามารถปฏิบัติตามอปริหานิยธรรม บุคคล กลุ่มคน หรือหมู่คณะนั้น จะมีแต่ความเจริญ ความก้าวหน้าในชีวิต ไม่มีความเสื่อม ความเสียหาย อันเป็นอุปการะมากสำหรับผู้ปฏิบัติ ผู้บริหาร หมู่ชน และคนในสังคม ดังนั้น จึงควรศึกษาหลักธรรมเรื่องอปริหานิยธรรมนี้ไว้ให้ดี เพราะหลักธรรมเรื่องอปริหานิยธรรมเป็นเทคนิคในการดำรงรักษาสถาบันให้เจริญรุ่งเรือง ไม่ไปสู่ความเสื่อมถอย ซึ่งอนุโลมใช้ได้ทั้งทางโลกและทางธรรมและในทุกระดับ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ทันสมัยอยู่เสมอ

เอกสารอ้างอิง

คนอง วังฝายแก้ว. (2554). *แนวความคิดปกครองตามรูปแบบประชาธิปไตยตามทัศนะพระพุทธศาสนา*.

สืบค้นเมื่อ 17 มกราคม 2565, จาก <https://www.gotoknow.org/posts>.

จิรัช (บรรพต) วีระสัย และคณะ. (2540). *รัฐศาสตร์ทั่วไป*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

จักษ์ พันธุ์ชูเพชร. (2549). *การเมืองการปกครองไทยจากยุคสุโขทัยสู่สมัยทักษิณ*. (พิมพ์ครั้งที่ 5).

กรุงเทพฯ: บริษัท มายด์ พับลิชชิ่ง จำกัด.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2520). *แบบเรียนศาสนาสากล*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช.

ชูศักดิ์ ทิพย์เกสร. (2551). *พระพุทธศาสนาในศรีลังกา*. กรุงเทพฯ: เชนปรี้นติ้ง.

- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2530). *ปัญหาการพัฒนาทางการเมืองไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- दानุภา ไชยพรธรรม. (2537). *การเมืองการปกครอง (ฉบับชาวบ้าน)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มายิก.
- นรี ภวาทานันท์. (2538). *การเมืองการปกครองในแนวพุทธศาสนา: ศึกษาจากนักคิดและพระไตรปิฎก* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2543). *พระพุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- นงเยาว์ พีระตานนท์. (2551). *การเมืองการปกครอง*. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- บรรพต วีระสัย. (2540). *ความคิดเชิงทฤษฎีการเมืองในพุทธศาสนา ในทฤษฎีการเมืองสมัยสุโขทัยและสมัยกลาง*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. (2542). *ธรรมรัฐ-ธรรมราชา*. กรุงเทพฯ: โครงการตำรา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระเทพเวที (ประยูทธ ปยุตโต). (2531). *กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์.
- พระมหาอุททพิชัย สิริชโย. (2561). *การบริหารงานตามหลักอุปทานิยมธรรม*. *วารสารสมาคมนิสิตเก่า*, 7(2), 139-147.
- ลิขิต อีร์เวคิน. (2546). *ประชาธิปไตยและการปฏิรูปการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาระบบการพิมพ์.
- ลัทธิกาล ศรีวะระมย์ และสุชัย ทองแก้วกุล. (2538). *หลักรัฐศาสตร์*. กรุงเทพฯ: SR printing.
- สมภาร พรหมทา. (2539). *ปรัชญาสังคมและการเมือง*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Ambedkar, B.R. (2018). *Dr. Ambedkar and democracy: an anthology/edited by Christophe Jaffrelot and Narender Kumar*. New Delhi: Prentice Hall of India Private Ltd.

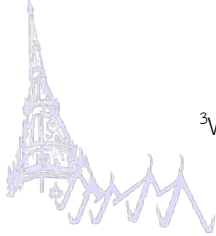
อนัมนิกาย: มหายานที่ฟื้นคืน

The Anam Nikaya: Mahayana Resurrection

¹พระศราวุธ จันทนะ, ²พระมหาภูมิพัฒน์ คำมี, ³พระสมชาย ถินถาวร และ ⁴พระมหาชนะชัย แซ่อึ้ง
¹Phra Sarawut Jantana, ²Phramaha Phumiphat Commee, ³Phra Somchai Thinthaworn
and ⁴Phramaha Chanachai Sae-oueng

¹วัดอุภัยภาติการาม (ซำปอกง) คณะสงฆ์อนัมนิกายแห่งประเทศไทย, ²วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎ์, ³วัดประเวศวิธานาราม,
⁴วัดทองนพคุณ, สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

¹Wat Upaipatikaram (Sampokong), Anam Nikaya of Thailand, ²Wat Pitulathirajarungsarit,
³Wat Prawetwatthanaram, ⁴Wat Thongnoppakhun, National Office of Buddhism, Thailand
sarawut.jan52011@gmail.com.

Received December 7, 2022; Revised December 19, 2022; Accepted December 25, 2022

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนามหายานเป็นพระพุทธศาสนาที่มีความเก่าแก่คู่กับแผ่นดินสุวรรณภูมิมาช้านาน ซึ่งได้รับความนิยม และเจริญรุ่งเรืองอย่างมากในพุทธศตวรรษที่ 12-18 โดยได้มีการสร้างศาสนสถาน หรือ ศาสนวัตถุขึ้นมามากมาย รวมถึงจารึกโบราณต่าง ๆ ยังได้กล่าวถึงการมีอยู่ของพระสงฆ์ในพุทธศาสนามหายาน ผู้ซึ่งทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่ทว่าพระพุทธศาสนามหายานกลับได้รับความนิยมลดลงและถดถอย เป็นอย่างมากในราชอาณาจักรสุโขทัย และอยุธยา อันเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนามหายานเกือบสูญหายไปจาก ดินแดนสุวรรณภูมินานนับหลายร้อยปี ต่อมาจึงได้มีการบันทึกถึงการกลับเข้ามาอีกครั้งของพระพุทธศาสนา มหายาน โดยการนำของเชื้อพระวงศ์เวียงจันทน์ที่อพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในสมัยกรุงธนบุรี และ กรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งได้มีการนิมนต์พระภิกษุในพระพุทธศาสนามหายานเข้ามาด้วย ในภายหลัง พระพุทธศาสนามหายานจึงได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายอีกครั้งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จนได้มีการสถาปนาคณะสงฆ์มหายานให้เป็นคณะสงฆ์หนึ่งใน พระพุทธศาสนาของราชอาณาจักรสยามในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และมีการพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ฝ่ายมหายานอีกด้วย ส่งผลให้ พระพุทธศาสนามหายานกลับมีความเจริญรุ่งเรืองอีกครั้งในจวบจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: อนัมนิกาย; มหายาน; ฟื้นคืน

Abstract

Mahayana Buddhism is an ancient Buddhism that has been associated with the Suvarnabhumi Land for a long time that is popular and prospered greatly in the 12th-18th

centuries, with the construction of religious places or many religious objects including various ancient inscriptions also mention the existence of monks in Mahayana Buddhism who acts as a propagator of Buddhism. However, Mahayana Buddhism became less popular and regressed greatly in the Sukhothai and Ayutthaya kingdoms, which caused Mahayana Buddhism to almost disappear from Suvarnabhumi for hundreds of years. Later, there was a recording of the return of Mahayana Buddhism by the introduction of the Vietnamese royal family who immigrated to rely on His Majesty King Bhumibol Adulyadej during the Thon Buri and Rattanakosin period which has also invited monks in Mahayana Buddhism. Later, Mahayana Buddhism became widely popular again during the reign of King Mongkut, Rama 4 of Rattanakosin until the establishment of the Mahayana Sangha in Buddhism of the Kingdom of Siam during the reign of King Chulalongkorn, King Rama V of Rattanakosin and there is also an ecclesiastical title given to Mahayana monks. As a result, Mahayana Buddhism has prospered again until now.

Keywords: Anam Nikaya; Mahayana; Resurrection

บทนำ

พระพุทธศาสนาหายาน คือ หนึ่งในสองนิกายใหญ่ของพระพุทธศาสนา คือ เถรวาท และมหายาน โดยแต่ละนิกายนั้นได้มีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาไปยังดินแดนต่าง ๆ โดยเฉพาะในแถบสุวรรณภูมิ หรือพื้นที่ประเทศไทย และประเทศเพื่อนบ้านในปัจจุบัน ซึ่งในช่วงแรกวัฒนธรรมแถบนี้มีการนับถือศาสนาที่มาจากประเทศอินเดีย โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาหายานและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในอาณาจักรที่มีระบอบกษัตริย์ มีการนับถือกษัตริย์ในรัฐของตนเป็นดังสมมติเทพ ศาสนาหลักที่เผยแพร่แนวคิดเหล่านี้ คือ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู นอกจากนี้ยังมีการนับถือกษัตริย์ของตนเป็นดังพระโพธิสัตว์หรือพระพุทธเจ้า คือ พระพุทธศาสนาหายาน แต่ทว่าด้วยวันเวลาที่ผ่านไปเนิ่นนานและปัญหาทางการเมืองในอดีตนั้น ส่งผลให้พระพุทธศาสนาหายานได้สูญหายไปจากประเทศไทย จนได้มีการรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ในช่วง 100 กว่าปีที่ผ่านมา จึงทำให้มีคนไทยหลายคนมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนไปว่าพระพุทธศาสนาหายานนั้นคือพระพุทธศาสนา นิกายใหม่ที่เข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทยในช่วงไม่นานมานี้ บทความนี้จึงต้องการนำเสนอข้อมูลเพื่อแก้ไขความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไปให้ถูกต้อง โดยการนำเสนอความเป็นมาของพระพุทธศาสนาหายานที่รุ่งเรืองในอดีต พระพุทธศาสนาหายานที่เกือบสูญหาย และพระพุทธศาสนาที่ฟื้นคืน

มหายานในกาลก่อน

พระพุทธศาสนาหายาน คือ นิกายหนึ่งในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความเก่าแก่ยาวนานมาหลายพันปี โดยสิ่งที่ส่งผลให้พระพุทธศาสนาต้องแบ่งเป็น 2 นิกายใหญ่ คือ เถรวาท และมหายาน

สืบเนื่องมาจากในสมัยหลังพุทธปรินิพพาน 3 เดือนได้มีการสังคายนาเกิดขึ้น โดยพระอรหันต์จำนวน 500 รูป นำโดยพระมหากัสสปะ พระอานนท์ และพระอุบาลี ๓ ถ้าตัดบรรณคฤหา แต่ทว่ามีพระอรหันต์ที่ทำการสังคายนานั้นเป็นเพียงพระอรหันต์ส่วนหนึ่งเท่านั้น ยังขาดพระอรหันต์อีกส่วนที่ตามมาในภายหลัง และถึงในช่วงที่พระอรหันต์กลุ่มแรกทำการสังคายนาเสร็จแล้ว จึงส่งผลให้กลุ่มพระอรหันต์ที่ตามมาในภายหลังมีมติไม่ยอมรับในการสังคายนานั้น และแยกตัวออกมาทำการสังคายนาต่างหาก กลุ่มพระอรหันต์ดังกล่าวคือกลุ่มที่เรียกว่า “มหาสังฆิกะ” (พระมหากานนท์ อานนโท, 2563) ซึ่งภายหลังพระพุทธศาสนาได้แตกเป็นนิกายต่าง ๆ ขึ้นมามากมาย และพัฒนาต่อจนมาเป็นนิกายมหายานในที่สุด

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในครั้งแรกได้มีการเผยแพร่ในดินแดนทางตอนเหนือของชมพูทวีปของประเทศอินเดีย ซึ่งมีการแข่งขันกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และได้มีการสร้างแนวคิดขึ้นมามากมายเช่น ตรีกาย นอกจากนี้ยังมีแนวคิดเรื่องมหาปณิธานของพระโพธิสัตว์ ที่เป็นหลักคำสอนที่สำคัญที่ส่งผลให้พุทธบริษัท 4 ผู้เลื่อมใสศรัทธาพระพุทธศาสนาสามารถปฏิบัติในการช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากจนกลายเป็นต้นแบบของมูลนิธิต่าง ๆ ในปัจจุบัน (มูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง 110 ปี ความดีที่ยั่งยืน, 2565) และหลักธรรมที่สำคัญที่สุดคือหลักสัจธรรมที่สอนให้มนุษย์ทั้งหลายได้ปล่อยวาง หรือให้เห็นความว่างเปล่าของสิ่งต่าง ๆ ทั้งบาปบุญและความว่างจากความว่าง หรือการปล่อยวางจากการปล่อยวางในที่สุด หลังจากนั้นพระพุทธศาสนาสามารถได้เริ่มมีการเผยแพร่ไปยังประเทศต่าง ๆ ทั้งเนปาล จีน มองโกเลีย เวียดนาม รัสเซีย และสุวรรณภูมิหรือประเทศไทยในปัจจุบัน

พระพุทธศาสนานิกายมหายานได้เดินทางเข้ามาเผยแพร่ในแผ่นดินสุวรรณภูมิครั้งแรกในช่วงศตวรรษที่ 12 หรือ พ.ศ.1200 โดยมีพระภิกษุมหายานได้เดินทางจากประเทศจีนเพื่อไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ประเทศอินเดีย โดยได้เดินทางผ่านดินแดนสุวรรณภูมิ และได้หยุดพักเพื่อเรียนภาษาสันสกฤตได้บันทึกเรื่องราวต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาในดินแดนนี้เอาไว้ที่น่าสนใจ ซึ่งได้กล่าวถึงรัฐต่าง ๆ ในดินแดนสุวรรณภูมิสมัยนั้น เช่น ศรีเกษตร (พม่า) ทวารวดี (ภาคกลางของไทย) จามปา (เวียดนาม) มาลายูหรือประเทศไทยทางใต้บางส่วน ประเทศมาเลเซียและอื่น ๆ ล้วนศรัทธาในพระรัตนตรัย ส่วนใหญ่นับถือในพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท และมีบางส่วนนับถือพระพุทธศาสนาแบบมหายาน (พระมหากานนท์ อานนโท, 2563) หลักฐานชิ้นสำคัญที่พบได้ในปัจจุบัน ได้แก่ พระบรมธาตุไชยา เจดีย์บุโรพุทโธ รูปหล่อสำริดพระอวโลกิเตศวรมหาโพธิสัตว์ รวมถึงพระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งในช่วงแรกสร้างมีศิลปะแบบเดียวกับพระบรมธาตุไชยา หรือศิลปะแบบมหายาน แต่ทว่าในภายหลังดินแดนบริเวณนี้มีความศรัทธาพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทมากขึ้นจึงได้ก่อเจดีย์ศิลปะแบบเถรวาทระฆังคว่ำทับลงไปอีกชั้น (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2533)

ต่อมาในศตวรรษที่ 15 หรือ พ.ศ.1500 เป็นต้นมา พระพุทธศาสนาแบบมหายานได้รับความนิยมมากขึ้นจนมีการจัดบันทึกในจารึกศาลสูงสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 คัมภีร์ที่โบราณสถานศาลสูง อำเภอมืองจังหวัดลพบุรี บันทึกเป็นภาษาขอม ซึ่งมีรายละเอียดที่กล่าวถึงพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาแบบมหายานและเถรวาทไว้ในกฎหมายที่เรียกว่า “สมาจารย์” คือการห้ามไม่ให้ผู้ใดผู้หนึ่งทำทูลาจารย์ ทำการรบกวนดาบสหรือพระภิกษุมหายาน สกวีระ เพื่อไม่ให้เขาสวดมนต์ถวายตบะแด่พระเจ้าสุริยวรมันในดโบนาวาส ให้จับผู้ขึ้น

ขึ้นศาลสภาเพื่อตัดสินโทษอย่างเคร่งที่สุด (ยอช เซเดส์, 2472) จากหลักฐานทางโบราณคดีดังกล่าวจึงทำให้เห็นความนิยมในการนับถือพระพุทธศาสนาหายานในประวัติศาสตร์ที่อยู่บนผืนดินไทย หรือสุวรรณภูมิ ขณะนั้น และยังได้มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นไปอีกในศตวรรษถัดไป

ในศตวรรษที่ 16 หรือ พ.ศ.1600 เป็นต้นมาพระพุทธศาสนาหายานได้มีผู้นับถืออย่างแพร่หลาย นอกจากนั้นยังมีการอธิบายหลักคำสอนต่าง ๆ ที่สำคัญในการเผยแพร่อีกด้วยเช่น เรื่องพระพุทธเจ้าพระองค์ต่าง ๆ และพระโพธิสัตว์ที่เป็นความเชื่อในคติหายาน สามารถค้นพบได้ในจารึกบ้านซำบาก หรือบ้านโคกสะแกราช อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา ที่มีการบันทึกเป็นภาษาสันสกฤตอักษรขอมซึ่งสามารถถอดความบางตอนได้ถึงกรรมนิมิตการ หรือบูชาพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ พระพัชรสิทธิ์ ผู้เป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ 6 ที่ประเสริฐสมบูรณ์ด้วยสัมโพธิสัตว์ (ชะเอม แก้วคล้าย และบุญเลิศ เสนานนท์, 2538) ข้อความดังกล่าวเป็นแนวคิดหรือความเชื่อในพระพุทธศาสนาหายานที่ได้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ในศตวรรษที่ 18 หรือ พ.ศ.1800 เป็นต้นมา ในรัชสมัยพระศรีชัยวรมัน ถือเป็นช่วงที่เจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด ซึ่งมีการกล่าวถึงหลักความเชื่อเรื่องตรีกายที่เป็นหนึ่งในคำสอนที่สำคัญของพระพุทธศาสนาหายาน โดยการแบ่งพุทธะเป็น 3 กายด้วยกัน มีการจารึกลงในจารึกด้านประคำ ค้นพบที่ตำบลด้านประคำ อำเภอ นางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยการกล่าววรมันสการบูชาพระพุทธเจ้าผู้มีนิรมานกาย ธรรมกาย และสัมโภคกาย และยังมีการนมัสการถึงพระโภชชัยคุรุไวฑูรยะ พระศรีสุรยไวโรจนจันทโรจ และพระศรีจันทรวโรจนโรหิณีศะ (ชะเอม แก้วคล้าย, 2529) ซึ่งทั้งหมดนี้คือความเชื่อของพระพุทธศาสนาหายานที่ถูกค้นพบในประเทศไทย นอกจากนั้นโบราณสถานแต่ละที่เองก็ยังเป็นหลักฐานที่สำคัญในการมีอยู่ของพระพุทธศาสนาหายานที่รุ่งเรืองในอดีต

พระปรางค์สามยอด จังหวัดลพบุรี สร้างในรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 สร้างขึ้นเพื่อสักการะพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ในความเชื่อฝ่ายมหายาน เช่น พระอาทิตย์พุทธะ พระมหาโรจนะ พระอวโลกิเตศวรมหาโพธิสัตว์ พระปรัชญาปารมิตาโพธิสัตว์ และพระนาคปรกหลายองค์ ที่ถูกบรรจุไว้ในพระปรางค์สามยอด แต่ทว่าหลังจากการล่มสลายของอาณาจักรขอม และพระพุทธศาสนาหายาน พระปรางค์สามยอดได้ถูกบูรณปฏิสังขรณ์ปรับเปลี่ยนให้เป็นพุทธสถานแบบเถรวาท ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช หรือกรุงศรีอยุธยาในเวลาต่อมา (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2565)

ปราสาทหินพนมรุ้ง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ ได้ถูกสร้างขึ้นในรัชสมัยพระเจ้าราเชนทรวรมันที่ 2 พุทธศตวรรษที่ 15 เพื่อถวายพระอิศวร หรือพระศิวะ เทพในความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ต่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 รัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาหายานได้ทำการดัดแปลงเทวสถานดังกล่าวให้เป็นพุทธสถานหรือวัดมหายาน โดยมีหลักฐานที่สำคัญคือ บรรณาลัย ที่เป็นปราสาทที่สร้างด้วยหินทรายสีชมพูขนาดย่อมเพื่อเก็บรักษาคัมภีร์ทางศาสนา โดยเฉพาะคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาหายานที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงมีความเลื่อมใสศรัทธา (กรมศิลปากร, ม.ป.ป.)

ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เป็นปราสาทที่สร้างด้วยหินทรายที่สร้างขึ้นในปลายพุทธศตวรรษที่ 16 และได้ถูกต่อเติมในรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 หรือราวพุทธศตวรรษที่ 18

ด้วยความพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 พระองค์จึงได้ดัดแปลงให้เทวสถานดังกล่าวให้สามารถใช้ในพระพุทธศาสนาหายานได้ด้วย (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา, 2564) และนอกจากนั้นยังมีการสร้างโรคยาศาลาตามถนนสายต่าง ๆ ที่จะเดินทางจากนครวัดสู่ปราสาทหินต่าง ๆ ซึ่งสร้างไว้เป็นสถานพยาบาลแก่ผู้ที่สัญจรไปมา โดยสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ซึ่งพระองค์ได้มีพระราชดำริเป็นจารึกภาษาขอมที่สามารถแปลความได้ว่า “โรคทางร่างกายของประชาชนนี้เป็นโรคทางใจที่เจ็บปวดยิ่ง เพราะว่าความทุกข์ของราษฎร แม้มีไข้ความทุกข์ของพระองค์ แต่เป็นทุกข์ของเจ้าเมือง” (ธนภัทร์ ลิมหัตสนัยกุล, 2564) การรักษาโรคสมัยนั้นใช้การรักษาโรคทางกายด้วยการใช้สมุนไพรเป็นหลัก ผสานกับการรักษาโรคทางใจด้วยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ พระโภษัชยคุรุไวฑูรยประภาพุทเจ้า หรือที่เรียกว่าพระพุทธเจ้าหมอยา ที่คนไทยรู้จักในชื่อพระกริ่ง

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้ทราบว่าพระพุทธศาสนาหายานได้มีการเผยแผ่อย่างแพร่หลายในพื้นที่สุวรรณภูมิ หรือประเทศไทยในปัจจุบันโดยได้มีการเริ่มเข้ามาในสมัยพุทธศตวรรษที่ 12 นับถืออย่างแพร่หลายในพุทธศตวรรษที่ 15 และรุ่งเรืองเรื่อยมาจนถึงขีดสุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 ซึ่งได้มีการจารึกและสร้างปราสาทสำคัญต่าง ๆ มากมายไว้เป็นหลักฐาน แต่ทว่าในช่วงเวลาถัดมาพระพุทธศาสนาหายานกลับไม่ได้รับความนิยมนัก เนื่องจากด้วยอำนาจทางการเมืองที่เปลี่ยนไปเช่น สุโขทัย และอยุธยา ดังจะได้กล่าวไว้ในมหายานที่เลื่อนรางในหัวข้อถัดไป

3. มหายานที่เลื่อนราง

หลังจากพระพุทธศาสนาหายานได้รุ่งเรืองอย่างสุดขีดในสมัยอาณาจักรขอม โดยมีพระราชศรัทธาจากพระมหากษัตริย์ในสมัยนั้น ส่งผลให้พระพุทธศาสนาหายานมีความแพร่หลายเป็นอย่างมากในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยในปัจจุบัน แต่ทว่าหลังจากการปลดปล่อยตนเองจากอาณาจักรขอมของอาณาจักรสุโขทัยได้เริ่มขึ้นโดยพ่อขุนผาเมือง และพ่อขุนบางกลางหาวหรือพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัยในขณะนั้น ในรัชสมัยดังกล่าวมีการปกครองในรูปแบบพ่อปกครองลูก (พิเศษเจียรนทร์พงษ์, 2546) ซึ่งพระมหากษัตริย์มีสถานะเป็นพ่อ ต่างจากอดีตที่ยกสถานะกษัตริย์ให้เป็นสมมติเทพหรือพระโพธิสัตว์ และพระพุทธเจ้า

ในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระมหากษัตริย์สุโขทัยพระองค์ที่ 3 ครองราชย์ในระหว่าง พ.ศ.1822-1842 พระองค์ได้มีความเลื่อมใสศรัทธาพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท โดยนิมนต์พระเถระจากนครศรีธรรมราชให้มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุโขทัย ซึ่งในสมัยนั้นพระพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราชได้รับการเผยแผ่มาจากศรีลังกา เมื่อได้นิมนต์พระเถระจากนครศรีธรรมราชแล้วจึงได้ทำการเชื่อมสัมพันธไมตรีกับประเทศศรีลังกาด้วย และนอกจากนั้นยังได้ส่งสาส์นให้ทูตถือไปขอพระราชทานพระพุทธสิหิงค์มาประดิษฐานเป็นมิ่งขวัญคู่บ้านคู่เมืองสืบไป (ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ, 2559) หลังจากพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทจากลังกาได้รับความนิยมนักขึ้น แต่ทว่าพระพุทธศาสนาหายานกลับได้รับความนิยมน้อยลง

จนมาถึงในสมัยกรุงศรีอยุธยาเรืองอำนาจ พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ล้วนมีพระราชศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาเถรวาท พระพุทธศาสนาแบบมหายานยังไม่ได้ได้รับความนิยมอย่างเช่นเคย ที่น่าสังเกตคือในสมัยอยุธยาได้ทำการค้าขายกับชาวจีน และมีชาวจีนเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารมากขึ้น ในสมัยนั้นคนจีนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท และลัทธิขงจื้อควบคู่กัน แต่ทว่ากลับไม่พบหลักฐานการสร้างวัด และพระสงฆ์แบบมหายาน จึงเข้าใจว่าชาวจีนในไทยสมัยนั้นใช้ศาลเจ้าประกอบพิธีในรูปแบบลัทธิขงจื้อ และใช้วัดเถรวาทในการประกอบพิธีแบบพระพุทธศาสนาเถรวาท (บัณฑิตน้อย, 2564)

นอกจากนี้ยังมีหลักฐานในการแผ่ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเถรวาทในบันทึกต่าง ๆ โดยที่ไม่ได้สูญหายแต่อย่างใด แม้จะมีการนับถือพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทแล้วก็ตาม เช่น การยกย่องสมเด็จพระสังฆราชเป็นพระพุทธเจ้าโดยการเรียกพระบัญชาจากสมเด็จพระสังฆราชว่าเป็นพุทธฎีกา เช่น จารึกในวัดป่าแดงได้มีการบันทึกไว้ว่า “สารนี้พระบรมครูโลกดิลกดิตรนตีสลคนธรวาสีธรรมกิตติสังฆราชมหาสวามีเจ้า มีพุทธฎีกาดังนี้.....” (เสถียร โปธิ์นันทะ, 2543) นอกจากนี้การยกย่องพระมหากษัตริย์เป็นพระพุทธเจ้าก็ถือเป็นความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเช่นกัน ดังเช่นการเฉลิมพระนามหรือตำแหน่งพระราชโอรสองค์โตของพระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยาเป็น “หน่อพุทธางกูร” หรือบุตรของพระพุทธเจ้า และการใช้คำราชาศัพท์ในบางครั้ง ใช้คำว่า “นฤพาน” แทนคำว่า “สวรรคต”

จากหลักฐานที่กล่าวมาจึงทำให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นได้รับความนิยมตั้งแต่ก่อนมา เนื่องจากพระมหากษัตริย์ในสมัยดังกล่าวมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท และนอกจากนี้ยังไม่ได้มีการบันทึกถึงการประกอบพิธี และมีได้มีการกล่าวถึงพระสงฆ์แบบพระพุทธศาสนาเถรวาทไว้แต่อย่างใด แต่ทว่าในการเชื่อมความนิยมนั้นไม่ได้ถึงขั้นสูญหายไป เนื่องจากยังสามารถพบเห็นความเชื่อในรูปแบบพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ยังแฝงอยู่ในเอกสารต่าง ๆ จึงสามารถกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาเถรวาทในสมัยดังกล่าวยังคงอยู่ในลักษณะเลือนราง และในยุคสมัยถัดมาจึงได้มีหลักฐานเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น และเจริญรุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบัน ดังจะได้กล่าวไว้ในหัวข้อมหายานที่กลับมา

มหายานที่กลับมา

ในยุคกรุงธนบุรีหรือรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ประเทศเวียดนามหรือญวนในขณะนั้นได้เกิดกบฏขึ้น และกลุ่มกบฏสามารถเอาชนะเข้ายึดเมืองหลวงได้ ส่งผลให้มีพระบรมวงศานุวงศ์จำนวนหนึ่งนำโดย “องเชียงซุน” ได้พาราษฎรบางส่วนอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินจึงได้พระราชทานบ้านเรือนนอกพระนครฝั่งตะวันออก บริเวณถนนพารุต์ในปัจจุบันให้อยู่อาศัย (พลอยชมพู ยามะเพวัน, 2565) ซึ่งในการอพยพเข้ามาในครั้งนี้ได้นิมนต์พระสงฆ์ในนิกายมหายานเข้ามาด้วย และได้สร้างสถานที่ปฏิบัติสมณธรรมให้จำพรรษา 2 แห่งด้วยกัน คือ โห่คั่นอาม และกามโล่อาม ภายหลังได้รับพระราชทานนามและตั้งเป็นวัดขึ้น โดยโห่คั่นอามได้รับพระราชทานนามว่า วัดมงคลสมาคม และได้ทำผาตัดกรรมจากบ้านญวน ซึ่งเป็นแนวที่จะตัดถนนพารุต์ย้ายไปอยู่ที่ริมถนนแปลงนาม ซอยแปลงนาม ในเยาวราช ส่วนกามโล่อามได้รับพระราชทานนามว่า วัดทิพย์วารีวิหาร ตั้งอยู่ในตลาดบ้านหม้อในปัจจุบัน จึงนับเป็นครั้งแรกที่มีการบันทึกถึงการมีอยู่ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเป็นพระสงฆ์จาก

ประเทศเวียดนาม และหลังจากนั้นได้มีการสร้างสถานที่ปฏิบัติสมณธรรมของพระภิกษุมหายานเพิ่มขึ้นในยุคต่อมา

ยุคกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 ได้มีพระบรมวงศานุวงศ์ของเวียดนามหรือญวนได้เสด็จลี้ภัยมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอีกพระองค์หนึ่ง มีพระนามว่า “องเชียงสือ” โดยรัชกาลที่ 1 ได้พระราชทานที่ดินให้ตั้งบ้านเรือนขึ้น และในการเสด็จลี้ภัยครั้งนั้นได้มีพระภิกษุได้ตามเสด็จเข้ามาด้วย จึงได้สร้างสถานปฏิบัติสมณธรรมสำหรับพระภิกษุดังกล่าวขึ้นที่แขวงตลาดน้อย เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ชื่อ “คั่นเชียงอาม” (องสมุห์ณัฐกิจ เพ็ญกยื่อ และคณะ, 2565) ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎสมมุติเทวาวงษ์ พงษ์ศรีศรัทธาธิราช ชาติติยราชกุมาร (ภายหลังทรงพระบรมราชาภิเษกเป็นพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ในรัชกาลต่อมา) ได้ผนวชเป็นพระภิกษุโดยมีพระนามฉายาว่า วชิรญาณภิกษุ ทรงมีพระหฤทัยฝักใฝ่ในการศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ทรงนิมนต์พระภิกษุในนิคมหายานเข้าไปเฝ้าเพื่อถวายวิสัชนาเรื่องวินัย พระภิกษุในครั้งนั้นนามว่า “องเงินฮึง” และพระอนุจรจำนวนหนึ่ง ได้เดินทางเข้าเฝ้าเพื่อถวายวิสัชนาจนเป็นที่เจริญพระหฤทัย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ, 2469)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดผ้าพระกฐิน ณ วัดมหาพฤฒาราม ในปี พ.ศ.2408 (วัดมหาพฤฒาราม, 2511) ขณะเสด็จกลับผ่านทางถนนเจริญกรุงทรงได้ยินเสียงกลอง ระฆัง จากคั่นเชียงอาม พระองค์จึงได้เสด็จทอดพระเนตรเห็นพระภิกษุมหายานคอยรอรับเสด็จอยู่ ทรงจำได้ว่าเป็นองเงินฮึงผู้เคยถวายวิสัชนาเรื่องวินัยพระสงฆ์มหายานเมื่อครั้งยังทรงผนวชอยู่ จึงได้มีพระราชปฏิสันถาร และมีพระราชกระแสรับสั่งในการสร้างวัดให้ใหม่โดยให้พระยาราชนองเมือง (เนียม) เป็นผู้ดำเนินการทั้งซื้อที่เพิ่มและก่อสร้างจนแล้วเสร็จในบางส่วน และมีพระราชประสงค์ต้องการสร้างต่อให้แล้วเสร็จแต่ทว่าพระองค์ได้เสด็จสวรรคตเสียก่อนการก่อสร้างจึงได้ยุติลง (วัดอุภัยราชบำรุง, 2543)

ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มีพระราชหฤทัยในการบำรุงพระพุทธศาสนาในทุกนิกายดังพระบรมชนกนาถ ดังมีพระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพไว้ใน “พุทธเจดีย์สยาม” มีใจความว่าพระพุทธศาสนาในสยาม (ประเทศไทยในปัจจุบัน) บางที่จะสูญหายไปตั้งแต่สมัยสุโขทัย และได้รับพระบรมราชูปถัมภ์ในสมัยรัชกาลที่ 4 เนื่องจากมีชาวญวนที่นับถือพระพุทธศาสนาในสยามได้อพยพมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารถึงหลายครั้ง ตั้งแต่ต้องเชียงซุนได้อพยพมาในสมัยกรุงธนบุรี องเชียงสือได้อพยพมาอีกครั้งในรัชกาลที่ 1 และที่พระยาบดินทรเดชาได้กวาดต้อนมาในรัชกาลที่ 3 เมื่อครั้งอานามสยามยุทธอีกครั้งหนึ่ง ได้มีพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาในสยามมาด้วยทุกครั้ง แต่ไม่ได้รับการยกย่องจากรัฐบาล จนในรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ทรงผนวชอยู่ได้มีความคุ้นเคยกับพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาในสยามนามว่า องเงินฮึง และได้มีการนิมนต์พระสงฆ์ดังกล่าวทำพิธีกตึกหลวงอยู่บ่อยครั้ง และทำนุบำรุงพระญวนต่อมา จึงควรนับว่าการบำรุงพระพุทธศาสนาในสยามให้กลับมาในสยามในรัชกาลที่ 4 (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ, 2469)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จึงมีพระราชกระแสรับสั่งให้ พระยาโชฎีก ราชเศรษฐี (พุก) สร้างวัดจนแล้วเสร็จ ในปี พ.ศ.2420 รัชกาลที่ 5 ได้เสด็จไปในการฉลองวัด พระราชทานนาม วัดว่า วัดอุภัยราชบำรุง ซึ่งมีความหมายว่า “วัดที่มีพระมหากษัตริย์ทั้งสองพระองค์ทรงอุปถัมภ์ให้เจริญ” ทรงพระราชทานสมณศักดิ์แก่เงินฮึงในราชทินนามว่า “พระครูคณานัมสมณาจารย์” ซึ่งนับว่า เป็นการพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์มหานิกายเป็นครั้งแรก ทรงสถาปนาคณะสงฆ์อนัมนิกายขึ้นเป็นคณะสงฆ์ มหานิกายคณะแรกในประเทศไทย และทรงปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่ทรงเพาะจากเมล็ดที่ได้มาจากเมือง พุทธคยาไว้หน้าวัดอีกด้วย (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 15, รศ.1239, หน้า 8) ปัจจุบันต้นพระศรีมหาโพธิ์ดังกล่าว ได้เติบโต และแผ่กิ่งก้านสาขาเป็นร่มเงาในวัดอุภัยราชบำรุงมาจนถึงปัจจุบัน

หลังจากนั้นพระพุทธานุภาพของพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์แห่งราชวงศ์จักรี ได้ทรงพระราชทานแก่คณะสงฆ์ อนัมนิกายจนได้มีรูปแบบการปกครอง การยอมรับนับถือ และการรับรองจากคณะรัฐบาล ซึ่งหากมีการตรา พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ครั้งใดย่อมมีการกล่าวถึง “คณะสงฆ์อื่น” ซึ่งหมายถึง “บรรพชิตจันนิกาย” และ “อนัมนิกาย” ทุกครั้ง (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535) โดยการปกครองคณะสงฆ์นั้นได้มีการปกครองโดยขึ้นตรงกับพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช และมีตำแหน่งคณะปกครองดังนี้คือ เจ้าคณะใหญ่ รองเจ้าคณะใหญ่ ผู้ช่วยเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายขวา ผู้ช่วยเจ้า คณะใหญ่ฝ่ายซ้าย ปลัดขวา ปลัดซ้าย รองปลัดขวา รองปลัดซ้าย ผู้ช่วยปลัดขวา ผู้ช่วยปลัดซ้าย เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และนอกจากนี้ยังได้มีการพระราชทานสมณศักดิ์ประจำตำแหน่งต่าง ๆ ตั้งแต่ อดีต ซึ่งในครั้งแรกได้มีการพระราชทานในระดับพระครูสัญญาบัตร เรื่อยมาจนมีพระราชาคณะในจนปัจจุบัน ซึ่งมีสมณศักดิ์สูงสุดถึงพระราชาคณะเทียบชั้นธรรมพิเศษดังมีรายละเอียดดังนี้

เจ้าคณะใหญ่อนัมนิกาย มีสมณศักดิ์ พระราชาคณะเทียบชั้นธรรมพิเศษ คือ พระมหาคณานัมธรรม ปัญญาวิวัตร พุทธบริษัทอนัมนิกาย นิตเทศอนัมนิปรียัติโกศล วิมลธรรมมานุศาสตร์ มหาคณิสร์บรมนริศรานุวัตร

รองเจ้าคณะใหญ่อนัมนิกาย มีสมณศักดิ์ พระราชาคณะเทียบชั้นเทพ คือ พระคณานัมธรรมเมธา จารย์ บริหารพุทธบริษัทอนัมนิกาย วิเทศธรรมประชา บรมนริศรานุวัตร

ผู้ช่วยเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายขวา มีสมณศักดิ์ พระราชาคณะเทียบชั้นราช คือ พระคณานัมธรรมวิธานา จารย์ ไพศาลทักษิณคณิสสร ศาสนภารธุราทร

ผู้ช่วยเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายซ้าย มีสมณศักดิ์ พระราชาคณะเทียบชั้นราช คือ พระคณานัมธรรมวุฒา จารย์ อนัมนิบริหารอุตรเขต นิตเทศธรรมานุสิฐ

ปลัดขวา มีสมณศักดิ์ พระราชาคณะเทียบชั้นสามัญ คือ พระสมณานัมธีราจารย์

ปลัดซ้าย มีสมณศักดิ์ พระราชาคณะเทียบชั้นสามัญ คือ พระบริหารอนัมนิพรต

รองปลัดขวา มีสมณศักดิ์ พระครูสัญญาบัตร คือ องสภานมธุรส

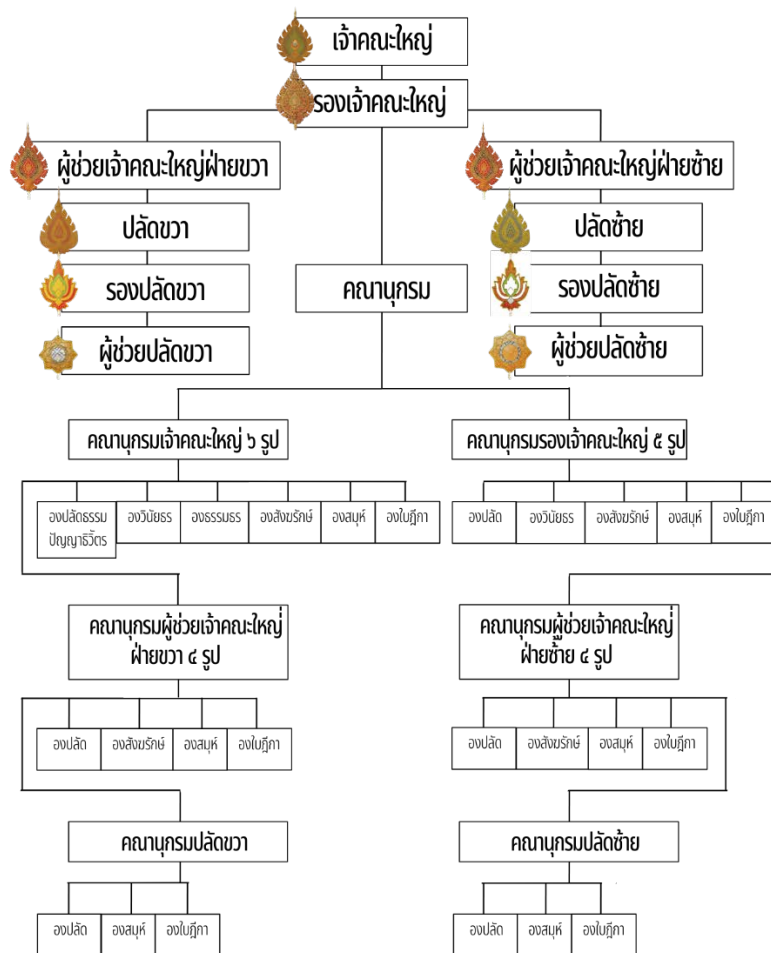
รองปลัดซ้าย มีสมณศักดิ์ พระครูสัญญาบัตร คือ องสุตบพิพร

ผู้ช่วยปลัดขวา มีสมณศักดิ์ พระครูสัญญาบัตร คือ องสรพจนสุนทร

ผู้ช่วยปลัดซ้าย มีสมณศักดิ์ พระครูสัญญาบัตร คือ องพจนกรโกศล

นอกจากนี้ยังมีสมณศักดิ์ พระครูสัญญาบัตร อีก 4 ตำแหน่งคือ องอนนตสรภัญญ์ องอนันตสรนาท องสรภานอนันมพจน์ องสุตบพอนันมบริหาร (วัดอุภัยราชบำรุง, 2543) และยังมีพระคณาภิธานในพระราชอาณาต่าง ๆ อีก เหมือนกับพระราชอาณาเถรวาท อาทิ พระราชาคณะเทียบชั้นธรรมพิเศษ พระมหาคณานันมธรรม ปัญญาธิวัตร มีคณานุกรม 6 รูป คือ องปลัดธรรมปัญญาธิวัตร องวินัยธร องธรรมธร องสังฆรักษ์ องสมุห์ องใบฎีกา พระราชาคณะเทียบชั้นเทพ พระคณานันมธรรมเมธาจารย์ มีคณานุกรม 5 รูป คือ องปลัด องวินัยธร องสังฆรักษ์ องสมุห์ องใบฎีกา พระราชาคณะเทียบชั้นราช พระคณานันมธรรมวิธานาจารย์ และพระคณานันมธรรมวุฒาจารย์ แต่ละรูปมีคณานุกรม 4 รูป คือ องปลัด องสังฆรักษ์ องสมุห์ องใบฎีกา พระราชาเทียบชั้นสามัญ พระสมณานันมธีราจารย์ และพระบริหารอนันมพรต แต่ละรูปมีคณานุกรม 3 รูป คือ องปลัด องสมุห์ องใบฎีกา ดังมีผังการปกครองดังนี้

ภาพที่ 1 ผังการปกครองในคณะสงฆ์อนันมิกาย

ดังที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนานิกายมหายานสมเป็นยุคสมัยที่เรียกว่ามหายานที่กลับมา จากพระราชศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาของพระมหากษัตริย์ไทยในราชวงศ์จักรี ต่อการเข้ามาของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาจากประเทศเวียดนาม ที่มีการประกอบศาสนกิจด้วยความอดุสาหะ และความเชี่ยวชาญในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ล้วนเป็นการฉลองพระราชศรัทธาแห่งพระราชสมภารเจ้า จึงทำให้พระพุทธศาสนาหายานได้ฟื้นคืนอีกครั้งในสุวรรณภูมิหรือประเทศไทย ดังความ

ตอนหนึ่งในคำกลอนสรรเสริญพระบารมีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาคที่ 2 (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์, 2467) ว่า

๑ วัดวาทรงก่อสร้าง	การบุญ
จตุปัจจัยเกื้อหนุน	ใช้น้อย
ประกอบกิจการบุญ	สมณะ พราหมณ์นา
จนพระญวนเรียปร้อย	ฉลาดแล้วอุปถัมภ์ ฯ

สรุป

พระพุทธศาสนามหายานเป็นพระพุทธศาสนาที่เก่าแก่คู่กับแผ่นดินสุวรรณภูมิหรือประเทศไทยมาอย่างช้านานนับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 เรื่อยมาจนถึงความเจริญรุ่งเรืองอย่างขีดสุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15-18 อันเป็นยุคสมัยที่ราชอาณาจักรขอมเรืองอำนาจ ได้มีการสร้างพุทธสถานต่าง ๆ ไว้มากมายและมีการกล่าวถึงพระสงฆ์หรือพระภิกษุในทางพระพุทธศาสนาไว้อย่างชัดเจน เมื่อเข้าสู่สมัยราชอาณาจักรกรุงสุโขทัย และราชอาณาจักรอยุธยา พระพุทธศาสนามหายานจึงได้เสื่อมความนิยมลงจนเกือบเลือนหายไปจากหน้าประวัติศาสตร์ แต่ทว่าความเชื่อต่าง ๆ ในรูปแบบของพระพุทธศาสนามหายานก็ยังได้รับการสืบทอด ตลอดจนถึงมีการอพยพลี้ภัยเข้ามาของผู้คนจากประเทศจีน ที่ส่วนใหญ่มีความเชื่อในรูปแบบของพระพุทธศาสนามหายานกับลัทธิขงจื้อจึงได้มีการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้น แต่ทว่าไม่พบการมีอยู่ของพระสงฆ์มหายานที่มีหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงกล่าวได้ว่าในสมัยดังกล่าวมีพระพุทธศาสนามหายานอยู่บ้างแต่มีอยู่ในรูปแบบที่เลือนราง และได้มีความนิยมขึ้นมาอีกครั้งด้วยพระมหากษัตริย์ไทยในราชวงศ์จักรี ซึ่งมีพระราชศรัทธาเป็นองค์ศาสนูปถัมภ์ในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนามหายานขึ้นมาอีกครั้งในคณะสงฆ์อนัมนิกาย ดังนั้นการกล่าวว่าพระพุทธศาสนามหายานเป็นนิกายใหม่ที่เผยแผ่เข้ามาในไทยได้เพียงร้อยกว่าปีนั้นจึงเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง เนื่องจากมีปรากฏหลักฐานที่ได้มีการค้นพบอยู่มากมาย ทั้งจารึก พุทธสถาน หลักความเชื่อหรือหลักคำสอนที่แฝงอยู่ เป็นต้น ความรุ่งเรืองจึงกลับมาอีกครั้งในสมัยปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (ม.ป.ป.). *อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง*. สืบค้นเมื่อ 5 ธันวาคม 2565, จาก <http://virtualhistoricalpark.finearts.go.th/phanomrung/index.php/th/about-us.html>.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (ม.ป.ป.). *กฎกระทรวง ฉบับที่ 4 พ.ศ. 2536*. ม.ป.ท.
- ชะเอม แก้วคล้าย และบุญเลิศ เสนานนท์. (2538). *จารึกบ้านโคกสะแกราช*, ศิลปากร. 36(6), 109-122.
- ชะเอม แก้วคล้าย. (2529). *จารึกดำนประคำ*. กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- ธนภัทร์ ลีมหัสนัยกุล. (29 กรกฎาคม 2564). *อโรคยาศาล*. สืบค้นเมื่อ 5 ธันวาคม 2565, จาก <https://readthecloud.co/arokaya-sala/>

- บัณฑิตน้อย. (19 กันยายน 2564). *พุทธศาสนamahayanaในประเทศไทย*. สืบค้นเมื่อ 5 ธันวาคม 2565, จาก <https://www.mcutoday.com/read-blog/29>.
- พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ. (2469). *ตำนานพุทธเจดีย์สยาม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- พระมหาอานนท์ อานนโท. (2563). *เอกสารประกอบการสอน วิชาพระพุทธศาสนamahayana*.
- พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535. (2535, 4 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 109 ตอนที่ 16, หน้า 5-11.
- พลอยชมพู ยามะเพวัน. (2565). *อนันนิกายในสยาม*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- พิริยะ ไกรฤกษ์. (2533). *ประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดีในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.
- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, (2546). *การเมืองในประวัติศาสตร์ยุคสุโขทัย-อยุธยา พระมหาธรรมราชา กษัตริย์ราช*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- มูลนิธิอ้าวเคี้ยวปอเต็กตึ๊ง. (2565). *ปอเต็กตึ๊ง 110 ปีความดีที่ยั่งยืน*. นครปฐม: รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- ยอช เซเดส์. (2472). *ประชุมศิลาจารึกสยาม ภาคที่ 2 จารึกกรุงทวารวดี เมืองละโว้ แลเมืองประเทศราชชั้น* *แก้กรุงศรีวิชัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- วัดมหาพฤฒาราม. (2511). *ประวัติวัดมหาพฤฒาราม*. กรุงเทพฯ: ประชุมช่าง.
- วัดอุภัยราชบำรุง. (2543). *อุภัยฉลอง 2543*. กรุงเทพฯ: ประชาชน.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2 พฤษภาคม 2565). *พระปรารค์สามยอด*. สืบค้นเมื่อ 5 ธันวาคม 2565, จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/พระปรารค์สามยอด>.
- ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ. (2 สิงหาคม 2559). *‘มโนคติบาตร’ หรือจะไม่ใช่ ‘มโนคติอาสน์’ ?*. สืบค้นเมื่อ 5 ธันวาคม 2565, จาก https://www.matichonweekly.com/column/article_2003.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์. (2467). *คำกลอนสรรเสริญพระบารมี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาคที่ 2*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา. (19 ตุลาคม 2564). *ปราสาทหินพิมาย*. สืบค้นเมื่อ 5 ธันวาคม 2565, จาก https://www.m-culture.go.th/nakhonratchasima/ewt_news.php?nid=21&filename=index.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. (2543). *พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- องสมุห์ฉันทกิจ เพ็ญก้อย และคณะ. (2565). *อนุสรณ์พระมหาคณานัมมธรรมปัญญาธิวัตร (ถนอม เกี่ยนถึกมหาเถระ)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

อุเบกขา : แนวทางการดำเนินชีวิตเพื่อสันติสุข

Equanimity: A Way of Living for Peace

¹พระครูสุตภานาพิธาน (ชินขุนทด), ²พระมหาวิเชียร ไกรฤกษ์ศิลป์ และ ³เจตนิพัทธ์ พิธิยานุวัฒน์

¹Phrakusutaphavanapithan (Chinkuntod), ²Phramaha Wichian Krairerksil
and ³Chetniphath Phithianuwat

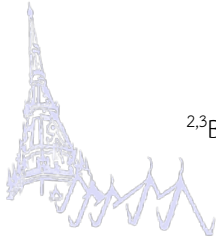
¹วัดโสธรวราราม วรวิหาร สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ,

^{2,3}วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Wat Sothornwararam worawihan, National Office of Buddhism,

^{2,3}Buddhasothorn Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Email: suwaphatchin@gmail.com

Received November 17, 2022; Revised December 9, 2022; Accepted December 25, 2022

บทคัดย่อ

ผู้สนใจศึกษาในอุเบกขา สามารถนำข้อมูลไปทบทวนความคิดเพื่อความเข้าใจ นำไปสู่การตีความ ขยายความและอธิบายความ ด้วยการสร้างสรรค์ การปรับตัว การร่วมมือและการแสวงหาด้วยตนเอง จนมีจิต ที่ตระหนักรู้ เป็นจิตใจแห่งการเข้าใจด้วยปัญญา และเป็นจิตใจที่แน่วแน่ มั่นคง มุ่งตรงสู่เป้าหมายสุดท้ายแห่ง ชีวิต ดังนั้น ภาวะอุเบกขาในระดับชีวิตมนุษย์จึงดำเนินไปด้วยปัญญา

แนวทางสำหรับการเรียนการสอน การอบรม ซึ่งต้องประยุกต์ไปตามกระบวนการสอน ถ่ายทอด อบรม ทั้งในระดับการอบรมคุณธรรม และการอบรมวิปัสสนาต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในระดับ ปัญญาอันเป็นการทำเพื่อผู้อื่น เป็นการให้ธรรมเป็นทาน เพื่อให้เขาได้สนใจในองค์ความรู้ใหม่แห่งอุเบกขานี้ และนำไปศึกษา คิดทบทวน จนเกิดการเปิดใจ แล้วจึงปรับกระบวนการตรัสอันเป็นกระบวนการพัฒนาตนเองเพื่อ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของเขา นำไปสู่การเปลี่ยนกระบวนการตรัสนี้ได้

เมื่อปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้วย่อมก่อให้เกิดความรับผิดชอบในการปฏิบัตินั้น มีพลังร่วมมือ กันในธำรงสรรพสิ่งตามความเป็นจริง บำเพ็ญอุเบกขาบารมี ซึ่งเป็นหลักหนึ่งในอันจะเป็นการทำนุบำรุง พระพุทธศาสนา เพื่อให้สิ่งดี สิ่งมีประโยชน์ สิ่งทีปราชญ์สรรเสริญ ได้ถูกเผยแผ่ และมีการปฏิบัติตามหลักคำ สอนร่วมกัน เกิดพหุนิยมในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีความสงบในชีวิต จากนั้นจึงขยายเพิ่มด้วยพลังแสวงหา อย่างพอเพียงเพื่อเข้าถึงคำสอนศาสนา ทำให้เจริญในการประพฤติพรหมจรรย์ ฝึกฝนความสามารถที่ทำให้เกิด การสำรวมและความสงบทางจิตใจ เจริญในวิปัสสนาเข้าถึงอุเบกขา จนถึงการศึกษาพิจารณาโดยแยกกาย เห็น อริยสัจและมรรคอันเป็นทางแห่งพระนิพพาน

คำสำคัญ: อุเบกขา; การดำเนินชีวิต; สันติสุข

Abstract

Some persons who interested in studying in Ubekkha or an equanimity could take the general information to review some ideas for understanding and directing to interpretation explanations and explaining the meaning or messages through creativity, adaptation, cooperation and self-seeking so that their mind realizes and understands all things with wisdom or knowledge and it is steadfast, stable, and goes towards the ultimate goal of life. Therefore, the equanimity is carried out with wisdom in the level of human life.

Guidelines for teaching, learning and training would be applied according to the teaching, instructing, and training process at the level of both moral training and various Vipassana or insight practice to develop the quality of life at the intellectual level, which were acted for others. This was the type of dhammadana or wisdom-giving. In order to help them interest this new knowledge of the equanimity, study and review back and fro until they opened their own mind. Then they could adjust the paradigm, which is self-improvement process to improve their own quality of life and change the old view into the right view.

When they had practiced effectively, they will have responsibility for that practice, the power to cooperate in preserving all things as they are. They could make the equanimity perfect with one principles that will support and protect the Buddhism. These are the good and useful things that were propagated, including the dhamma practice with collaboration. All of principle causes of multiple choices to live together with peace, happiness and value. Then they encouraged to find and to attain teaching of Buddhism by making their own life beautiful to leave the home into the ordination life, drilling and being careful with mindfulness or peaceful mind, including the development of meditation to attain the equanimity so that they could concentrate and consider to insight the noble truth and step on the Nibbana.

Keywords: Equanimity; Living; Peace

บทนำ

คุณค่าของอุเบกขาเป็นไปเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม ในระดับปฏิบัตินั้นอุเบกขามีความมุ่งหมายเพื่อเป็นฐานรองรับการปฏิบัติของบุคคลให้มีสติอยู่เสมอ แต่ก็มีผลคลาดเคลื่อนในความเข้าใจเรื่องอุเบกขา ส่งผลให้เกิดการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้อง แม้จะมีผู้ให้คำตอบเพื่อแก้ไขความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนนี้ แต่ผู้วิจัยต้องการแสดงคำตอบใหม่ ในระดับปรัชญาผ่านการวิเคราะห์วิัจักษณ์และวิชาน

อุเบกขาเป็นธรรมสำคัญหนึ่งในพุทธปรัชญาและการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา หากตีความตามศัพท์ อุเบกขา ย่อมหมายถึง การเข้าไปฟังพิจารณา การเฝ้ามองดูอยู่ใกล้ ๆ ความวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียง

ด้วยชอบหรือชัง (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2561) กระนั้นโดยทั่วไปแล้วมักจะแปลอุเบกขาว่า ความวางเฉยหรือความมีจิตสมาธิ อันหมายถึง การทำสภาวะจิตให้เสมอภาค เมื่อบุคคลอาศัยสภาวะจิตเช่นนี้ย่อมสามารถรู้เท่าทันอารมณ์ที่เป็นกุศลและอกุศลได้ด้วยปัญญาที่เกิดพร้อมกับความวางเฉยนั้น และสามารถควบคุมจิตไม่ให้หวั่นไหวไปตามอารมณ์นั้น

ในขณะที่เดียวกัน ก็มีผู้เข้าใจว่า อุเบกขาเป็นความวางเฉยแบบวางใจเป็นกลาง โดยไม่เอนเอียงเข้าข้าง เพราะชอบ เพราะชัง เพราะหลง และเพราะกลัว เช่น ไม่เสียใจเมื่อคนที่ตนรักถึงความวิบัติ หรือไม่ดีใจเมื่อศัตรูถึงความวิบัติ มิใช่วางเฉยแบบไม่แยแสหรือไม่รู้ไม่ชี้ ทั้งที่สามารถช่วยเหลือได้ เป็นต้น ความเข้าใจนี้ได้ช่วยแก้ไขความเข้าใจคลาดเคลื่อนของฝ่ายแรกได้ และได้เน้นย้ำว่า ลักษณะของผู้มีอุเบกขา คือ การเป็นคนหนักแน่น มีสติอยู่เสมอ ไม่ดีใจ ไม่เสียใจจนเกินเหตุ เป็นคนยุติธรรม ยึดหลักความเป็นผู้ใหญ่ รักษาความเป็นกลางไว้ได้มั่นคง ไม่เอนเอียงเข้าข้างฝ่ายใด ปฏิบัติหน้าที่ด้วยเหตุผลถูกต้องตามครรลองคลองธรรม และเป็นผู้วางเฉยได้เมื่อไม่อาจประพฤติเมตตา กรุณา หรือมุทิตา ในหลักพรหมวิหาร แต่มีผู้ตีความไปว่า เป็นการทำอะไรไม่ได้ ได้แต่นิ่งเฉย ทำให้เกิดการปฏิเสธหลักอุเบกขาในระดับปฏิบัติของประชาชนทั่วไป

บางคนก็ตีความอุเบกขาผิดไปอย่างมาก โดยแปลว่า วางเฉย นิ่งเฉย เพ่งเฉย หรือนิ่งอยู่เฉย ๆ ด้วยภาษาสามัญง่าย ๆ นี่จึงทำให้ความหมายตามศัพท์ ตามธรรม ของอุเบกขาผิดเพี้ยนไปมาก ส่งผลทำให้เมื่อพิจารณาคำสอนของศาสนาก็ยอมผิดไปด้วย และซ้ำร้ายยังมองอุเบกขาและธรรมที่มีอุเบกขาเข้าไปเกี่ยวข้องว่าเป็นส่วนที่ทำอะไรไม่ได้ ได้แต่นิ่งเฉย ไม่ปรากฏผลใด ๆ ทำให้หลายคนปฏิเสธ ไม่ยอมรับการใช้อุเบกขาไปเลย ทั้งนี้ นัยแห่งปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับหลักธรรมเรื่องอุเบกขาจึงมีดังนี้

1. ปัญหาเกี่ยวกับความเข้าใจเรื่องอุเบกขาธรรมผิด ส่งผลให้เกิดการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องตามมา เป็นอัญญาอุเบกขา มีท่าทีการวางเฉยเพราะไม่รู้ จิตถูกโมหะครอบงำ พุทธศาสนิกชนส่วนหนึ่งนี่จึงยังปฏิบัติอุเบกขาธรรมไม่สอดคล้องกับความหมายที่แท้จริงตามหลักของพระพุทธศาสนา เมื่อเข้าใจและตีความหมายผิด จึงส่งผลให้ปฏิบัติกันอย่างผิด ๆ ถือเป็นศัตรูใกล้ของอุเบกขาพรหมวิหาร

2. ปัญหาเกี่ยวกับความเข้าใจเรื่องอุเบกขาธรรมถูกต้อง ศึกษาความหมายของอุเบกขาจากธรรมหมวดต่าง ๆ แต่ก่ละเว้นที่จะปฏิบัติ โดยในประเด็นนี้ พุทธศาสนิกชนมักจะคิดว่า เป็นหน้าที่โดยตรงของพระภิกษุเท่านั้นที่จะสามารถปฏิบัติอุเบกขาธรรมได้ เพราะอุเบกขาเป็นทางไปสู่การบรรลุนิพพานอย่างหนึ่ง

นอกจากนี้ ในระดับปฏิบัติธรรมนั้น การอธิบายขยายความอุเบกขา ยังถูกอธิบายว่า เป็นการทำสภาวะจิตให้เสมอภาค เมื่อบุคคลอาศัยสภาวะจิตเช่นนี้ย่อมสามารถรู้เท่าทันอารมณ์ที่เป็นกุศลและอกุศลได้ด้วยปัญญาที่เกิดพร้อมกับความวางเฉยนั้น และสามารถควบคุมจิตไม่ให้หวั่นไหวไปตามอารมณ์นั้น ๆ ตามลักษณะความหมายที่ว่า ผู้มีอุเบกขา คือ ผู้ดำรงอยู่ในสภาวะที่เป็นกลาง กล่าวคือ มีปกติภาวะที่บริสุทธิ์ ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ที่น่าปรารถนาอันตนได้ประสบ อันเป็นความหมายของความรู้สึกเป็นกลาง ภาวะเป็นกลาง และความไม่รู้สึกเป็นทุกข์หรือสุขในขณะที่เสวยอารมณ์ทั้งหลาย ลักษณะสำคัญของอุเบกขาจึงเป็นการสร้างจุดยืนที่มั่นคง เป็นสภาวะปราศจากความรู้สึกสุขหรือทุกข์ และเป็นสภาวะที่เกิดขึ้นจากความเข้าใจเรื่องกฎแห่งกรรมและวิบากอย่างลึกซึ้ง เพราะจิตมีความสมบูรณ์ในตัวเองหรือที่เรียกว่าเป็นสภาวะแห่งความสมบูรณ์ของจิต ดังที่พระพุทธโฆษาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้อธิบายว่า อุเบกขามี

ลักษณะทำให้จิตและความรู้สึกต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างสมบูรณ์ มีหน้าที่ตรวจตราดูความบกพร่องหรือความผิดปกติของจิตอยู่เสมอ และมีสภาวะปรากฏอยู่ด้วยความมีจุดยืนของตัวเอง

จากข้อมูลที่กำลังกล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยจึงสนใจในการศึกษาวิเคราะห์การทำความเข้าใจอุเบกขาได้ถูกต้องตรงประเด็นที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และเพื่อเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตเพื่อความสงบสุขในปัจจุบันได้

เนื้อหา

อุเบกขามีการจัดแบ่งหลายประการซึ่งจะทำให้ทราบความหมาย ความสำคัญ และวิธีการปฏิบัติ โดยอุเบกขามีความมุ่งหมายเพื่อเป็นฐานรองรับการปฏิบัติของบุคคล ให้มีสติอยู่เสมอ ไม่ยึดติดอยู่กับตัวอุเบกขานั้นว่า เป็นหนทางแห่งความหลุดพ้น หากว่าโดยประเภทแล้วมีอยู่ด้วยกัน 10 ประการ ได้แก่ (1) ฉฬงคุเปกขา อุเบกขาประกอบด้วย องค์ 6 (2) พรหมวิหารอุเบกขา อุเบกขาในพรหมวิหาร (3) โพชฌงคุเปกขา อุเบกขาในโพชฌงค์ (4) วิริยอุเบกขา อุเบกขาในวิริยะ (5) สงขารอุเบกขา อุเบกขาในสังขาร (6) เวทณูเปกขา อุเบกขาในเวทนา (7) วิปัสสนูเปกขา อุเบกขาในวิปัสสนา (8) ตตรมชมตตุเปกขา อุเบกขาในเจตสิก (9) ฉานูเปกขา อุเบกขาในฉาน และ (10) ปาริสุทธิอุเบกขา อุเบกขาปาริสุทธิจากข้าศึก

อุเบกขาจึงเป็นคุณลักษณะของปัญญาที่เกิดขึ้นในองค์ฌานที่เฝ้าสังเกตพิจารณาดูอาการของจิต เจตสิก และรูป หรือขันธห้า หรือ ปฏิจจสมุปบาทที่แสดงอาการความจริงออกมาในขณะที่จิตนิ่งสงบในระดับฌานสมาธิ ตั้งแต่ระดับฌานที่ 4 ขึ้นไปจนถึงฌานที่ 8 ปัญญาชั้นอุเบกขานี้จะพิจารณาเห็นความจริงของปรมัตถธรรมทั้ง 3 ข้อ คือ จิต เจตสิก และรูป หรือขันธห้าโดยละเอียด ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เพราะละสุขและทุกข์ได้แล้ว เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว เราได้บรรลุจุดตถฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

บรรดาอุเบกขา 2 อย่างนั้น อุเบกขาใดบุคคลรู้ว่า เมื่อเราเสพอุเบกขานี้แล อกุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมลง กุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น อุเบกขาเช่นนี้เป็นอุเบกขาที่ควรเสพ ในอุเบกขานั้น อุเบกขาใดมีวิตก มีวิจารณ์ และอุเบกขาใดไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ บรรดาอุเบกขา 2 อย่างนั้น อุเบกขาที่ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ ประณีตกว่า ข้อที่เรากล่าวไว้ว่า จอมเทพ เรากล่าวอุเบกขาไว้ 2 อย่าง คือ อุเบกขาที่ควรเสพและอุเบกขาที่ไม่ควรเสพ เรากล่าวเพราะอาศัยเหตุนี้ (ที.ม.(ไทย) 10/362/289)

อุเบกขาในอัมปมัญญา เป็นการแผ่เมตตาอย่างไม่มีขอบเขต เป็นคุณธรรมของพระภิกษุผู้เป็นพระโยคาวจร ผู้มุ่งปฏิบัติเพื่อขัดเกลากิเลสของตนให้หมดจด (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เมื่อภิกษุเจริญอุเบกขากาวนาอยู่เป็นประจำย่อมได้รับอานิสงส์เบื้องต้น คือ การละความหงุดหงิดรำคาญใจได้ ซึ่งมีการสลัดตนออกจากกิเลสได้ในที่สุด ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เธอจงเจริญอุเบกขากาวนาเถิด เพราะเมื่อเธอเจริญอุเบกขากาวนาอยู่ จักละความหงุดหงิดได้” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

คุณค่าของอุเบกขาที่เป็นไปเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม พบในเรื่องของอุเบกขาบารมี ได้แก่ (1) ระดับบารมี (มีเมตตา-อดทน) อดทนต่อการเบียดเบียนจากคนอื่น แต่เมื่อเขาได้รับความทุกข์จากผลการกระทำของตนเองก็ต้องเข้าช่วยเหลือ และเข้าไปพิจารณาช่วยเหลือสิ่งที่เกิดหรือกำลังจะเกิดขึ้นโดยที่สิ่งนั้น

เป็นผลกระทบที่ก่อให้เกิดความเสียหายหรือความทุกข์กับผู้อื่น (2) ระดับอุปบารมี มีขันติธรรมไม่ลุอำนาจแก่ความโกรธ มีความอดทน มีความหนักแน่น มีอวิโรธนะ มีความไม่คลาดธรรม วางตนเป็นหลักหนักแน่นในธรรม และความรู้จักประมาณตน สันโดษในการพูดการคิดและการกระทำทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ และ (3) ระดับปรมัตถบารมี มีความมั่นคงของจิตใจต่อเหตุการณ์ทั้งดีและร้าย มีจิตใจที่ไม่หวั่นไหวต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น วางเฉยในสุขและทุกข์ ในยศและความเสื่อมยศเป็นผู้เสมอแก่เขาทั้งหลาย ไม่มีความเอ็นดู ไม่มีความโกรธ ทั้งนี้ ได้มีการเสนอแนะว่า การประยุกต์ใช้อุเบกขาในการแก้ไขปัญหาเชิงจริยศาสตร์ เช่น ปัญหาวัยรุ่นก็เน้นให้ผู้เข้ามามีส่วนในการแก้ไขถืออุเบกขา มีความอดทน ค่อย ๆ สอนหรือค่อย ๆ ดำเนินการแก้ไขอย่างค่อยเป็นค่อยไป ในการดำเนินการแก้ไขปัญหาวัยรุ่นนั้น เมื่อผลการแก้ไขปัญหามาออกมาอย่างไร จะต้องมีการยอมรับอย่างเข้าใจ การวางเฉยต่อผลการตัดสินปัญหา ในการแก้ไขปัญหานั้น ๆ ก็เน้นให้ผู้ปฏิบัติถือหลักอุเบกขาจะต้องมีความอดทนอดกลั้น มั่นคงไม่หวั่นไหวในการแก้ไขปัญหา และมีหลักการที่แน่นอนและจะต้องมุ่งมั่นในการแก้ไขปัญหานั้นอย่างจริงจัง เมื่อมีปัญหาจะต้องวางใจเป็นกลางในปัญหาที่เข้ามากระทบ ไม่หวั่นไหวในคำนิทาและสรรเสริญก็จะสามารถที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวไปได้ การปฏิบัติเพื่อที่จะก่อให้เกิดอุเบกขาธรรมขึ้นมาได้ หรือหลักธรรมที่ซ่อนอยู่ในอุเบกขาธรรมเหล่านี้เองที่จะสามารถต่อต้านหรือป้องกันปฏิกษะและราคะไม่ให้กำเริบ เมื่อเป็นเช่นนั้น ผู้มีอุเบกขาธรรมย่อมจะสามารถ (1) ดำรงอยู่ในความสงบไม่หวั่นไหวได้ (2) สามารถที่จะแก้ไขปัญหาก็กำลังเผชิญอยู่ได้ (3) สามารถที่จะใช้สติปัญญาเพื่อที่จะใคร่ครวญในเรื่องต่าง ๆ ได้ และ (4) สามารถที่จะแก้ไขปัญหาและยังประโยชน์ให้เกิดกับตนเองและสังคมได้ (พระครูสมุห์ สนั่น ฐานกโร (พิริยานุวัฒน์), 2555)

จากข้อความในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งแสดงอุเบกขาในท่าทีใกล้เคียงกัน แต่แตกต่างกัน ย่อมทำให้มีความเข้าใจที่ชัดเจน คือ รู้ความหมาย แต่ไม่กระจ่างแจ่มแจ้งในใจ นั่นคือ นำไปสู่การปฏิบัติที่แตกต่างกันได้ รวมไปถึงการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งของตนเองและผู้อื่น เมื่อพิจารณาแนวคิดเรื่องอุเบกขาในเชิงพุทธปรัชญา มีทรรศนะเน้นไปในด้านนามธรรม ซึ่งสามารถที่จะจัดเข้ากับหลักอภิปรัชญาได้ 2 แบบ คือ อุเบกขาแบบจิตนิยมและอุเบกขาแบบธรรมชาตินิยม

1. อุเบกขาแบบจิตนิยม เป็นการมองโลกด้วยภาวะความเป็นจริงทางด้านจิตใจ ไม่มีความยึดมั่นถือมั่นในวัตถุสิ่งของลักษณะแนวคิดเรื่องความเป็นจริงของโลกและสรรพสิ่งแบบจิตนิยมทำให้มีทรรศนะว่า นอกจากสภาวะอันเป็นจริงที่มนุษย์รับรู้ด้วยประสาทสัมผัสแล้วยังมีความเป็นจริงอีกในสภาวะหนึ่งที่อยู่เบื้องหลังสภาพที่ปรากฏของสิ่งนั้น โลกแห่งความเป็นจริงของสรรพสิ่งในทรรศนะของจิตนิยมจึงหมายถึงแนวคิดที่อยู่นอกประสบการณ์

2. อุเบกขาแบบธรรมชาตินิยม คือ การที่จิตมองเห็นความเป็นจริงตามเหตุปัจจัย แล้ววางใจเป็นกลางได้ธรรมชาตินี้เป็นกลาง ๆ ไม่มีจิตใจ ไม่มีความคิดร้ายหรือคิดดี ความเป็นไปของธรรมชาตินั้น บางคราวก็อ่อนโยนละมุนละไม อำนาจประโยชน์ทำให้มนุษย์พอใจและมีความสุข บางคราวก็ร้ายรุนแรง เป็นโทษก่อความทุกข์แก่มนุษย์

ทั้งนี้ อุเบกขาได้รับความสนใจอย่างมากในฐานะเป็นข้อธรรมหนึ่งในพรหมวิหาร 4 ว่า เป็นการวางเฉย อุเบกขาจึงมี 2 ความหมายที่สำคัญ คือ 1. การวางเฉย มีข้อย่อยลงไปอีก 2 ประการ คือ (ก) วางเฉยต่อ

อารมณ์ที่มากกระทบ ซึ่งเป็นความหมายที่พระพุทธองค์ได้อธิบายกรอบในการปฏิบัติธรรมซึ่งจะต้องวางเฉยต่ออารมณ์ที่เข้ามาหรือสิ่งยั่วยุที่จะทำให้สมาธิเสียไป (ข) วางเฉยต่อการกระทำของผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา เช่น หัวหน้ากับลูกน้อง บิดามารดากับบุตร ผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครอง เป็นต้น ซึ่งกรณีนี้ถือว่าเป็นการวางเฉยในแง่ของหลักการบริหารหรือการปกครอง 2. การเข้าไปพิจารณาอย่างใกล้ชิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เห็นว่า เป็นปัญหาหรือไม่เป็นปัญหา สมควรหรือไม่สมควรที่จะเข้าไปช่วยเหลือ

จาก 2 ความหมายนั้น อุเบกขาที่ถูกต้องจึงเป็นท่าทีการถืออุเบกขาแบบมีปัญญากำกับ เรียกว่า “ญาณอุเบกขา” เป็นอุเบกขาที่อิงอาศัยความรู้ คือ ปัญญา และต้องมาควบคู่กับปัญญาเสมอ เพื่อที่จะใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นประจักษ์ชัดว่า อะไรคือความจริง อะไรคือความถูกต้อง อะไรคือความดีงาม อะไรคือหลักการ เป็นต้น ดังนั้น อุเบกขาที่ถูกต้อง ในระดับภาษาที่เข้าใจกันจึงอยู่ภายใต้เงื่อนไขแห่งปัญญา

1. การอบรมอุเบกขาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

หลักอุเบกขาเป็นหลักธรรมที่สนับสนุนต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในระดับกายและจิต ในด้านกายมุ่งเน้นความสงบของอารมณ์ ทำให้สุขภาพกายดี ในด้านจิตมุ่งเน้นการคิดแยกคาย ไม่มีอคติ มีความเป็นกลาง ไม่เกิดความเครียด ความวิตกกังวล สุขภาพจิตจึงดี เมื่อพิจารณาตามระบบไตรสิกขาจึงมีบทบาทให้การปฏิบัติเกิดผลใน 3 ด้าน (พระครูสมุห์สนั่น ฐานกโร (พิริยานุวัฒน์), 2555) ซึ่งเป็นสาระสำคัญของหลักไตรสิกขา ดังนี้ (1) การดำรงตนอยู่ด้วยดี มีชีวิตที่เกื้อกูล ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ตนมีส่วนช่วยสร้างสรรค์รักษาให้เอื้ออำนวยแก่การมีชีวิตที่ดีงามร่วมกัน เป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับการพัฒนาคุณภาพจิตและการเจริญปัญญา (อริสัจ) (2) การพัฒนาคุณภาพจิตหรือการปรับปรุงจิตให้มีคุณภาพและสมรรถภาพสูงซึ่งเอื้อแก่การมีชีวิตที่ดีงาม และพร้อมที่จะใช้งานในทางปัญญาอย่างได้ผลดีที่สุด (อริจิต) และ (3) การมองดูรู้จักและเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หรือรู้เท่าทันธรรมชาติของสังขารธรรมทั้งหลายที่ทำให้เป็นอยู่และทำการต่าง ๆ ด้วยปัญญา คือ รู้จักวางใจวางท่าทีและปฏิบัติต่อโลกและชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ในทางที่เป็นไปเพื่อแผ่ขยายประโยชน์สุข มีจิตใจผ่องใสไร้ทุกข์ เป็นอิสระเสรี และสดชื่นเบิกบาน (อริปัญญา)

การจัดอบรมในวิปัสสนาเพื่อพัฒนาสมาธิอาจจัดเป็นรายกลุ่มย่อย 5-7 คน เพื่อการฝึกฝนอย่างใกล้ชิด หรือการอบรมให้ความรู้ผ่านการบรรยายและการฝึกฝนวิปัสสนาในระดับหมู่คณะก็ได้ โดยมีกระบวนการสอนวิปัสสนากรรมฐานที่เหมาะสมสำหรับบุคคลแต่ละช่วงวัย (พระครูพุทธมภาวนาจารย์ วิ. (วีระนนท์ วีรนนโท) และเกศินี ประทุมสุวรรณ, 2562) ผ่านสไลด์ในการสอน 4 อย่าง ได้แก่ (1) สันทิสสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้งเหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา (2) สมาทปนา จูงใจให้เห็นจริงด้วยชวนให้คล้อยตามจนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ (3) สมุตเตชนา เร้าใจให้แก่วก้าบังเกิดกำลังใจปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขันมั่นใจว่า จะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก (4) สัมปหังสนา ชโลมใจให้ชุ่มชื่น ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ และเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับการปฏิบัติ โดยวิธีการสอนมีหลายวิธี ได้แก่ (1) แบบสากัจฉาหรือสนทนา (2) แบบบรรยาย (3) แบบตอบปัญหา และ (4) แบบวางกฎข้อบังคับ ทำให้เกิดมีความลุ่มลึกและหลากหลายในด้านเนื้อหา สไลด์การสอน และกลวิธีหรืออุบายประกอบการสอน มีการปรับให้เหมาะกับระดับสติปัญญาและช่วงวัยของผู้ฟัง มีความยืดหยุ่นในการเลือกใช้วิธีการสอนให้เหมาะสมกับทุกวัย ทั้งนี้ การฝึกอบรมควรจัดให้สอดคล้องกับลักษณะของผู้เข้าฝึกอบรมที่แตกต่างกันดังกล่าว

สอดคล้องกับพุทธวิธีการสอน กล่าวคือ (1) สอนตามความต่างด้านจริตผู้เข้าฝึกอบรม (2) สอนตามความต่างด้านความพร้อม ความสุขของอินทรีย์/ญาณ (3) สอนโดยให้ผู้เข้ารับการฝึกลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

สำหรับเนื้อหาที่ใช้สอน ควรสอนหลักอุเบกขา 3 ระดับ ไล่ไปจากระดับที่ 1 จนไปสู่ระดับที่ 3 ส่วนในการฝึกปฏิบัติวิปัสสนาอาจแบ่งเป็นหลายครั้ง ตามการพัฒนาของผู้เข้ารับการอบรม เป็นต้น สำหรับวิธีวัดและประเมินผลการฝึกอบรม แบ่งเป็น (1) การสอบอารมณ์กับผู้ฝึกสอนเพื่อให้ผู้ฝึกอบรมที่เกิดสภาวะธรรมที่ไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยตนเองได้เข้าใจและมีแนวทางเจริญสติที่ถูกต้อง (2) การรายงานตนเอง เป็นการพูดคุยสนทนา แลกเปลี่ยนและปรึกษา ระหว่างผู้ฝึกอบรมกับพระวิปัสสนาจารย์และเพื่อนสหธรรมิกอย่างเป็นกันเอง เพื่อให้เกิดพลังจากความเข้าใจร่วมกัน เห็นกายและจิตของตนตามความเป็นจริง มีโพชฌังคอุเบกขา ในขณะเดียวกัน ก็ไม่แข่งขันหรือมุ่งชนะในการฝึกฝนปฏิบัติ เป็นการทำวิปัสสนาโดยมีวิริยอุเบกขาที่เหมาะสมอีกทางหนึ่ง จนนำไปสู่ระดับการปฏิบัติที่สูงขึ้น เกิดความตระหนักรู้ เข้าใจ ในสังขารอุเบกขา เวทนอุเบกขา ย่อมเห็นไตรลักษณ์ และเข้าสู่ภาวะนิ่ง วาง ปล่อย เบื้องต้นในวิปัสสนาอุเบกขา จากนั้นในระดับสูงจึงเกิดตัตถมัมมัตตอุเบกขา ฌานอุเบกขา และปาริสุทธิอุเบกขา ได้ตติยฌานเป็นที่สุด

2. การบำเพ็ญอุเบกขาบารมี

เมื่อบุคคลได้เรียนรู้ เกิดศรัทธาจริตแล้ว เขาย่อมนำหลักอุเบกขาไปบำเพ็ญ การบำเพ็ญอุเบกขาบารมีตามหลักการทางพระพุทธศาสนา (พระครูสมุห์สนั่น ฐานากโร (พิริยานุวัณฺณ), 2555) มีอยู่ทั้งหมด 3 ระดับ คือ

1) การบำเพ็ญอุเบกขาบารมี ถือว่าเป็นการบำเพ็ญบารมีในระดับปกติ คือ เป็นการบำเพ็ญบารมีตามหลักการขั้นต้นที่ผู้บำเพ็ญอุเบกขาบารมีจะต้องมีหลักธรรมขั้นพื้นฐาน คือ (1) ความอดทน (2) ความเมตตา โดยเฉพาะความอดทนต่อการเบียดเบียนจากคนอื่น มีความอดทนวางเฉยต่ออารมณ์หรือสิ่งที่เข้ามาเบียดเบียน และในขณะเดียวกันก็ต้องไม่อยู่เฉยในขณะที่ผู้ที่เบียดเบียนได้รับความลำบากก็ต้องเข้าไปให้การช่วยเหลือด้วยกรุณาที่สมบูรณ์และถูกต้องตามวิถีแห่งปัญญา แต่ความเข้าใจในระดับนี้ย่อมลดน้อยลงตามอายุของผู้บำเพ็ญที่มากขึ้น เนื่องจากผ่านชีวิตมาอย่างยาวนาน เต็มไปด้วยเรื่องราวและมุมมองชีวิตหรือตรรกะที่มากกว่าเด็กที่เป็นผ้าขาวสะอาด ความกรุณาต่อผู้ที่เข้ามาเบียดเบียนจึงเป็นสิ่งตระหนักรู้ได้ แต่เข้าใจได้ยากและปฏิบัติได้ยากสำหรับผู้เริ่มต้น

2) การบำเพ็ญอุเบกขาอุปบารมี โดยนำเอาหลักอุเบกขาบารมีไปใช้เพื่อสร้างคุณงามความดีในระดับที่เหนือกว่าระดับปกติ มีความละเอียดยิ่งไปกว่าระดับปกติธรรมดา ซึ่งลักษณะของการบำเพ็ญอุเบกขาบารมีในระดับนี้ก็ คือ (1) การมีความอดทนหรือขันติธรรมไม่ลุอำนาจแก่ความโกรธ (patience) ใช้ปัญญาควบคุมการแสดงออกทางกาย วาจา และสภาวะด้านจิตใจของตนให้เป็นไปอย่างสงบเรียบร้อยและเป็นปกติ ทั้งยังสามารถปฏิบัติ ภาระหน้าที่ต่าง ๆ ที่มีอยู่ต่อไปตามเป้าหมายที่ได้วางไว้โดยไม่มีการหยุดชะงักหรือเปลี่ยนแปลงเมื่อต้องเผชิญกับสภาพการณ์หรือสิ่งเร้าที่ขัดขวางเป็นอุปสรรคช่วยยั้งจิตใจ หรือถูกชักจูงให้ ไขว้เขวใด ๆ (2) การที่ผู้บำเพ็ญมีความหนักแน่น (calmness) มั่นคงไม่หวั่นไหว วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำที่ร้าย ลากสักการะ หรืออิฏฐารมณ์ อนิฏฐารมณ์ใด ๆ สติมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรมไม่ประพฤติให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป มีความเพียรหนักแน่นไม่

หวั่นไหว มั่นคงของอุเบกขาธรรม ซึ่งแบ่งได้เป็น 3 ระดับ คือ ระดับต้น ความยุติธรรมในจิตใจ ระดับกลาง ความหนักแน่นของจิตใจต่อเหตุการณ์ร้าย และระดับสูง ความมั่นคงของจิตใจต่อเหตุการณ์ทั้งดีและร้าย และ (3) การที่ผู้บำเพ็ญมีการรู้จักประมาณตน (greed lessness) มีความสันโดษ สันโดษในการพูด การคิด และการกระทำทั้งทางกาย วาจาและจิตใจ รวมถึงความสันโดษในลาภ ในที่อยู่อาศัยและการแสวงหา เป็นต้น

3) การบำเพ็ญอุเบกขาปรมัตถบารมี เป็นการบำเพ็ญอุเบกขาบารมีอย่างยิ่งยวด กล่าวคือ การบำเพ็ญบารมีในขั้นนี้ ผู้บำเพ็ญบารมีจะต้องมีความมั่นคงของจิตใจต่อเหตุการณ์ทั้งดีและร้าย มีจิตใจที่ไม่หวั่นไหวต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นการปฏิบัติอุเบกขาอันจะเป็นการพัฒนาจิตขั้นสู่ฌานระดับสูง เห็นกายและจิตของตนตามความเป็นจริง มีโพชฌังคอุเบกขา หมั่นเพียรวิปัสสนาโดยมีวิริยอุเบกขาที่เหมาะสมอีกทางหนึ่ง จนนำไปสู่ระดับการปฏิบัติที่สูงขึ้น เกิดความตระหนักรู้ เข้าใจ ในสังขารอุเบกขา เวทนูเบกขา ย่อมเห็นไตรลักษณ์ และเข้าสู่ภาวะนิ่ง วาง ปลดปล่อย เบื้องต้นในวิปัสสนูเบกขา จากนั้นในระดับสูงจึงเกิดตัตถมัมชฌัตตอุเบกขา ฌานูเบกขา และปาริสุทธิอุเบกขา ได้ตติยฌานเป็นที่สุด หมดความเกี่ยวข้องอยู่กับสิ่งที่ชอบหรือไม่ชอบทั้งหมด ได้ จิตวาง และปล่อยได้แม้แต่กาย นั่นคือ แม้แต่ความตายก็ได้ทำให้บุคคลเช่นนี้หวาดกลัว ยิ่งไปกว่านั้น จิตที่ได้รับการฝึกฝนพัฒนาจนถึงสู่ระดับอุเบกขาแล้ว ย่อมจะก้าวไปสู่การบรรลุธรรมขั้นสูงต่อไป

การบำเพ็ญอุเบกขาบารมี ถือว่าเป็นการบำเพ็ญบารมีในระดับปกติ คือ เป็นการบำเพ็ญบารมีตามหลักการขั้นต้นที่ผู้บำเพ็ญอุเบกขาบารมีจะต้องมีหลักธรรมขั้นพื้นฐาน คือ (1) ความอดทน (2) ความเมตตา, การบำเพ็ญอุเบกขาอุบารมี โดยนำเอาหลักอุเบกขาบารมีไปใช้เพื่อสร้างคุณงามความดีในระดับที่เหนือกว่าระดับปกติ มีความละเอียดยิ่งไปกว่าระดับปกติธรรมดา ซึ่งลักษณะของการบำเพ็ญอุเบกขาบารมีในระดับนี้ก็คือ (1) การมีความอดทนหรือขันติธรรมไม่ล่ออำนาจแก่ความโกรธ (patience) ใช้ปัญญาควบคุมการแสดงออกทางกาย วาจา และสภาวะด้านจิตใจของตนให้เป็นไปอย่างสงบเรียบร้อยและเป็นปกติ (2) การที่ผู้บำเพ็ญมีความหนักแน่น (calmness) มั่นคงไม่หวั่นไหว วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม (3) การที่ผู้บำเพ็ญมีการรู้จักประมาณตน (greed lessness) มีความสันโดษ สันโดษในการพูด การคิด และการกระทำทั้งทางกาย วาจาและจิตใจ รวมถึงความสันโดษในลาภ ในที่อยู่อาศัยและการแสวงหา เป็นต้น, การบำเพ็ญอุเบกขาปรมัตถบารมี เป็นการบำเพ็ญอุเบกขาบารมีอย่างยิ่งยวด กล่าวคือ การบำเพ็ญบารมีในขั้นนี้ ผู้บำเพ็ญบารมีจะต้องมีความมั่นคงของจิตใจต่อเหตุการณ์ทั้งดีและร้าย มีจิตใจที่ไม่หวั่นไหวต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นการปฏิบัติอุเบกขาอันจะเป็นการพัฒนาจิตขั้นสู่ฌานระดับสูง เห็นกายและจิตของตนตามความเป็นจริง

3. การประยุกต์ใช้หลักอุเบกขาเพื่อสันติภาพ

มนุษยชาติมุ่งหวังสันติภาพในทุกระดับ และมีมุมมองในการสร้างเสริมสันติภาพ โดยเน้นการพัฒนาตนเอง การอยู่ร่วมกับผู้อื่น และความสงบสันติ ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักอุเบกขาจึงเป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมการสร้างสันติภาพแก่โลกได้ ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างเช่น หลัก 10 ขั้นสู่สันติภาพ (10 steps to world peace, 2018) ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้หลักอุเบกขาในระดับนี้และระดับวางมาใช้ร่วมด้วยได้ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. หยุดการแบ่งแยก (Start by stamping out exclusion) ความขัดแย้งล้วนเกิดขึ้นในที่ซึ่งผู้คนไม่ไว้วางใจกัน หรือเชื่อว่า ไม่อาจเข้าถึงความยุติธรรม ผู้ถูกกดขี่เชื่อว่า โอกาสสำหรับชีวิตที่ดีได้ถูกขโมยไป

โดยชนชั้นสูง รัฐจำเป็นต้องหยุดการละเลยการละเมิดและการตีตราประชาชน สื่อสารมวลชนและฝ่ายต่าง ๆ ต้องหยุดขยายผลแนวคิด “พวกเขาและพวกเรา” ในขั้นตอนนี้ พรหมวิหาร 4 จะเป็นส่วนเติมเต็มได้ เมื่อทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นรัฐหรือประชาชน เจ้าหน้าที่ในระบบราชการ ผู้อยู่ในกระบวนการยุติธรรม และสื่อสารมวลชนต่างยื้อย่นมาเมตตาดต่อกัน ประารถนาให้ผู้อื่นมีสุขโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน กรุณาต่อกัน หวังให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มุทิตาต่อกัน ยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี จากนั้นอุเบกขาจึงจะเกิดขึ้น เพื่อรักษาภาวะแห่งความดีนี้ ไม่ให้มีเมตตา หรือกรุณา หรือมุทิตา น้อยเกินไปหรือมากเกินไป เมื่อเหตุปัจจัยดำเนินไปอย่างครบถ้วนนี้ ก็ย่อมจะไม่เกิดการแบ่งแยกพวกเขาพวกเราอีกต่อไป

2. ส่งเสริมความเท่าเทียมกันระหว่างชายและหญิง (Bring about true equality between women and men) ยิ่งช่องว่างระหว่างจำนวนของเพศชายและหญิงของประเทศขยายใหญ่ขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งมีโอกาสที่จะมีส่วนร่วมในความขัดแย้งที่รุนแรงยิ่งขึ้น ดังนั้น จึงต้องส่งเสริมความเท่าเทียมกันทางเพศ โดยหลักปรัชญา มนุษย์ไม่ว่าชายหรือหญิงต่างก็มีสมรรถนะคิด คือ ปัญญา เป็นสมรรถนะกระทำการของปัญญาในการคิดโดยทำการระลึกถึงมโนคติต่าง ๆ เพื่อสร้างตัวความคิด (thoughts) และเป็นส่วนที่คิดถึงความจริง และมีความฉลาดที่จะเข้าใจในวัตถุที่สามารถรับรู้ได้ทั้งหมดและนำไปเก็บไว้เป็นความทรงจำ เมื่อธรรมชาติไม่ผิดพลาด มนุษย์ทั้งหลายจึงมีความเท่าเทียมกัน กระบวนการสังคมทำให้เกิดชนบทรรมนิยม ประเพณีที่ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างชายหญิงที่มีในสังคม จึงต้องได้รับการยื้อย่นคิดและปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัย หากแต่ในการเข้าถึงภาวะในตนเองอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์นั้นไม่แตกต่างกัน การอบรมให้รู้หลักอุเบกขา จึงจะทำให้มนุษย์ไม่ว่าชายหรือหญิงหรือเพศใดต่างก็จะได้เห็นทุกอย่างตามความเป็นจริง เข้าใจในสังขาร ไม่ยึดมั่นถือมั่น มีสังขารอุเบกขา ผู้ตระหนักรู้ เข้าใจ ย่อมเกิดสำนึกแห่งการไม่แบ่งแยกเพศและย่อมสนับสนุนหลักการแห่งความเท่าเทียมกันทางเพศอีกด้วย

3. แบ่งปันความมั่งคั่ง (Share out wealth fairly) ผู้ที่เข้าร่วมกลุ่มประท้วงต่าง ๆ มักเป็นผู้ขาดโอกาสทางเศรษฐกิจ ความยากจนเป็นสัมพัทธ์ที่ต้องให้ความสำคัญในแต่ละสังคม ไม่อาจใช้เกณฑ์เดียวกัน จำแนกว่า ยากจนได้ สังคมที่เท่าเทียมกันมากขึ้นจะมีความไว้วางใจกันสูงขึ้นและความรุนแรงก็จะมีระดับต่ำ รัฐต้องใส่ใจกับความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจในเรื่องทรัพยากรสาธารณะ การเก็บภาษี และการหลีกเลี่ยงภาษี รวมไปถึงมีระบบการถ่ายโอนความมั่งคั่งจากคนรวยไปสู่คนจนจะช่วยเพิ่มความมั่นคงในชีวิตให้กับทุกคน การถ่ายโอนความมั่งคั่งไม่ใช่การให้เงิน ให้ทาน แจกเงิน หรือให้รัฐสวัสดิการเท่านั้น แต่เป็นการกระจายโอกาสในการเลือกวิถีชีวิต โอกาสในการประกอบอาชีพ และการส่งเสริมการประกอบอาชีพ ในขั้นตอนนี้ ทุกฝ่ายจะต้องมองเหตุปัจจัยตามความเป็นจริง มีโพชฌังคอุเบกขา ไม่อคติกับความมั่งคั่ง ไม่โลภในทรัพย์ ไม่สงสารผู้ยากไร้ที่ไม่ช่วยตนเองจนเกินไป เมื่อเห็นเหตุปัจจัยแล้ว จึงส่งเสริมให้มีการพัฒนาตนด้วยความเพียรด้วยสัตยาตญาณปัญญา เกิดวิริยอุเบกขา จึงจะทำให้เกิดพื้นฐานที่เข้มแข็งของประชาชน มีความขยันหมั่นเพียร ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป การถ่ายโอนความมั่งคั่งจึงจะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง

4. จัดการปัญหาภูมิอากาศ (Tackle climate change) ปัญหาทางนิเวศวิทยาจากภาวะโลกร้อนส่งผลต่อทรัพยากร เช่น ที่ดินและน้ำ ทำให้เกิดความขัดแย้งได้ง่าย ซึ่งต้องใช้วิธีการบรรเทาวิกฤตเพื่อรับมือกับปัญหานี้ ในขั้นตอนนี้ พึงใช้พรหมวิหาร 4 เป็นแนวทางในการดูแลธรรมชาติ ทุกฝ่ายเมตตาดต่อกัน

ปรารถนาให้ผู้อื่นมีสุขโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน โดยมีเมตตาต่อโลก ดูแลรักษาโลก อนุรักษ์ธรรมชาติ กรุณาต่อกัน หวังให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ จึงเกิดการแบ่งปันทรัพยากรที่ขาดแคลนหรือเมื่อประสบปัญหาธรรมชาติ มุทิตาต่อกัน ยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดำรงชีวิตมีสุข ไม่อิจฉาริษยาจนนำไปสู่การชั่งชั่งแก่งแย่งกัน จากนั้นดำรงอุเบกขา เพื่อรักษา สภาวะแห่งความดีนี้ไว้ให้ครบถ้วน ผู้มีอุเบกขาจิตย่อมจะบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวมได้อย่างกว้างขวางและ สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

5. ควบคุมการค้าอาวุธ (Control arms sales) การส่งเสริมการขายอาวุธและการใช้จ่าย อย่างหนักในความสามารถทางทหารเชิงรุกกำลังเพิ่มความตึงเครียดทั่วโลก การขยายการค้าอาวุธทำให้เกิด ความขัดแย้งง่ายขึ้นและทำให้เพิ่มความเสี่ยงในการใช้อาวุธเพื่อเพิ่มความรุนแรงของความขัดแย้งให้มากขึ้น ใน จุดนี้ อุเบกขาที่เน้นการอดทนต่อการเบียดเบียนและความเมตตาต่อผู้อื่น รวมถึงความกรุณาเมื่อผู้เบียดเบียน ขอความช่วยเหลือซึ่งเป็นการบำเพ็ญอุเบกขาบารมีเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญ ความไม่อดทนอดกลั้นระหว่างกันทำ ให้เกิดความขัดแย้งและนำมาซึ่งความรุนแรง จึงอาจเผยแพร่แนวคิดการใช้หลักอุเบกขาต่อกันเพื่อการป้องกัน ความขัดแย้งในเบื้องต้น เมื่อความขัดแย้งน้อยลง การค้าอาวุธก็จะลดตามไปด้วย

6. ลดนโยบายที่โอหังและควรปรับเปลี่ยนนโยบายขนานใหญ่ (Display less hubris, make more policy change) นโยบายการต่อต้านการก่อการร้าย การทำสงครามกับยาเสพติด การรักษา เสถียรภาพของรัฐ การสถาปนารัฐสมัยใหม่ ได้เกิดขึ้นผ่านผู้นำและนโยบายที่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง เสี่ยงต่อ การสร้างความขัดแย้งและความรุนแรงในเชิงปฏิบัติ จึงควรเปลี่ยนมาใช้นโยบายที่เน้นความอ่อนน้อมถ่อมตน และความเต็มใจที่จะชดเชยความก้าวร้าวที่ผ่านมา ในจุดนี้ อุเบกขาที่อยู่ในระดับของการบำเพ็ญอุเบกขาอุ ปบารมีอันเป็นธรรมที่เหนือกว่าปกติ จึงจะเหมาะสมในการนำมาเป็นหลักการของผู้นำและนโยบายของรัฐ นั่น คือ การเป็นกลาง หนักแน่น ไม่หวั่นไหว มีความเที่ยงธรรม และรู้จักประมาณตน มีสันโดษ พอใจในสิ่งพึงได้รับ จากการกระทำที่เต็มศักยภาพแล้ว เช่นนี้ ผู้นำและนโยบายแห่งรัฐย่อมส่งเสริมสันติภาพในระดับต่าง ๆ ได้ ยิ่งขึ้น

7. ปกป้องพื้นที่ทางการเมือง (Protect political space) เมื่อรัฐคาดหวังให้คนรุ่นใหม่ ขน ชายขอบได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง รัฐต้องเปิดกว้าง ยอมให้มีความขัดแย้งในที่สาธารณะ เปิดพื้นที่ซึ่ง ต้องได้รับการปกป้องจากกระบวนการปราบปราม เช่น ระเบียบบริหารเฉพาะกิจการ ซึ่งใช้กฎหมายเอาผิด จับกุมและจำคุก ในจุดนี้ อุเบกขาที่อยู่ในระดับของอุเบกขาอุบารมี จึงจะเหมาะสมในการนำมาเป็นหลักการ ของผู้นำและนโยบายของด้านเสรีภาพทางการเมือง นั่นคือ การมีขันติธรรมไม่ลุอำนาจแก่ความโกรธ ควบคุม การแสดงออกทางกาย วาจา ของผู้นำหรือเจ้าหน้าที่รัฐให้เป็นไปอย่างสงบเรียบร้อยและเป็นปกติ ทั้งยัง สามารถปฏิบัติ ภาระหน้าที่ต่าง ๆ ที่มีอยู่ต่อไปตามเป้าหมายที่ได้วางไว้โดยไม่มี การหยุดชะงักหรือเปลี่ยนแนว เมื่อต้องเผชิญกับสภาพการณ์หรือสิ่งเร้าที่ยั่วยุดจิตใจ และการเป็นกลาง หนักแน่น ไม่หวั่นไหว มีความเที่ยง ธรรม เช่นนั้น จึงจะทำให้ยอมรับฟังความเห็นต่างหรือข้อคิดเห็นทางการเมืองที่ไม่ถูกใจผู้นำหรือรัฐได้

8. รักษาความสัมพันธ์ระหว่างรุ่น (Fix inter-generational relations) ความขัดแย้งส่วน ใหญ่ มักเป็นการประท้วงของเยาวชนที่ต่อต้านระบบคอร์รัปชันที่มีอยู่โดยทั่วไป ผู้ที่มีอายุมากกว่าในประเทศที่ เน้นลำดับอาวุโสย่อมขัดแย้งกับคนหนุ่มสาว ทำให้ไม่สามารถแสดงความรู้สึกผิดหวังซึ่งจะก่อให้เกิดพลวัตที่

อันตรายเป็นได้ จึงควรลดความขัดแย้งระหว่างวัยลงด้วยการเปิดรับฟังระหว่างกัน ในจุดนี้ อุเบกขาที่อยู่ในระดับของอุเบกขาอุปารมี นั่นคือ การมีอดทนรับฟังความเห็นต่าง ไม่ลู่อำนาจแก่ความโกรธ ควบคุมการแสดงออกทางกาย วาจา ของผู้นำทางความคิดแต่ละฝ่ายให้อยู่ในความสุภาพ สงบเรียบร้อย การรับฟังใช้การแยกแยะด้วยใจเป็นกลาง มีหนักแน่น มีความเที่ยงธรรม เช่นนั้น จึงจะทำให้เกิดการยอมรับฟังความเห็นต่างระหว่างกลุ่มวัยต่าง ๆ ได้อย่างแท้จริง

9. สร้างกระบวนการสันติภาพร่วมกัน (Build an integrated peace movement) การเคลื่อนไหวต่อต้านสงครามในระยะสั้นได้เข้ามาแทนที่การเคลื่อนไหวเพื่อสันติภาพที่แข็งแกร่งและถาวร ต้องส่งเสริมทางเลือกและความสำเร็จบนวิถีสันติ สันติภาพจะต้องถูกถักทอเข้ากับการเคลื่อนไหวทางสังคมต่าง ๆ ด้วย ในขั้นนี้ อุเบกขาจะต้องเริ่มในระดับปัจเจก แต่ละฝ่ายจะต้องมองทุกอย่างตามความเป็นจริง เข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นตามเหตุ ปัจจัย มีโพชฌังคอุเบกขา จึงจะไม่หวั่นไหวไปตามอคติ และกิเลสจากความโกรธ ความอยากเอาชนะ เป็นต้น จากนั้นจึงจะทำให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อความเป็นธรรมอย่างแท้จริง และการดำเนินการเคลื่อนไหวเป็นไปด้วยแนวทางสันติ เน้นการประท้วงอย่างสงบ ไม่ได้เถียงกันด้วยภาษาและอารมณ์ แดงเหตุผลต่าง ๆ ตามความเป็นจริง การเคลื่อนไหวไม่นิยมความรุนแรง เป็นมิตรต่อทุกฝ่ายทั้งภายในกลุ่ม และภายนอกกลุ่ม รวมถึงเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วย

10. พัฒนาจากภายใน (Look within) สันติภาพเริ่มต้นที่แต่ละคน ประชาชนธรรมดาย่อมสามารถสร้างความแตกต่างได้ ขอโทษเมื่อทำผิด ไม่แข่งขันแพ้ชนะ เคารพผู้อื่น ไม่เพิกเฉยต่อผู้อื่น สนทนาอย่างสร้างสรรค์กับคนที่คุณไม่เห็นด้วย ทำลายความคิดแบบแบ่งเขาแบ่งเรา การพัฒนาตนเองเช่นนี้จะทำให้สังคมมีความยุติธรรมและมีสันติมากขึ้น จากหลักการนี้ อุเบกขาย่อมมีบทบาทได้ตั้งแต่โพชฌังคอุเบกขาจนถึงปาริสุทธิอุเบกขาเพราะเป็นองค์แห่งการพัฒนาตนทั้งสิ้น (พระครูสมุห์สนั่น ฐานโกโร(พิธิยานุวัฒน์), 2555) มีอยู่ 2 นัยที่สำคัญก็คือ 1. วางเฉย มีข้อย่อยลงไปอีก 2 ประการ คือ (1) วางเฉยต่ออารมณ์ที่มา (2) วางเฉยต่อการกระทำของผู้อื่น เช่น หัวหนังกับลูกน้อง บิดามารดากับบุตร ผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครอง เป็นต้น 2. การเข้าไปพิจารณาอย่างใกล้ชิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เห็นว่า เป็นปัญหาหรือไม่เป็นปัญหา สมควรหรือไม่สมควรที่จะเข้าไปช่วยเหลือ เมื่อใช้ปัญญาเข้าใจทุกอย่างตามความเป็นจริงแล้ว จิตย่อม นิ่ง วาง และปล่อย ตามลำดับ ย่อมไม่ยึดมั่นถือมั่นในสมมติ เช่นนั้น สันติภาพภายในย่อมเกิดขึ้นและนำไปสู่สันติภาพภายนอกที่เป็นทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์แก่ผู้อื่นเพื่อให้ทุกฝ่ายอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ

การประยุกต์ใช้ผลการวิจัยนี้เป็นแนวทางเบื้องต้นสำหรับทุกหน่วยของสังคมในการนำไปหลักอุเบกขาไปปรับใช้ทั้งในการอบรมสอนบุคคลทั่วไป เยาวชน ประชาชน การน้อมไปบำเพ็ญปฏิบัติส่วนตน รวมไปถึงการนำไปเป็นหลักการในการเสริมสร้างสันติภาพ ทั้งนี้ ทุกระดับจะต้องมองอุเบกขาเป็นองค์ร่วม เป็นเนื้อเดียวกัน การประยุกต์จนเป็นนโยบายที่สะท้อนลงไปเป็นกฎระเบียบและหลักจริยธรรมเพื่อให้เกิดความเต็มใจและความร่วมมือในการศึกษา เรียนรู้ ตระหนักรู้ เข้าใจ จนเกิดสำนึกอุเบกขา ย่อมทำให้เกิดภาวะสันติสุขทั้งในระดับปัจเจก ระดับชุมชน สังคมและประเทศชาติได้อย่างยั่งยืนและเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาคุณภาพสังคมได้ตามหลักกระบวนการทรรศน์ปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง

สรุป

เมื่อมีผู้สนใจศึกษาและเกิดมีความเข้าใจในอุเบกขาอย่างชัดเจน ย่อมนำไปสู่ศักยภาพในการทบทวนความคิดเพื่อความเข้าใจ นำไปสู่การตีความ ขยายความและอธิบายความ ด้วยพลังแห่งการสร้างสรรค์ พลังแห่งการปรับตัว พลังแห่งการร่วมมือและพลังแห่งการแสวงหา ซึ่งล้วนเป็นพลังภายในตนเอง ไม่ได้มาจากภายนอก พลังนี้เกิดขึ้นจากใจ จากจิตที่ตระหนักรู้ เป็นจิตใจแห่งการเข้าใจด้วยปัญญา และเป็นจิตใจที่แน่วแน่มั่นคง มุ่งตรงสู่เป้าหมายสุดท้ายแห่งชีวิต ดังนั้น ภาวะอุเบกขาในระดับชีวิตมนุษย์จึงดำเนินไปด้วยปัญญา

แนวทางสำหรับการเรียนการสอน การอบรม ซึ่งต้องประยุกต์ไปตามกระบวนการสอน ถ่ายทอดอบรม ทั้งในระดับการอบรมคุณธรรม และการอบรมวิปัสสนาต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในระดับปัญญาอันเป็นการทำเพื่อผู้อื่น เป็นการให้ธรรมเป็นทาน เพื่อให้เขาได้สนใจในองค์ความรู้ใหม่แห่งอุเบกขานี้ และนำไปศึกษา คิดทบทวน จนเกิดการเปิดใจ แล้วจึงปรับกระบวนการธรรมอันเป็นกระบวนการพัฒนาตนเองเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเขา นำไปสู่การเปลี่ยนกระบวนการธรรมนี้ได้ เมื่อได้ช่วยให้เขาพบความสุขแท้ตามความเป็นจริงในระดับความสุขตามสัญญาตปัญญา ซึ่งย่อมจะมีพลังแห่งพลังนวยุคแสดงผ่านการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ที่ได้สร้างประโยชน์แก่ตนเอง ผู้อื่น ฝ่ายอื่น เกิดพลังปรับตัวเพื่อแก้ปัญหา ใช้วิจารณ์ญาณตามกระบวนการธรรมปรัชญาหลังนวยุคในการแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยมีขั้นตอนของการวิเคราะห์และการประเมินค่าเป็นส่วนสำคัญ

เมื่อปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้วย่อมก่อให้เกิดความรับผิดชอบในการปฏิบัตินั้น มีพลังร่วมมือกันในธำรงสรรพสิ่งตามความเป็นจริง บำเพ็ญอุเบกขาบารมี ซึ่งเป็นหลักหนึ่งในอันจะเป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เพื่อให้สิ่งดี สิ่งมีประโยชน์ สิ่งที่ปราชญ์สรรเสริญ ได้ถูกเผยแผ่ และมีการปฏิบัติตามหลักคำสอนร่วมกัน เกิดพหุนิยมในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีความสงบในชีวิต จากนั้นจึงขยายเพิ่มด้วยพลังแสวงหาอย่างพอเพียงเพื่อเข้าถึงคำสอนศาสนา ทำให้เจริญในการประพฤติพรหมจรรย์ ฝึกฝนความสามารถที่ทำให้เกิดการสำรวมและความสงบทางจิตใจ รวมถึงการพิจารณาและการรู้เงื่อนไขและความเกี่ยวข้องของการดำรงอยู่ด้วยปัญญา เจริญในวิปัสสนา เข้าถึงอุเบกขาในแต่ละระดับ จนถึงการศึกษาโดยแยกกาย เห็นอริยสัจและมรรคอันเป็นทางแห่งพระนิพพาน

เอกสารอ้างอิง

- พระครูปฐมภวนาจารย์ วิ. (วีระนนท์ วีรนนโท) และเกศินี ประทุมสุวรรณ. (2562). กระบวนการสอนวิปัสสนากรรมฐานตามหลักพุทธจิตวิทยาสำหรับบุคคลแต่ละช่วงวัย. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*, 15 (suppl), 101-114.
- พระครูสมุห์สนั่น ฐานโกโร (พิธิยานุวัฒน์). (2555). *การศึกษาวิเคราะห์อุเบกขาในพุทธปรัชญาเถรวาท* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2561). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพฯ: เพ็ทแอนด์โฮม.

10 steps to world peace. (2018, September 18). *New Internationalist*. Retrieved, from <https://newint.org/features/2018/09/18/10-steps-world-peace>.